

การศึกษากฎมีปัญญาท่องถิ่นในการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย
จังหวัดนครราชสีมา

นายกิตติศักดิ์ รัตนจันทร์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2544

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ฉบับนี้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความอนุเคราะห์จาก รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลิต ไกรครรชิต ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และ ม.ล.ทวีปัญญา เกษมสันต์ ผู้อำนวยการส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้คำปรึกษาแนะนำผู้วิจัยและตรวจสอบงานวิจัย

ขอขอบพระคุณผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมาทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการเผยแพร่ภูมิปัญญาของท่านที่สะสมมาเป็นเวลานาน และพร้อมที่จะถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลัง จนผู้วิจัยสามารถศึกษาและรวบรวมข้อมูลเป็นเล่มสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2544

ท้ายที่สุด สารสำคัญอันเป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

นายกิตติศักดิ์ รัตนจันทร์

บทคัดย่อ

- ชื่อเรื่อง : การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
- ผู้วิจัย : นายกิตติศักดิ์ รัตนจันทร์
- ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลิต ไกรครรชิต

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ และมีส่วนร่วมจากผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละสาขา ในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ประเภทต่าง ๆ 9 ประเภท เช่น วนเกษตร ไร่นาสวนผสม ประณีตศิลป์ วิจิตรศิลป์ หมอพื้นบ้าน การเกษตรแบบผสมผสาน กลุ่มอาชีพนิกจสงเคราะห์ กลุ่มออมทรัพย์ และอุตสาหกรรมท้องถิ่น

ผลการวิจัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในครั้งนี้ 13 กรณีศึกษา ดังนี้

1. นายประกอบ ศิริการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอาชีพนิกจสงเคราะห์ ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
2. นายไชย สิทธิสุข ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาวิจิตรศิลป์ : การแกะสลักเทียนพรรษา การสร้างอุโบสถและเมรุเผาศพ บ้านทุ่งเลนทอง ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
3. นายเปี่ยม กล่อมกลาง ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาหมอพื้นบ้าน บ้านด้าย ตำบลกระเบื้องใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
4. นางเทียน เพียรไรสง ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาวิจิตรศิลป์ : การทอผ้าไหม บ้านใหม่ฉมวก ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

6. นายบุญส่ง บุญขำนิ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาไร่นาสวนผสม บ้านนาตาหิน ตำบลหนองระเวียง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
7. นายเจือ แสงมณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาประณีตศิลป์ : งานจักสานงานไม้ไผ่ บ้านขามตามูข ตำบลธารละหลอด อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
8. นายบุญ หนากลาง ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาวนเกษตร บ้านสัมฤทธิ์ ตำบลสัมฤทธิ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
9. นายสมหวัง เพชรนอก ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาเกษตรกรรมแบบธรรมชาติ บ้านโนนสามัคคี ตำบลชีวาน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
10. นายใหญ่ ญาติกระโทก ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านท่าหลวง ตำบลท่าหลวง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
11. นางแดงอ่อน กอกลาง ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมท้องถิ่น : กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป บ้านคงเย็น ตำบลคงใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
12. นายสง่า พึ่งพิมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขามโหรีพื้นบ้าน บ้านตะบอง ตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
13. นางทองพูนศรี อุดทา ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมพื้นบ้าน : การทอเสื่อกก และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อกก บ้านโนนพุทรา ตำบลกระชอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

สารบัญ

บทที่	หน้า
1. บทนำ	
หลักการและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ความสำคัญของการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
ความหมายของของภูมิปัญญาท้องถิ่น	9
ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น	10
การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน	11
ปราชญ์ชาวบ้านคือใคร	13
แนวทางการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้าน	16
การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่การศึกษาชาติ	18
ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท	19
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	38
3. วิธีการดำเนินงานวิจัย	41
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากร	41
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	43
การเก็บรวบรวมข้อมูล	43
4. ผลการศึกษาและรวบรวมข้อมูล	45
พินาย : ศูนย์กลางวัฒนธรรมอีสาน	45
อำเภอพินาย จังหวัดนครราชสีมา	48
ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาหมอพื้นบ้าน	59
ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาจิตรศิลป์ : การทอผ้าไหม	63
ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขามโหรีพื้นบ้าน	70
ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมท้องถิ่น : งานผลิตภัณฑ์จากหวาย	73
ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขามาปนกิจสงเคราะห์ : สมาคมมาปนกิจสงเคราะห์ อำเภอพินาย	81

กฎมณเฑาะฐทงถึนสาขากลุ่มออมทรัพย์เพือการผลิตบ้านท่าหลวง	94
กฎมณเฑาะฐทงถึนสาขาเกษตรกรรมแบบธรรมชาติ	100
กฎมณเฑาะฐทงถึนสาขาการทอเสือกกและแปรรูปผลิตภักษจากเสือกก	103
กฎมณเฑาะฐทงถึนสาขาวิจิตรศิลป์ : การแกะสลักเทียนพรรษา	
การสร้างอุโบสถ และเมรุเผาศพ	108
กฎมณเฑาะฐทงถึนสาขาวนเกษตร	112
กฎมณเฑาะฐทงถึนสาขาประณีตศิลป์ : งานจักสานจากไม้ไผ่	115
กฎมณเฑาะฐทงถึนสาขาไร่นาสวนผสม	122
กฎมณเฑาะฐทงถึนกลุ่มตัดเย็บเสือกสำเร็จรูป	125
5. สรุป อภิปราชผลและข้อเสนอแนะ	129
วัตถุประสงคข์ของการวิจัย	129
สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล และอภิปราชผล	129
ข้อเสนอแนะ	133
บรรณานุกรม	
ประวัติย่อผู้วิจัย	

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเมื่อเรามองในด้านความคิดและความรู้แล้ว รัฐบาลและเอกชนไม่ค่อยให้ความสำคัญในภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือความรู้ดั้งเดิมของสังคมไทย มักจะสนใจและนำเอาความรู้และวิทยาการด้านต่าง ๆ จากต่างประเทศเข้ามาเป็นแม่บทในการพัฒนา จึงทำให้เกิดปัญหาหลายประการที่ขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่นหรือสังคมไทยอันเป็นเหตุให้การพัฒนาไม่สามารถก้าวไปสู่ความสำเร็จ ขณะที่ชุมชนในชนบทมากกว่าร้อยละ 85 เกือบจะล้มละลายทางเศรษฐกิจ การขาดสมดุลทางเศรษฐกิจเป็นเหตุให้ชาวบ้านอยู่ไม่ได้พวกหนึ่งเข้ามาหางานทำในเมือง ผู้หญิงรับจ้างเป็นคนใช้ เป็นโสเภณีในสถานประกอบการ ผู้ชายเป็นกรรมกรก่อสร้างเป็นคณงานในโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนอีกพวกหนึ่งเดินทางไปขายแรงงานยังต่างประเทศต้องพลัดพรากจากญาติมิตร ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่เป็นชาวชนบท เมื่ออยู่ในบ้านไม่ได้เขาจะต้องอพยพเข้าเมือง ทำให้สลัมหรือแหล่งชุมชนแออัดเกิดมากขึ้นเรื่อย ๆ เฉพาะในกรุงเทพมหานครมีมากกว่า 1,600 แห่ง ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ของประเทศตามมา ซึ่งแทบไม่น่าเชื่อว่า ประเทศไทยที่ได้ชื่อว่า “เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำ” มาตั้งแต่โบราณจนสามารถกล่าวได้ว่าไม่มีคนอดอาหาร แต่พัฒนาประเทศไปสู่ความสมัยใหม่กลับเกิดภาวะทุพโภชนาการขึ้น มีคนอดอาหารทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งอาหารออกจำหน่ายต่างประเทศติดอันดับของโลก

ประเทศต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายและทั่วโลก มาจากการพัฒนาที่ไม่เข้าใจ ไม่เคารพภูมิปัญญาชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาอาชญากรรมหรือการทำร้ายกัน อัตราคนไทยฆ่ากันตายขึ้นสูงเป็นอันดับสองของโลก มีโสเภณีมากกว่าพระภิกษุ ทั้งยังมีโสเภณีเด็กรวมไปถึงการใช้แรงงานเด็ก ซึ่งเขาเหล่านี้น่าจะอยู่ในสถานศึกษา ได้รับความศึกษาขั้นพื้นฐานให้เพียงพอกับการนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป ซึ่งการพัฒนาประเทศโดยการนำเอาเศรษฐกิจของประเทศไปผูกพันกับระบบเศรษฐกิจโลก มักจะทำให้เกิดปัญหาขาดทุนอยู่เสมอ เพราะเราขายอะไรไปก็ขายถูก แต่ซื้อสินค้าเข้ามาแพง การซื้อถูกขายแพงเป็นวัฏจักรที่ทำให้คนไทยแย่ลงเรื่อย ๆ และทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของไทยหมดลงไปเรื่อย ๆ อย่างรวดเร็ว ถึงแม้ว่าเราจะให้ความสำคัญในด้านความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถที่จะเข้าใจถึงปัญหาได้ เพราะยังจับจุดไม่ถูก ไม่คำนึงถึงทรัพยากรถูกส่งออกนอกประเทศมากเกินไปเหลืออยู่ในประเทศน้อย จึงไม่สามารถแบ่งปันกันเพียงพอ

เมื่อกลับมามองวิถีชีวิตคนไทยในชนบท ซึ่งแต่ก่อนตัวเองเป็นผู้กำหนดความเป็นอยู่ของชีวิต หรือขึ้นอยู่กับชุมชนของตัวเอง ไม่ค่อยขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นหรือถูกสังคมภายนอกเข้ามา

กรอบจำ แต่ขณะนี้มีสภาพเศรษฐกิจได้เปลี่ยนไปจึงทำให้ส่งผลกระทบต่อชาวชนบท เช่น ต้องซื้อน้ำมันราคาแพงในขณะที่ชาวบ้านยากจนลง และยิ่งไปกว่านั้นยังถูกประเทศมหาอำนาจเอาเปรียบในด้านการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งจะมีนโยบายกีดกันสินค้าจากประเทศเราด้วย เราต้องกลับมาพิจารณาว่า เรามีปัญหาอะไรบ้างที่จะสามารถนำมาแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ และสังเคราะห์ที่เด่นชัดที่สุดไม่ว่าสังคมหรือชุมชนใดก็ตาม เมื่อเกิดขึ้นและต่างอยู่นาน ๆ ก็จะต้องมีภูมิปัญญาของตัวเองไม่เช่นนั้นก็จะอยู่ไม่ได้ ซึ่งคำว่าภูมิปัญญาจะมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ผ่านการสะสมมาเป็นเวลานาน ว่าทำอะไร ทำอย่างไรประชาชนจะมีชีวิตอยู่ได้ โดยสอดคล้องกับธรรมชาติ ทำให้แต่ละท้องถิ่น แต่ละประเทศไม่เหมือนกัน

ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมประสบการณ์และการเรียนรู้มายาวนาน ความรู้ด้านต่าง ๆ จะเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ได้แยกออกเป็นวิชา ๆ ตามที่เรียนมา ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ การใช้ยา การศึกษาและวัฒนธรรม มาผสมกลมกลืนหรือเชื่อมโยงกัน ความสมดุลทางเศรษฐกิจของชาวบ้านจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายแห่ง เช่น ดินน้ำอากาศเป็นอย่างไร จะประกอบอาชีพอย่างไร ลักษณะการผลิตก็จะสอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ ซึ่งอยู่อย่างสมดุลเชื่อมโยงกัน จะเห็นได้ว่าการผลิตแบบโบราณของคนไทยก่อนที่การพัฒนาสมัยใหม่ของรัฐเข้าไป จะเห็นว่าชีวิตชาวบ้านอยู่ในธรรมชาติที่สมดุล คือ ปลูกข้าว ปลูกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด ไก่ หมู หรือทำอะไรอีกหลายอย่าง อาจจะปลูกพืชสมุนไพร บรรดาสิ่งเหล่านี้ให้ผลผลิตทำให้เขาพอกิน กินอิ่มไม่ต้องไปซื้อหา ชีวิตมีความต้องการพื้นฐานที่เรียกว่า Basic Needs อย่างเพียงพอ ความสมดุลทางเศรษฐกิจมาจากการเข้าใจกฎความสมดุลของธรรมชาติ รู้ว่าพืชบางอย่างกินปุ๋ย แต่บางชนิดสร้างปุ๋ย สัตว์กินพืช แต่สัตว์ให้ปุ๋ย เมื่อชาวบ้านสมัยก่อนทำการผลิตหลายอย่าง พืชสัตว์ก็สร้างสมดุลระหว่างกันขึ้น ไม่ต้องซื้อปุ๋ยมาจากตลาด การที่ธรรมชาติได้สมดุลสิ่งที่ตามมาได้แก่ อาหารจากธรรมชาติจะมีมาก แต่การพัฒนาสมัยใหม่ที่เน้นพืชเดี่ยวได้เข้าไปทำลายสมดุลธรรมชาตินี้เสีย

ด้านศาสนา แต่เดิมวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และช่วยให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงกันเข้าที่วัด ชาวบ้านมาใช้วัดอุปถัมภ์ร่วมกัน แทนที่ชาวบ้านแต่ละคนจะไปทำเอง หาซื้อมาเอง เช่น ถ้วยชาม เสื้อสาด หม้อ ฯลฯ เมื่อมีงานวัดก็ใช้ของวัด เมื่อจัดงานบุญ งานบวช งานมงคลก็ไปทำกันที่วัด หรือยืมของวัดไปใช้ ไม่ต้องไปสร้างเองแต่ละบ้านมีไว้ไม่ต้องมาก ใช้ทรัพยากรร่วมกันจนดูเหมือนว่าวัดจะเป็นสหกรณ์ เป็นศูนย์รวมให้ชุมชนใช้ข้าวของร่วมกัน และธรรมะที่สอนเรื่องต่าง ๆ ก็จะมีผลต่อเศรษฐกิจชาวบ้าน

การรื้อฟื้นภูมิปัญญาชาวบ้านขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชนบท จะต้องคำนึงว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านถูกทำลายไปมากแล้ว รวมไปถึงความมั่นใจของชาวบ้านด้วย เดิมชาวบ้านจะมีศักยภาพในตัวเอง มั่นใจในความถูกต้องที่จะเรียนรู้ต่อไป แต่เดี๋ยวนี้เขาถูกทำลายความมั่นใจไปจนกระทั่งไม่รู้ว่าตัวเองมีอะไรดีบ้าง มีศักยภาพอะไรที่จะพัฒนาตัวเอง ทำอย่างไรคนไทยจะเกิดความเข้าใจว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งสำคัญ และการพัฒนาที่ผ่านมาระก้าวมืดทาง ความลำบาก

ทุกวันนี้เกิดจากราหันไปตามประเทศตะวันตกทางเคียว เราควรเรียนรู้ทั้งหมด ความรู้ในโลกต้องเรียนรู้ให้หมด แต่ในขณะที่เดียวกันต้องเคารพ ให้ความสำคัญและสนใจในภูมิปัญญาชาวบ้าน อีกทั้งการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาตัวเอง ถ้าจะเอาอะไรเข้าสู่ระบบจะต้องไม่ใช่สิ่งที่ไปทำลายความสามารถของเขา ต้องไปเสริมให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น

ประเทศกำลังพัฒนาไม่ค่อยเข้าใจความสำคัญขององค์กรพัฒนาเอกชน เคยใช้แต่ระบบราชการซึ่งเป็นระบบที่ไม่ได้สร้างขึ้นสำหรับการพัฒนา หากใช้สำหรับเก็บภาษีและควบคุม จะเห็นได้จากระเบียบต่าง ๆ มักจะสร้างขึ้นมากเพื่อควบคุม เป็นการรวบรวมศูนย์อำนาจและแยกเป็นแผนก ๆ ส่วนการพัฒนาเป็นการเชื่อมโยง ผสมผสานปัจจัยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จึงน่าจะเป็นนโยบายสนับสนุนงานพัฒนาภาคเอกชน เงินงบประมาณส่วนหนึ่งน่าจะให้ออกชนทำไปตามวิธีการของเขา ซึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่า

การศึกษาค้นคว้า ฟันฟูหรือประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาเทคโนโลยี หรือสร้างเทคโนโลยีขึ้นมานั้น ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ให้ข้อเสนอแนะเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ต้องมีความเข้าใจ เริ่มที่สัมมาทิฐิ ทิฐิที่ถูกต้องหรือทฤษฎีเป็นตัวนำเข้าใจถึงภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นเรื่องสำคัญ เป็นความดีมีคุณค่าและสะสมกันมานาน เป็นเรื่องที่ผสมผสานทุกสิ่งทุกอย่าง เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และเป็นเรื่องที่ทอทึงไม่ได้ ต้องไปพัฒนาอย่างสนใจ ให้ความเคารพนับถือ เวลากระทำการสิ่งใดต้องเชื่อมโยงเข้ากับสิ่งอื่น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและประเทศ

2. ศึกษาจากชาวบ้านให้มากที่สุด ว่าเขาทำอะไรเป็น อะไรเก่ง มีอะไรอยู่บ้าง ไม่ใช่เข้าไปสอนชาวบ้านลูกเดียว ปัญหานี้ขึ้นอยู่กับข้อที่ 1 ถ้าคิดว่าชาวบ้านไม่มีอะไร เราเท่านั้นที่มีก็จะคิดเอาไปให้ ไม่ได้ศึกษาก็ไปสร้างโน่นสร้างนี่ ไปเสนอเขา สิ่งที่ได้นั้นไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงของชาวบ้าน

การเรียนรู้และรวบรวมข้อมูลไว้ เราจะได้จำนวนมากมาย เช่น จาก 60,000 หมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านจะมีภูมิปัญญาอยู่ในรูปต่าง ๆ ผลที่ได้ย่อมใหญ่โตมโหฬาร เป็นภูมิปัญญาและมีความเก่งในด้านต่าง ๆ คือข้อมูลเยอะมาก อาจต้องใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เก็บรวบรวมไว้เป็นแผนก ภูมิปัญญาเหล่านี้เดิมเราทอดทิ้งหมด หันไปศึกษาแต่มหาวิทยาลัย ระบบราชการ ซึ่งดู ๆ แล้วมันเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิปัญญาชาวบ้านทั่วประเทศ

3. ต้องเอาข้อมูลมาหาความหมาย เพื่อจัดระบบขึ้นใหม่ เพราะข้อมูลที่ได้อาจสะเปะสะปะ จำเป็นต้องเอามาศึกษาวิจัยทุติยภูมิ ภาษาอังกฤษเรียกว่า Secondary Research คือเอาข้อมูลที่มีอยู่แล้วมาหาความหมาย เสร็จแล้วเอาภูมิปัญญาอื่นเข้ามาเชื่อมโยงกัน ออกมาในลักษณะที่ช่วยให้ชาวบ้านนำไปพัฒนาเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น

ถ้าหากเรามีความเข้าใจจริง เวลาเอาความรู้ของข้อมูลเชื่อมโยงกัน มันจะมีจุดกระทำได้มาก และสามารถแก้ไขปัญหาได้ ยกตัวอย่างเกี่ยวกับการรักษาพื้นบ้าน เรื่องสมุนไพรชาวบ้านอาจบอกว่าสมุนไพรบางตัวรักษาความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน จะจริงหรือไม่จริงไม่รู้ได้แต่ใช้กันไปเรื่อย ๆ เมื่อในด้านวิทยาศาสตร์นั้นมีวิธีการตรวจสอบ เราต้องเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไปจับ ไม่ใช่ปฏิเสธเสียแต่ต้นว่าไม่จริง ใช้ไม่ได้ ของคุณเอง นั่นคือปัญหาที่เกิดขึ้นมาแล้ว การแก้ปัญหาที่ถูกต้องนั้น จำเป็นต้องใช้วิทยาศาสตร์พิสูจน์ ตรวจสอบว่าอันไหนจริงไม่จริง ก่อให้เกิดความรู้ขึ้นมาและถ้าหากไปเจอของจริง ของที่ดีขึ้น เราก็คงรู้ว่าสิ่งนั้นพัฒนามาได้อย่างไร หรือจะส่งเสริมการใช้หรือทำให้ครบวงจรเชื่อมโยงกัน ผลที่คิดตามภายหลังได้แก่การสร้างอาชีพให้คนไทยเป็นแสน ๆ คน

ความรู้ที่เชื่อมโยงกันได้ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ชาวบ้านรู้ว่าจะปลูกพืชตัวไหนดีในฤดูกาลอะไร พืชตัวไหนต้องการมากหรือใช้ได้ประโยชน์ การไปพูดให้ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพร ถ้าไม่ให้รายละเอียดว่า อะไรจำเป็น ควรจะปลูกชนิดไหน พืชอะไรต้องใช้มาก เมื่อความรู้ไม่เชื่อมโยงกัน พูดเท่าไร ๆ มันก็ไม่เกิด ชาวบ้านไม่ทำ

ตัวอย่างมหาอยู่ สุนทรชัยทำไร่นาสวนผสม สิ่งที่ได้ผลจนเห็นได้ชัดเจน คือ การอาศัยกรรมกับอาศัยศิลปวิทยา (เทคโนโลยี) มหาอยู่บวชเรียนจนรู้ธรรม ว่าปฏิบัติอย่างไร ธรรมจะคุ้มครอง พอถนนไฟฟ้าเข้าไปรายจ่ายชาวบ้านจะเพิ่มขึ้นมีความต้องการบริโภคหรือใช้เครื่องอุปโภคเพิ่มขึ้น ชาวบ้านก็คิดลบทางเศรษฐกิจ

มหาอยู่มีศิลปวิทยา ธรรมและภูมิปัญญา รู้ว่าจะต้องทำอะไรหลายอย่างเพื่อการอยู่รอด พอเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ราคาข้าวเปลือกช่วงนี้ต่ำ แก่ไม่ยอมขายข้าว เอาไปเลี้ยงเป็ด เลี้ยงหมู จี๋เยี่ยวของหมูเอาไปปลูกผัก ส่วนหนึ่งก็เอาไปเลี้ยงปลา น้ำเลี้ยงปลาเป็นปุ๋ยอย่างดีก็เอามาใช้ จะเห็นทางเลือกของแกมีความยืดหยุ่น พลิกแพลงใช้ให้ได้ประโยชน์มากในระบบเรียกว่า แก่มีศิลปวิทยา จึงทำให้ครอบครัวอยู่ได้

นักวิชาการที่ไปเชื่อมต่อกับมหาอยู่ ต้องเรียนรู้ว่ามหาอยู่ปลูกพืชอะไร ใช้น้ำหรืออะไร เลี้ยงปลา ดูว่าปลาแต่ละชนิดชอบกินอาหารอะไร ต้นไม้ที่มหาอยู่ปลูกมีกี่ชนิด ให้ประโยชน์อย่างไรหรือให้โปรตีนแก่ไหน นักวิจัยต้องใช้วิทยาศาสตร์ไปค้นคว้าและเชื่อมเข้ากับมหาอยู่สรุปผลจากระบบออกมาซึ่งมหาอยู่และใคร ๆ ก็ได้ประโยชน์

หรือถ้ามีผู้ไปวิจัยเรื่องฟาง ประเทศไทยปีหนึ่งมีฟางเหลือราว 19 ล้านตัน เอาให้ควายกินอย่างเดียวยังได้โปรตีนไม่พอ เนื่องจากนักวิจัยมีความรู้เรื่องเชื้อแบคทีเรียชนิดหนึ่ง เขาเอาความรู้นี้เชื่อมเข้ากับฟาง แล้วแนะนำชาวบ้านให้เอาเชื้อแบคทีเรียผสมกับฟางหลักให้ฟางเด็กการสร้างอาหารมีคุณค่ามากขึ้น การวิจัยอย่างนี้ใคร ๆ ก็ชอบ

การวิจัยและเชื่อมโยงข้อมูลมีความรู้ที่ผสมผสานเข้ากันได้ ทำกันได้มากเท่าใด จะส่งเสริมการพัฒนาของชาวบ้านมากขึ้น ปัจจุบันการวิจัยแบบนี้มีน้อย มีแต่ที่ไม่ค่อยให้ประโยชน์แก่ชาวบ้าน นักวิชาการควรสนใจกันให้มาก คิดค้นหาวิธีการเอาความรู้มาเชื่อมโยงกัน เพื่อให้ชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น ไม่ใช่ไปปล้นเขา

4. การจัดการศึกษาอบรมชาวบ้าน ควรมีหลายรูปแบบ บนหลักการเคารพชาวบ้านพยายามเข้าถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้ศิลปวิทยาของชาวบ้าน ซึ่งไม่เหมือนกับที่สอนกันในโรงเรียนชาวบ้าน อาจถ่ายทอดความรู้พร้อมไปกับการปฏิบัติ ถ่ายทอดคนที่โคนต้นไม้ ขณะนี้กำลังเลี้ยงปลา ฯลฯ เราต้องศึกษาถึงวิธีการที่เหมาะสม จะไปตั้งโรงเรียนขึ้นก็เกิดปัญหา เพราะชาวบ้านจะต้องทำการผลิตเลี้ยงตัวเอง เขามาเข้าเรียนไม่ได้ เวลาสถานที่ไม่เหมาะสมก็ไม่ได้ผล

การจัดการศึกษาอบรมชาวบ้าน โดยพาไปดูงานเพื่อให้เห็นของจริง การแลกเปลี่ยนความคิดในหมู่บ้านเอง หรือเชิญชาวบ้านที่เก่งในเรื่องต่าง ๆ เป็นวิทยากร กล่าวได้ว่า เป็นรูปแบบที่น่าสนใจ เดี่ยวนี้ชาวบ้านบางคนเป็นวิทยากรทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัดและระดับประเทศ บางคนขึ้นไปสู่ระดับระหว่างประเทศ จากการเคยฟังเขาพูดเขาบอกว่าสิ่งที่เขาเล่ามา จากประสบการณ์จริง ได้ทำจริง ๆ ฉะนั้นหากเรามุ่งการศึกษาอบรมที่มาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ต่อไปจะมีวิทยากรเพิ่มเป็นแสนคน เพราะ 60,000 หมู่บ้านคงจะได้วิทยากรเป็นแสน รัฐบาลไม่ต้องเสียเงินจ้าง ไม่ต้องจ่ายเงินเดือน เพราะชาวบ้านประกอบอาชีพอยู่แล้ว เขาเลี้ยงตัวเองได้ ถ้าจะเสียก็นิดหน่อยเป็นค่าเดินทาง ค่าอะไรต่าง ๆ แต่ผลที่ได้นั่นคือขุมพลังปัญญาระดับประเทศ สังคมเองก็เห็นความสำคัญและยกย่องชาวบ้าน

นอกจากนี้ เรายังต้องสนใจปัญหาการเชื่อมโยงวิชาการสากลเข้ากับภูมิปัญญาชาวบ้าน เพราะช่วยให้วิชาการท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นพัฒนาก้าวหน้าต่อไป ขณะเดียวกันสิ่งใดที่ชาวบ้านทดลองแล้วเป็นผลดีก็สามารถเข้าไปสู่ภูมิปัญญาสากล ทำให้ภูมิปัญญาสากลดีขึ้นด้วย แต่การทำหน้าที่นี้คิดว่ารัฐบาลคงช้า ต้องให้องค์กรพัฒนาเอกชนออกหน้า

องค์กรพัฒนาเอกชนจะทำงานได้มากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับเงินทุนสนับสนุน ปัจจุบันรัฐบาลยังไม่ได้สนับสนุนด้านการเงิน การบริจาคภายในประเทศก็มีน้อย ต้องอาศัยเงินจากต่างประเทศ คิดว่าในอนาคตองค์กรพัฒนาเองควรอาศัยเงินในประเทศ เรื่องอะไรต่าง ๆ หันมาสนใจวัฒนธรรมการบริจาคเงินเพื่อการศึกษา หรือเพื่อเกื้อหนุนองค์กรพัฒนาเอกชนให้มากขึ้น อีกทั้งสื่อเพื่อการพัฒนาควรให้ความรู้และชี้ให้ประชาชนเห็นความสำคัญขององค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้ขยายตัว มีความยั่งยืนและเป็นอาชีพอย่างหนึ่งของคนไทยได้

ที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นเรื่องของความรู้กับความดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศ บางครั้งเราไปฟังสิ่งที่อำนาจบริหารเป็นเรื่องสำคัญมากเกินไป ขอบยอมรับว่าผู้บริหาร ผู้มีอำนาจนั้นคงต้องมี แต่เป็นเรื่องชั่วคราวตามที่เห็นกันอยู่ ส่วนตัวที่ยั่งยืนคือความรู้และศีลธรรม ซึ่งสะสมพัฒนาต่อเนื่องไปเป็นร้อย ๆ พันปี

ขอเน้นว่า ในการพัฒนาประเทศ ความรู้และความคิดเป็นสิ่งต้องการทั่วไปทุกแห่ง สิ่ง 2 ประการนี้ขึ้นอยู่กับปัญญา ต้องมีปัญญาเพื่อเห็นทาง ความคิดที่อาศัยศรัทธาอย่างเดียวไปไม่ได้ไกล จำเป็นต้องมีปัญญานำ การใช้ศรัทธาอย่างเดียวนั้น การพัฒนาจะเปลี่ยนแปลงหรือตามไม่ทัน เหตุการณ์หลงทางเหตุการณ์ ดังนั้นการพัฒนาสร้างสรรค์ต้องตั้งอยู่บนฐานของปัญญาอยู่ตลอดเวลา และถ้าคิดถึงแก่นจริง ๆ “พัฒนาคือปัญญา” ถ้าพัฒนาคือวัตถุนนหนทาง สิ่งต่าง ๆ จะไม่ล่งตัว นอกจาก “พัฒนาคือมีปัญญาขึ้น” เท่านั้น มันจะทำให้สิ่งต่าง ๆ ประสานสอดคล้อง ลงตัวไปหมด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนา ชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบแหล่งข้อมูลการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และเพื่อให้เป็นข้อมูลแก่ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ระดับนโยบาย ระดับกระทรวง กรม หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถนำ ผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนพิจารณาปรับปรุงในการพัฒนาชนบทในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่คำนึงถึง คุณค่าของความเป็นมนุษย์และการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการประกอบอาชีพ และสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีความสุข ตลอดจนมีจิตสำนึกและมีบทบาทในการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่ดีงามทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนามีความสมดุล ยั่งยืนบนฐานแห่งความเป็นไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

1. การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เช่น วนเกษตร ไร่นาสวนผสม ประณีตศิลป์ วิจิตรศิลป์ หมอพื้นบ้าน มโหรีพื้นบ้าน การเกษตรแบบผสมผสาน กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มออมทรัพย์ และอุตสาหกรรมท้องถิ่น
2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านที่ประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพในด้านต่าง ๆ รวมทั้งหมด 12 ตำบล 177 หมู่บ้าน
3. กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านที่ประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพในด้านต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับของชุมชน จำนวน 13 คน

4. การวิจัยครั้งนี้จะเริ่มโครงการตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. 2544 – เดือน กันยายน พ.ศ. 2545 เท่านั้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้นิยามศัพท์เฉพาะไว้ ดังนี้

1. *ภูมิปัญญาท้องถิ่น* หมายถึง ความรู้และมวลประสบการณ์ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นคิดได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้าง และลึก ที่ชาวบ้านคิดได้เอง ทำได้เองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างมีความสุข

2. *การพัฒนาชนบท* หมายถึง กระบวนการในการดำเนินงานเพื่อพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพัฒนาชุมชนแต่ละชุมชนพื้นฐานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งในที่นี้หมายถึง ตำบลทั้ง 12 ตำบลในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลกระเบื้องใหญ่ ตำบลสัมฤทธิ์ ตำบลชีวาน ตำบลกระซอน ตำบลดงใหญ่ ตำบลท่าหลวง ตำบลนิคมสร้างตนเอง ตำบลหนองระเวียง ตำบลธารละหลอด และตำบลรังกาใหญ่

3. *วนเกษตร* หมายถึง การปลูกพืชพันธุ์ไม้หลากหลายประเภทคละเคล้ากันไปไม่ปลูกเรียงเป็นแถวเป็นแนวเหมือนพืชสวนหรือพืชไร่ แต่จะปลูกแบบผสมผสานให้เหมือนกับสภาพป่าธรรมชาติ ซึ่งจะมีผลทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตได้ดีเช่นเดียวกับต้นไม้ในป่า และยังเป็นการฟื้นฟูสภาพธรรมชาติให้กลับคืนมาด้วย

4. *ไร่นาสวนผสม* หมายถึง การทำเกษตรหลาย ๆ ประเภทผสมผสานกันในพื้นที่เดียวกัน เช่น การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ โดยมีผลผลิตจำหน่ายได้ตลอดปี และเอื้อต่อกัน เช่น การเลี้ยงไก่บนข่อยปลา การเลี้ยงปลาในนาข้าว

5. *ประณีตศิลป์* หมายถึง การผลิตงานที่มีความละเอียดลออ เรียบร้อย และจัดทำอย่างสุดฝีมือ เช่น การแกะสลักเทียนพรรษา การแกะสลักผักและผลไม้ และงานจักสานไม้ไผ่

6. *จิตรศิลป์* หมายถึง การผลิตผลงานที่เกี่ยวข้องกับงานช่างศิลป์ อันได้แก่ งานการสร้างโบสถ์ งานการสร้างเมรุเผาศพ การทอผ้า และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

7. *หมอพื้นบ้าน* หมายถึง หมอที่รักษาชาวบ้านโดยอาศัยกระบวนการพื้นบ้านที่มีความจำเป็นและเพื่อแก้ปัญหาภายในชุมชน เช่น หมอกระดูก หมอสมุนไพร หมอมนต์ปูนแก้หมากัด หมอนวด หมอชาญ

8. *มโหรีพื้นบ้าน* หมายถึง วงเครื่องดีด สี ตี เป่า ที่มีการขับร้องเป็นพวกเดียวกันที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านร่วมกันเล่น และฝึกซ้อม ซึ่งส่วนมากจะเล่นในงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานบวชนาค งานศพ และงานประเพณีต่าง ๆ

9. *กลุ่มฌาปนกิจ* หมายถึง การรวมกลุ่มของสมาชิก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินมาช่วยงานศพสมาชิก

10. *กลุ่มออกทรัพย์* หมายถึง การรวมกลุ่มเพื่อระดมเงินหุ้นมาให้สมาชิกที่มีความต้องการเงินทุนไปประกอบอาชีพจะทำธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

11. *อุตสาหกรรมท้องถิ่น* หมายถึง กระบวนการในการแปรสภาพของวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดผลผลิต ชิ้นงานที่สามารถจำหน่ายเพื่อให้ได้กำไรมากขึ้น เช่น งานเครื่องปั้นดินเผา งานตีเหล็ก งานผลิตภัณฑ์จากหวาย หมวกใบตาล

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาและเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท : ในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา” นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร สิ่งพิมพ์ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางของการวิจัย ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญ และนำมาเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา
3. การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน
4. ปราชญ์ชาวบ้านคือใคร
5. แนวทางการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้าน
6. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่การศึกษาของชาติ
7. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 145) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” (Wisdom) หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Popular Wisdom) หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้าน

ธวัช ปุณโณทก (2533) อ้างถึงใน สามารถ จันทรสุรีย์ (2533) ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมา ทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมที่สืบต่อกันมา

สามารถ จันทรสุรีย์ (2533) ได้ให้ความหมาย “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งแนวกว้าง แนวลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหา การดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

อังกุล สมคะเนย์ (2531) ได้ให้ความหมาย “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง มวลความรู้และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมาผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537) ได้ให้ความหมาย “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้แก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิต โดยได้รับการถ่ายทอดและกลั่นกรองกันยาวนาน

สรุปได้ว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างมีความสุข

ภูมิปัญญาชาวบ้านในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม (อ้างถึงใน อังกุล สมคะเนย์ 2534) ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา

กลุ่มที่ 2 เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี

กลุ่มที่ 3 เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย

กลุ่มที่ 4 เป็นเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ภูมิปัญญาชาวบ้านทั้ง 4 กลุ่มนี้ ปรากฏให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ และทางด้านการอบรมสั่งสอน ซึ่งถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลัง ๆ ที่ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา

ประเวศ วะสี (2530 : 75) กล่าวโดยสรุปว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมนั้น จะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด ซึ่ง เสรี พงศ์พิศ (2529) สรุปได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปแบบ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร การหัตถกรรม ศิลปดนตรีและอื่น ๆ

ภูมิปัญญาเหล่านี้จะสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืชและธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้ง 3 ลักษณะนี้คือชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิต อย่างมีเอกภาพ

ประเวศ ะสี (2532) ได้สรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
2. มีการบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม
3. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534) อ่างใน กิตติพิศ ศิริสูตร (2538) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญา เป็นความรู้ เป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ ความรู้เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ประเภทครอบครัว ฯลฯ
2. ภูมิปัญญา เป็นความเชื่อของสังคมโดยอาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง เช่น เรื่อง นรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน
3. ภูมิปัญญา คือความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหา หรือป้องกันปัญหา เช่น ความสามารถในการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว
4. ภูมิปัญญาทางวัตถุ เช่น เรือขนานบ้านช่อง เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ในครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวมีความสะดวกสบายตามสภาพ เป็นต้น
5. ภูมิปัญญาทางพฤติกรรม ในครอบครัวจนทำให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้ก็นับเป็นภูมิปัญญาเช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญามี 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย
2. เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ หรือแนวทางในการแก้ปัญหา และป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขให้กับชีวิต

การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน

รัตนะ บัวสนธิ (2535) ได้กล่าวถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 วิธีการใหญ่ๆ ดังนี้

1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น นั่นคือ ครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว

2. ประชาชนท้องถิ่นเป็นผู้สอนดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทน รวมทั้งให้ทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

ดังนั้น การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียน มีหลายวิธี ได้แก่

1. ถ่ายทอดความรู้โดยตรงต่อครูผู้สอน
2. ถ่ายทอดความรู้โดยตรงให้กับนักเรียน
3. ให้คำปรึกษา หรือ แนะนำให้กับครูผู้สอน
4. ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนร่วมกับครูผู้สอน

สามารถ จันทร์สุรย์ (2533 : 59) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน พอสรุปได้ว่าชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ ประสบการณ์เพื่อการดำรงชีวิตมาโดยตลอด และถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งตลอดมาด้วยวิธีการต่าง ๆ กันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อถือ ผีสางต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดการเรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน ซึ่งจำแนกได้ คือ

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก

เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ (ตามตัวอย่าง) การเล่นปริศนาคำทาย (จารุวรรณ ธรรมวัตร 2531 : 63^๙) เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มาพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขั้นตอนมีคำสอนที่ผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้ง รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอด

นอกจากนี้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะออกมาในรูปแบบของการบันเทิงที่สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหา หรือคำร้องของบันเทิง เช่น ในคำร้องของลิเก ลำตัดของภาคกลาง โนรา หนังตะลุงของภาคใต้ หนังตะลุงของภาคอีสาน (หนังประโมทัย) กลอนลำ คำผญา คำสอของภาคอีสาน คำซอของภาคเหนือ เป็นต้น คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรม คำสอนของศาสนา การเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่าง ๆ

ถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอภิตตามรูปแบบใหญ่ ๆ อาจจะได้ 2 แบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

สำหรับแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนแบบเป็นลายลักษณ์อักษร นั้นในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารหรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อย ที่ชาวภาคใต้เรียก บุคดำ บุคขาว เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาเล่าเรียนสืบต่อมาได้วิธีหนึ่ง

ส่วนในปัจจุบัน ในยุคที่การสื่อสารมวลชน การคมนาคม เทคโนโลยีความเจริญก้าวหน้า ทันสมัยและรวดเร็วก็มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านทางสื่อสารมวลชนทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และอื่น ๆ จนทำให้เกิดการเลือกสรรรับหรือไม่รับการ ถ่ายทอดด้วยรูปแบบที่หลากหลายออกไปมากมายที่สะดวกต่อผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

ปราชญ์ชาวบ้านคือใคร

นักวิชาการศึกษาหรือผู้สนใจไปมาหาสู่เพื่อสนทนาศึกษาดูงาน หรือแลกเปลี่ยนความรู้มัก เรียกขานยกย่อง ชาวบ้านผู้มีภูมิปัญญา ผู้สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบัน ได้ อย่างเหมาะสมจะว่าท่านเป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน” มีมากมายหลายท่าน ขอบยกตัวอย่างประกอบสัก 5-6 ท่าน ได้แก่

- พ้อมหาอยู่ สุนทรชัย บ้านตระแบก ตำบลสลักไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็น ผู้หันหลังให้งานราชการในสมัยหนุ่ม แม้ว่าจะมีความรู้มากและมีโอกาสรับราชการ ลงมือบุกเบิก พื้นที่อันเป็นมรดกที่สืบทอดมาอย่างบากบั่น อย่างสมคูล มีการปลูกพืชหมุนเวียนตามฤดูกาลใน บริเวณเดียวกันให้เกื้อกูลอาศัยซึ่งกันและกันอย่างสมคูล ท่านได้วางแผนแก้ปัญหาการขาดแคลน อาหารและน้ำเพื่อการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปลูกพืชโดยไม่ใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง เลี้ยงปลาโดยวิธีธรรมชาติได้ผลผลิตสูง โดยอาศัยหลักกรรมของศาสนายึดเป็นแนวทางและใช้ ภูมิปัญญา ศึกษาสภาพแวดล้อมจากอดีต เชื่อมโยงแก้ปัญหาในภาวะปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมจน เป็นตัวอย่างต้นแบบแก่การเกษตรผสมผสานที่ใช้อยู่ทั่วไปในขณะนี้

- พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทธสีโล) แห่งวัดสามัคคี บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ท่านเป็นพระกรรมฐานสอนสมาธิ วิปัสสนาให้ชาวบ้าน เป็นพระ อย่างเต็มเปี่ยม ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาอย่างเคร่งครัด การภาวนาทำให้ท่าน มั่นคง และมีปัญญาในการเห็นความทุกข์ของชาวบ้าน และมีเมตตากรุณาที่จะร่วมแก้ปัญหา กับ ชาวบ้าน ท่านสรุปว่า

“ในการแก้ปัญหาของชนบทนั้น ถ้าเอาเงินหรือเอาของไปให้โดยไม่พัฒนาคน เท่าไร ๆ ก็จะไม่แก้ปัญหาไม่ได้ ถ้าคนพัฒนาแล้วถึงไม่มีเงินก็แก้ปัญหาได้ แต่ถ้าพัฒนาคนด้วย มีเงินด้วยก็จะ แก้ปัญหาได้ดีขึ้น”

หลวงพ่อนาน เป็นพระสงฆ์องค์แรกที่ประกาศว่า “พระสงฆ์เป็นหนี้ชาวบ้าน...เราอยู่ได้ด้วยข้าวที่ชาวบ้านตัดบาตรเราต้องทำประโยชน์ให้ชาวบ้านตอบแทน” เป็นพลังกระตุ้นให้พระสงฆ์หลายรูปในเขตจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียงตื่นตัวกันขึ้นมาทำงานพัฒนาหมู่บ้านและพัฒนาเป็นกระบวนการของพระสงฆ์นักพัฒนาที่เรียกว่า “กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา”

ท่านเป็นผู้นำวิธีการสืบทอดประยุกต์ประเพณีลงแขกเป็นรูปนาระชาชมิตรที่ทุกคนร่วมกันทำอย่างตั้งใจนำผลผลิตใส่ในยุ้งเป็นของส่วนรวมเรียกว่า “สหบาลข้าว” แก้ปัญหาความอดอยากของชาวบ้านได้ โดยการพัฒนาจิตใจของชาวบ้านไปในขณะเดียวกันกับการพัฒนาหมู่บ้านในทุกด้านจนเจริญ ท่านจึงกลายเป็นที่พึ่งของชาวบ้านและเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านได้อย่างแท้จริง

- พ่อใหญ่ผาย สร้อยสระกลาง แห่งบ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ นับว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านอีกผู้หนึ่งที่รู้จักเชื่อมโยงภูมิปัญญาของอดีตนำมาปรับใช้ปัจจุบันได้อย่างดี จนได้รับการยกย่องได้โล่มากมาย ได้รับยกย่องว่าเป็นคนดีศรีสังคมแห่งภาคอีสาน ท่านเป็นผู้ใหญ่บ้านที่นำชาวบ้านพัฒนาโดยประยุกต์ของเก่ามาใช้กับสมัยใหม่ได้อย่างพอดี เช่น จากเพลงกล่อมเด็กที่ท่านเคยฟังเมื่อคราวเป็นเด็กว่า

“นอนสาหล่านอนसानอนอู่ แม่ไปไฮ หมกไข่่นกมาหา” (ไฮ = ไร่)

จากคำกล่าวนี้ท่านนำชาวบ้านปลูกต้นไม้มา ๑ ให้เป็นป่าให้นกมาทำรังและไข่ใส่รังเหมือนคำที่แม่ขับกล่อม

“แม่ไปนาหมกไข่ปลามาป้อน” ท่านนำชาวบ้านขุดบ่อเลี้ยงปลาทุกครัวเรือนเพื่อจะได้มีปลากินตลอดปี

“แม่เลี้ยงมอนอยู่ป่าสวนมอน” มอน = ไหม สวนมอน = สวนหม่อน

ท่านนำชาวบ้านปลูกป่าหม่อนสำหรับเลี้ยงไหมถึง 400 ไร่ ให้แม่บ้านทุกครัวเรือนเลี้ยงไหมตลอดปี ไม่มีว่าง เป็นรายได้เสริมทางหนึ่งของชาวบ้าน

พ่อใหญ่ผาย เป็นผู้ใหญบ้านตัวอย่าง ไม่ว่าจะชักชวนลูกบ้านทำอะไรท่านจะลงมือทำก่อนจนเห็นผล แล้วจึงจะแนะนำให้ลูกบ้านทำตามอย่างตนกระทั่งหมู่บ้านสระคูณเป็นหมู่บ้านตัวอย่างหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ทำให้คนมาศึกษาดูงานการพัฒนาหมู่บ้านอยู่เสมอมิได้ขาด

นอกจากนี้ยังเป็นผู้ประยุกต์วัฒนธรรมเดิมขึ้นมาใช้ใหม่หลายอย่าง เช่น พื้นฟูประเพณีการผูกเสี่ยว ที่ท่านบอกว่า “ผูกคนเดียวมัดทั้งหมู่บ้าน” ทำให้บ้าน 2 หมู่บ้านที่มีคนผูกเสี่ยวกันสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างดี

อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจได้แก่ การจัดงานประเพณีทำบุญทอดผ้าป่าข้าวเปลือกที่พื้นฟูขึ้นมาจากงานบุญประเพณีข้าวตามฮีต 12 ของอีสาน ชาวบ้านเรียกบุญกุ่มข้าวใหญ่ ซึ่งเป็นกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Reproduction) ที่นำเอาประเพณีพื้นบ้านแบบเก่าที่ดั้งเดิมในอดีตซึ่งหลงลืม ละเลยไปแล้วในช่วงหนึ่ง เนื่องจากกระแสการพัฒนาชนบทแบบทันสมัยแต่ไม่พัฒนาโดย

ฟื้นฟูเชื่อมโยงนำกลับมาปรับใช้ปัจจุบัน เพื่อร่วมมือกันช่วยเหลือแก้ปัญหาการขาดแคลนข้าว เนื่องจากภาวะฝนแล้งได้เป็นอย่างดี อีกทั้งทำให้มีกองทุนหมุนเวียนประจำหมู่บ้านอีกด้วย

- พ่อจารย์ทองดี นันทะ แห่งบ้านตลาด ตำบลก้านเหลือง อำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่น พ่อจารย์ทองดี เป็นผู้นำการเกษตรแบบ “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” มีกินทุกอย่างตลอดปีไม่ขาด แต่ไม่รวย การผลิตทางการเกษตรมุ่งเน้นเพื่อกินในครอบครัวเป็นหลักให้พออยู่พอกิน เมื่อเหลือกินก็แจกญาติพี่น้องลูกหลานเป็นการจุนเจือช่วยเหลือกัน เหลือแจกก็นำไปแลกกับคนอื่นที่ขาดแคลน ในสิ่งที่เรามีเกินเป็นการเฉลี่ยผลผลิตซึ่งกันและกัน เหลือแลกจึงนำไปขายเป็นผลพลอยได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นการผลิตเพื่อการ กิน-แจก-แลก-ขาย ก็ได้

- ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม แห่งบ้านห้วยหิน ตำบลลาดกระโทง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นปราชญ์ชาวบ้านอีกผู้หนึ่งที่สามารถกลับลำหันมาทางเลือกใหม่ได้สำเร็จหลังจากหลงตามการเกษตรแผนใหม่ที่ส่งเสริมให้ปลูกพืชชนิดเดียวที่เน้นผลผลิตและรายได้มากเป็นหลัก แต่ไม่พอกับค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ทำให้เกิดหนี้สินจนในที่สุดต้องขายที่ดิน 200 ไร่ ของตนเองไปใช้หนี้จนเกือบหมด เหลือเพียง 9 ไร่ เท่านั้น หันมาสร้างระบบการเกษตรแบบพึ่งตนเองที่เรียกว่า “วนเกษตร” ซึ่งเป็นการปลูกพืชหลายอย่างในพื้นที่ 9 ไร่ ที่พืชดินแต่ละชนิดช่วยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และช่วยระบบนิเวศน์ของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ผลผลิตที่ได้จากการเกษตรแบบนี้ทำให้ผู้ใหญ่วิบูลย์และครอบครัวมีอยู่มีกินตลอดชีพอย่างมีความสุขตามอัตภาพของตน

- พ่อชาติ มาระแสง แห่งบ้านกุดชวย ตำบลคำพระ อำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอุบลราชธานี นับว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่เป็นยอดแห่งความทรหดอดทน เป็นผู้นำการสร้างแหล่งน้ำให้มีขึ้นท่ามกลางพื้นดินที่แห้งแล้งของท้องถิ่นอีสาน โดยการขุดคันดินกั้นน้ำด้วยมือของตนเองด้วยความมานะพยายาม จนมีพื้นที่แห้งแล้งและลาดเอียงมีน้ำอย่างอุดมสมบูรณ์ใช้เวลานานถึง 18 ปี รอบ ๆ คูน้ำและคันนาปลูกพืชผักผลไม้ให้มีกินตลอดปี เลี้ยงปลาในแหล่งน้ำและเลี้ยงสัตว์อื่น ๆ ให้มีความพอเหมาะ กับสภาพพื้นดินที่มีอยู่อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้เมื่อสามารถกักเก็บน้ำได้แล้วพ่อชาติยังปลูกพืชหลายอย่างในพื้นที่เท่าที่มี โดยเน้นคุณภาพของผลผลิตแต่ละชนิดเป็นหลัก โดยไม่เน้นลงทุนสูงเพื่อให้ได้ผลผลิตมีปริมาณมาก ๆ เนื่องจากทำให้ขาดทุน ผลผลิตที่ได้ตลอดปีนำไปแลกกับสิ่งของหรือเงิน จากญาติพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียงตามความพอใจของผู้ให้และผู้รับที่เรียกว่า “พริกบ้านเหนือ เกลือบ้านใต้” ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ทำให้ครอบครัวและชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข แม้จะมีภัยแล้งเกือบทุกปีก็ตาม นี่ก็เป็นการใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นแบบหนึ่งได้อีกเช่นกัน

ปราชญ์ดังกล่าวข้างต้นเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างของการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยอาศัยคุณค่าเดิมของอดีตที่มีอยู่สืบทอด ปรับปรุงมาสู่ความหมายใหม่ในปัจจุบันอย่างพอเหมาะพอดีจนได้รับความสำเร็จในที่สุด

มีข้อนำสังเกตประการหนึ่งที่สำคัญ แม้ว่าปราชญ์ชาวบ้านท่านดังกล่าวมาแล้ว จะมีหลักการเดียวกัน คือการสืบทอดเชื่อมโยงอดีตมารับใช้ปัจจุบันจนสำเร็จเหมือนกันก็ตาม แต่รูปแบบและวิธีการย่อมแตกต่างกันออกไป ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ซึ่งตรงกับคำกล่าวของหลวงพ่อนานที่กล่าวว่า ไม่มีรูปแบบหรือสูตรสำเร็จของการพัฒนาใด ๆ ที่ใช้เหมือนกันได้ทุกหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีรูปแบบความสำเร็จแตกต่างกันตามสภาพของหมู่บ้านนั้น ๆ

แนวทางการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้าน

การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องของชาวบ้านรุ่นหนึ่งถ่ายทอดสู่ชาวบ้านอีกรุ่นหนึ่ง ด้วยวิธีการหลายลักษณะตามที่กล่าวมาแล้ว นับว่าเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติของแต่ละชุมชน การที่ชาวเมืองหรือที่เรียกตัวเองว่า นักวิชาการหรือนักพัฒนา จะเข้าไปร่วมสอดแทรกในการเผยแพร่หรือการถ่ายทอดด้วยวิธีการสมัยใหม่ โดยใช้สื่อที่หลากหลายเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง และควรระมัดระวังอย่างยิ่งเพราะบางกรณีเป็นเรื่องละเอียดอ่อนลึกซึ้งเกินกว่าจะเข้าใจได้โดยการใช้สื่อหรือวิธีการสมัยใหม่ในเวลาอันจำกัด เช่น การใช้สื่อให้เข้าใจในความเชื่อเรื่องผีที่เป็นการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมกับอำนาจภายนอกคน ที่มองไม่เห็นแต่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างแน่นแฟ้นอย่างแยกไม่ออก เป็นต้น

อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน แม้ว่าจะป็นองค์ความรู้อันมหาศาลที่มีอยู่ทั่วไปทุกหมู่บ้านก็ตาม เมื่อถูกละเลยขาดการยอมรับ ขาดการสืบทอด ในที่สุดก็จะขาดสายใยแห่งการต่อโยงระหว่างเก่ากับใหม่ ระหว่างอดีตกับปัจจุบันอย่างน่าเสียดาย จึงจำเป็นจะต้องหาแนวทางดำเนินการต่าง ๆ เพื่อเป็นการยกย่องภูมิปัญญาชาวบ้านให้สืบทอดต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้านดังกล่าว จึงมีแนวทางที่จะดำเนินการ พอสรุปได้ดังนี้

1. การทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยอันดับแรก ควรส่งเสริมเจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นอย่างน้อย จากนั้นควรจัด โอกาสให้เจ้าหน้าที่ได้ไปเยี่ยมชมศึกษาดูงานพบปะสนทนากับปราชญ์ชาวบ้านผู้มีผลงานที่น่าชื่นชม น่าสนใจต่าง ๆ นอกจากนี้ควรให้โอกาสไปร่วมกิจกรรมของชุมชนที่ปราชญ์ชาวบ้านได้จัดขึ้น ซึ่งถือว่าการศึกษามีส่วนร่วมทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งสำหรับเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะร่วมวางแผนดำเนินการส่งเสริมพัฒนา พื้นฟู สืบทอดเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยประสานจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอทุกแห่ง ขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่มากมายหลากหลายตามทุกหมู่บ้านทั่วประเทศอย่างจริงจัง โดยการเดินทางไปสืบค้น สอบถาม ขอความร่วมมือจากชาวบ้านเพื่อให้ได้ข้อมูลมา แล้ววิเคราะห์จัดระบบแล้วจัดพิมพ์ในรูปแบบของสื่อเอกสารหรือสื่อเผยแพร่อื่น ๆ สำหรับการศึกษ ส่งเสริม เผยแพร่ ค้นคว้า วิจัยในระดับลึกต่อไป

3. การศึกษา ค้นคว้า วิจัย โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในรากเหง้าพื้นเพของภูมิปัญญาในแต่ละด้านในแต่ละท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้โดยเน้นให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นพิเศษ

4. การส่งเสริมเผยแพร่ โดยรวบรวมองค์ความรู้ที่เหมาะสมแล้วเลือกสรรค้อย่างพิถีพิถัน ระบุสาระวังที่เหมาะสมในแต่ละประเด็น แต่ละลักษณะ นำมาจัดทำสื่อเพื่อทำการเผยแพร่ทางสื่อมวลชนทุกสาขาตามโอกาสอันเหมาะสม โดยมีเป้าหมายเผยแพร่ในประเทศเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านั้นไปสืบทอดปรับปรุงให้ทันสมัย ส่วนการเผยแพร่ไปสู่ต่างประเทศเพื่อให้เห็นถึงศักดิ์ศรีอันดีงามของปราชญ์ชาวบ้านไทย และเกียรติภูมิของชาติไทย เป็นสำคัญ

5. การสนับสนุนภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้าน โดยการยอมรับในความมีภูมิปัญญาของชาวบ้าน ไม่ดูถูกดูแคลนว่าเขาโง่งง่า ยอมรับในศักยภาพของชาวบ้านให้เป็นตัวของตัวเอง ให้มีอิสระสามารถตัดสินใจได้เองอย่างมีศักดิ์ศรี เลิกบงการ เลิกครอบงำชาวบ้าน โดยการยกย่องชาวบ้าน ให้กำลังใจ ในผลงานที่เขาคิดเขาทำ เป็นการเสริมแรงให้มีความเชื่อมั่นว่าเขามีความสามารถในการช่วยตนเอง ได้เหมือนอย่างอดีตที่ผ่านมา ผู้สนับสนุนควรเดินทางไปฟังชาวบ้านพูด ไปศึกษาความรู้จากชาวบ้าน ไปร่วมทำงานกับชาวบ้าน ช่วยเหลือสนับสนุนในกิจกรรมที่ชาวบ้านคิดชาวบ้านทำ ด้วยความเคารพ

6. การประสานแผนเพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน โดยการประสานงานกับหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้มีการร่วมมือกันไปศึกษาข้อมูล หาความรู้ด้านภูมิปัญญาชาวบ้านจากปราชญ์ชาวบ้าน แล้วสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนศึกษาดูงานประสบการณ์ซึ่งกันและกันของชาวบ้านแล้วสร้างเครือข่ายให้มีการเชื่อมโยงสืบทอดปรับปรุงร่วมผนึกกำลังกันแบ่งงานกันทำตาม ศักยภาพของปราชญ์แต่ละท้องถิ่นแต่ละด้าน โดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

จากแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดทั้งแนวทางการศึกษาและเผยแพร่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างจริงจังแก่ประชาชนชาวบ้านทั้งมวล ดังกล่าวข้างต้นพอจะเป็นแนวทางหรือ

ผู้ทางให้เกิดการร่วมมือกันของหน่วยงานหรือบุคคลต่าง ๆ ในการสืบทอด เชื่อมโยงหรือถ่ายโยงองค์ความรู้ที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ด้วยเลือดเนื้อด้วยจิตวิญญาณมาสู่ชนรุ่นเรา สมควรอย่างยิ่งที่เราจำเป็นต้องให้ความร่วมมือสืบทอดองค์ความรู้เหล่านี้สืบต่อไปด้วยความเคารพและศรัทธาในศักดิ์ศรีของปราชญ์ชาวบ้านเหล่านั้น

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่การศึกษาของชาติ

แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่การศึกษาของชาตินั้น จะเป็นการเปิดศักยภาพของครูในท้องถิ่น ทำให้การศึกษาสอดคล้องกับท้องถิ่น ซึ่ง ศ.นพ. ประเวศ วะสี (2534 : 85-56) เสนอแนะแนวทางพอสรุปได้ดังนี้

1. รัฐบาลประกาศเป็นนโยบายให้ระบบการศึกษาทั้งหมดศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ และทำนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพิมพ์หนังสือ และสื่อในรูปแบบอื่นที่ว่าด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีจำนวนมากและคุณภาพเหมาะสม และให้นำมาใช้ในการศึกษาทุกระดับ

3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ระบบการศึกษาทุกระดับ ทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา สถาบันราชภัฏ และมหาวิทยาลัยทำการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. ให้มีการสร้างตำราท้องถิ่น ทุกวันนี้โรงเรียนต่าง ๆ ใช้ตำราที่แต่งไปจากส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ ควรเปิดโอกาสให้ครูที่อยู่ในท้องถิ่นสร้างตำราจากความรู้ท้องถิ่น

5. ปรับโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในชุมชน อย่างน้อยส่วนหนึ่ง ให้เป็นโรงเรียนชุมชน โดยทำหน้าที่ 3 อย่างคือ (1) ศึกษาให้เข้าใจชุมชนตามที่กล่าวในข้อ (3) , (2) เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน จากหน่วยราชการอื่น ๆ จากภาคธุรกิจ และองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาใช้เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นทั่วประเทศ

โดยวิธีนี้จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว โดยการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาอื่น ๆ และมีเครือข่ายของการเรียนรู้ซึ่งเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคลทั่วประเทศ

6. ปรับระบบการศึกษาทั่วไป รวมทั้งในมหาวิทยาลัยด้วย ให้เป็นการศึกษาที่สร้างรากฐานของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีบูรณาการและโดยเรียนจากประสบการณ์ความเป็นจริงในสังคมไทยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นก็จะเข้าไปอยู่ในการศึกษาที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์

7. การกระทำดังกล่าวข้างต้นต้องการความคล่องตัว รัฐบาลควรจัดงบประมาณอุดหนุนทั่วไปให้หน่วยงานต่าง ๆ ดัดสินใจการใช้เอง ส่วนรัฐประเมินผลงานและตรวจสอบความถูกต้อง

8. ส่งเสริมกลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ และสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน สิ่งที่กำลังข้างต้นหลายอย่างทำได้ยาก ด้วยโครงสร้างการบริหารอย่างเป็นทางการในทุกระดับควรส่งเสริมให้ใช้กลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ (nonformal mechanism) คือผู้ปฏิบัติงานต่างสังกัดรวมตัวกันในรูปกลุ่มหรือชมรม หรือรูปอื่นใดที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งจะให้มีอิสระ คล่องตัว มีความต่อเนื่อง และมีพลังมากกว่า

รัฐบาลควรจัดงบประมาณขององค์กรพัฒนาเอกชนให้ทำการส่งเสริมการศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยเชื่อมต่อระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐให้ดีขึ้นและช่วยสานให้เกิดความต่อเนื่องในหน่วยงานของรัฐเอง

9. ภาคธุรกิจควรใช้ทุนทรัพย์สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน หรือจัดตั้งมูลนิธิหรือสถาบันในรูปแบบเอกชนเพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาไทย

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญา หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ วัฒนธรรมพื้นฐานของเรา การพัฒนาควรจะต้องอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคงของเราเอง และหาสิ่งอื่นมาตกแต่งประดับประดาตามที่เหมาะสมหาใช้การพัฒนาที่ขาดลอรากฐานเดิมของตนเอง ซึ่งจะทำให้โยกคลอนได้ง่าย รัฐบาลและสาธารณะควรทำความเข้าใจความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมสนับสนุนให้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติ เพื่อความสมบูรณ์ของการศึกษาอันจักเป็นการฟื้นฟูบูรณะพลังของชาติ เพื่อความสมานฉันท์ของคนในชาติ การพัฒนาอย่างได้สมดุลยั่งยืนและสันติสุขของสังคมไทย

ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท

พระยาอนุมานราชธน ผู้เป็นปราชญ์ทางด้านวัฒนธรรมคนหนึ่งของไทย ที่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อทั้งวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมเมืองให้ความเห็นไว้ว่า วัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นความเจริญ อยู่ที่คนในสังคมมีปัญญาความสามารถรู้จักริเริ่มด้วยการค้นพบสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่ยังเป็นอยู่ และด้วยการประดิษฐ์เสริมสร้างสิ่งใหม่บนรากฐานสิ่งเก่า เพื่อรักษาเสถียรภาพและบุคลิกลักษณะสังคมของตนไว้ การเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าเท่านั้นที่จะทำให้วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งมีเสถียรภาพ เปรียบเสมือนลูกข่างที่ต้องหมุนอยู่ตลอดเวลาจึงจะยืนอยู่ได้ เช่นนี้เองจึงเรียกว่าวัฒนธรรมมีพลวัต และในการเคลื่อนที่ไปนั้นหากไม่มีการสลัดของเก่าที่ไม่สอดคล้องแล้วทิ้งเสียบ้าง พร้อมกับต่อเติมเสริมแต่งสิ่งใหม่เข้าไป ก็จะทำให้วัฒนธรรมเกิดการถ้ำ และค่อยเสื่อมไป จนในที่สุดก็จะสลัดทิ้งวัฒนธรรมของคนเสียแล้วรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาแทนที่เป็นของตน อันจะเป็นผลให้สังคมนั้นต้องสูญเสียบุคลิกลักษณะของตนไปในที่สุด

เมื่อต้นปี 2532 สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย สถาบันพัฒนาชนบทมูลนิธิหมู่บ้าน และมูลนิธิพริคิริชเนามัน ได้ร่วมกันจัดสัมมนาในหัวข้อวัฒนธรรมกับการพัฒนาขึ้น และได้เชิญเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทโดยตรงท่านหนึ่งมาเสนอประสบการณ์เกี่ยวกับหัวข้อดังกล่าวท่านเล่าอย่างภูมิใจที่ได้ใช้ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของชาวบ้านมาทำให้ชาวบ้านยอมให้ทางราชการตัดถนนผ่านป่าปู่ตาได้โดยการเข้าทรงผีปู่ตาปลอม ๆ ขึ้น (แต่ชาวบ้านเชื่อจริง) คำถามก็คือว่า นี่คือความหมายของวัฒนธรรมกับงานพัฒนาหรือไม่

พิจารณาโดยใช้หลักการทางวัฒนธรรมนี้อย่างลึกซึ้งแล้ว ก็ตอบได้ว่า นี่เป็นเพียงการใช้วัฒนธรรมของชาวบ้านมาเป็น “เครื่องมือ” เพื่อให้บรรลุผลบางอย่างบางประการของ “คนนอก” วัฒนธรรมนี้เท่านั้น หากใช้การประยุกต์หรือประดิษฐ์เสริมสร้างสิ่งใหม่บนรากฐานเก่าอันจะนำไปสู่ความเจริญงอกงามใด ๆ ไม่ ผู้รู้และเข้าใจในเรื่องนี้ยังจะมองว่า นอกจากไม่ใช้การประยุกต์ที่สร้างสรรค์ที่ควรค่าแห่งการสรรเสริญใด ๆ แล้ว การทำเช่นนี้ยังเข้าข่ายการใช้ “เล่ห์เพทุบาย” โดยอาศัยความเชื่อ ความบริสุทธิ์ของชาวบ้านเพื่อบรรลุผลตนเองด้วย

วัฒนธรรมคือความเจริญงอกงามของหมู่บ้าน การพัฒนาก็เป็นการทำให้ดีขึ้น เจริญงอกงามขึ้นเช่นกัน ดังนั้น การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมจึงต้องใช้ปัญญา ค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้ว พื้นฟูประยุกต์ และประดิษฐ์เสริมสร้างสิ่งใหม่ บนรากฐานสิ่งเก่าที่ค้นพบนั้น

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาวัฒนธรรมในตัวของมันเองก็คือการพัฒนานั่นเอง และที่สำคัญอีกอย่างที่ต้องระลึกไว้เสมอก็คือ ชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นควรเป็นตัวหลักในการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาวัฒนธรรมมิใช่การนำเอาวัฒนธรรมที่เห็นได้จับต้องได้มาพื้นฟูและชุบชีวิตขึ้นมาอย่างฉาบฉวย เช่น เห็นว่าการลงแขกคือเรียกร้องให้ชาวบ้านมาลงแขกกัน โดยมีได้พินิจพิจารณาสภาพแวดล้อมทางการผลิตใหม่ของท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปไม่สม่ำเสมอ ท้องถิ่นที่ระบบการผลิตเปลี่ยนไปเป็นการผลิตแบบกึ่งยังชีพหรือเพื่อขาย การลงแขกต้องได้รับการประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของที่นั้น ๆ ก่อนจึงจะสามารถนำคุณค่าของความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้นมาใช้ได้

หากพิจารณาให้ดี เราจะเห็นชาวบ้านในที่ต่าง ๆ ได้ทำหน้าที่ของเขาอยู่ได้อย่างเจียม ๆ เช่น ในหลายพื้นที่ประเพณีการลงแขก (แบบคลาสสิกเดิม) เพื่อการดำนาหรือเกี่ยวข้าวไม่สอดคล้องกับระบบการปลูกเพื่อขายที่ใช้ที่ดินจำนวนมาก และที่สำคัญคือข้าวนั้นเอาไปขาย ซึ่งคนได้เงินก็ควรแบ่งให้กับผู้มาลงแรงด้วย ไม่ใช่แต่ก่อนที่ปลูกเพื่อกิน ถ้าครอบครัวหนึ่งดำนาไม่ทันฤดูกาลแล้วจะอดข้าวทั้งปี จึงต้องช่วยกัน ครอบครัวนั้นอาจจะจัดข้าวปลาอาหารเลี้ยงในบางครั้งถ้าครอบครัวนั้นไม่มีจริง ๆ ผู้มาช่วยก็เอาข้าวมากินเองด้วย การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นในท้องที่ที่ชาวบ้านขาดแคลนทุนที่เป็นตัวเงิน โดยชาวบ้านที่เป็นนักประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรม ได้ประยุกต์ประเพณีการลงแขกขึ้นเป็นประเพณีแลกเปลี่ยนแรงงานแบบมีเงื่อนไขขึ้นมา เช่น ในการเก็บเกี่ยวข้าวของครอบครัวนาย ก. ถ้าสมาชิกครอบครัวนาย ข. มาช่วยหนึ่งคน นาย ก. ก็จดจำไว้ สมาชิกของ

ครอบครัวนาย ก. มาสองคน นาย ง. และนายอื่น ๆ มากี่คน มาช่วยอยู่ที่วันก็จดจำไว้ คล้ายบัญชีแรงงาน พอของนาย ก. เสร็จ เช่นใช้เวลา 2 วัน ก็เคลื่อนไปเกี่ยวในนานาย ข. ต่อ คราวนี้นาย ก. มีพันธะที่ต้องไปช่วย ถ้านาย ข. ทำนาน้อยกว่าสามารถเกี่ยวเสร็จในวันเดียวสมาชิกจากครอบครัวนาย ก. ก็ต้องไปช่วย 2 คน อย่างไรก็ตาม ที่กล่าวมานี้เป็นกฎเกณฑ์ที่กำหนดกันขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ หากมีปัญหาที่อะลุ่มอล่วยกันได้ ต่างจากระบบการจ้างงานซึ่งตกลงกันว่าจะให้วันละเท่าไรก็ต้องให้เท่านั้น ถ้าไม่ให้เรื่องก็จะยาวกว่า

การให้ความสนใจเรื่อง “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” จึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง ทั้งในส่วนของชาวบ้านเองและในส่วนของคนนอกที่เข้าไปเกี่ยวข้อง หลังจากที่ได้ค้นพบว่าวัฒนธรรมเป็นพลังสำคัญของการพัฒนาแล้ว ได้เกิดการค้นหานักฟื้นฟู นักประยุกต์ และประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน มาช่วยกันฟื้นฟู ประยุกต์ และเสริมสร้างสิ่งใหม่บนรากฐานเดิม เพื่อรักษาเสถียรภาพของชุมชนให้ดำรงอยู่ได้อย่างสมสมัย นักประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีชื่อเรียกในเวลาต่อมาว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” หรือผู้รู้ชาวบ้าน และสติปัญญาที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์นี้เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”

การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมโดยคำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นตามแนวความคิดนี้จึงไม่ใช่ การหวนคืนสู่วันวานครั้งที่ยังหวานอยู่ในอดีต แต่เป็น การกลับไปสู่รากเหง้าของตนเอง เพื่อที่จะก้าวต่อไปข้างหน้าอย่างมั่นใจว่าจะไม่สูญเสียเอกลักษณ์หรือความเป็นตัวของตัวเองไปบนเส้นทางการพัฒนา

นอกจากนั้น คุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านไม่ใช่อยู่ที่เพราะเป็นการปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเท่านั้น แต่อยู่ที่คุณค่าทางด้านจิตใจ ด้านความรู้สึก ด้านที่เราเรียกว่า พลังศีลธรรม วัฒนธรรมพื้นบ้านมีค่าทางศีลธรรม มีค่าทางจิตวิญญาณสำหรับคนไทย เพราะเป็นคุณค่าทางจิตใจที่กระทบส่วนที่ลึกที่สุดของความรู้สึก สิ่งนี้จะนำไปสู่เอกลักษณ์และการรวมกลุ่ม ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศโดยรวมด้วย

นักพัฒนาวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงในระดับสากลผู้หนึ่ง ให้ข้อคิดสำหรับคนภายนอก ในการทำความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนาว่า คือ การเข้าไปยืนอยู่บนพื้นฐานของชาวบ้านแล้ว มองว่าชีวิตที่น่าจะสมบูรณ์ทั้งหมดคืออะไร การพัฒนาต้องเริ่มต้นจากจุดนี้เพราะชีวิตคนแต่ละคนไม่สามารถแยกจากกันเป็นส่วน ๆ ได้ ดีหัวก็ต้องกระทบตัว ดีเท้าก็ไปกระทบหัว แต่ตัว “คุณค่า” เป็นตัวแยกให้เห็นความแตกต่าง ในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนและสังคมมีเรื่องของคุณค่าแฝงอยู่ แม้แต่ในเรื่องเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจใด ๆ จะปราศจากคุณค่าไม่ได้สิ่งที่สำคัญกว่าระบบเศรษฐกิจนั้น

การพัฒนาที่มองส่วนทั้งหมด (บางคนเรียกว่า มองแบบองค์รวม) ไม่แยกส่วนตามความหมายนี้ ก็คือ ในกิจการใด ๆ ก็ตาม เราต้องไม่พิจารณาเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งของชีวิตแต่พิจารณาอย่างมองเห็นถึงความสัมพันธ์ของด้านนั้นกับด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะในด้านของ “คุณค่า” ที่แฝงอยู่

ในตัวคน และแม้แต่ในระบบต่าง ๆ ภายนอกตัวคน เช่นในระบบเศรษฐกิจ ก็มีคุณค่าของการแข่งขัน (เศรษฐกิจสินค้า) หรือร่วมมือ (เศรษฐกิจยังชีพ) , ตัวใครตัวมัน (สินค้า) หรือรวมหมู่ (ยังชีพ) ดังที่ยกตัวอย่างไปข้างแล้ว เช่นในเรื่องการลงแขก

ขอยกตัวอย่างเปรียบเทียบเรื่องของระบบหรือแบบแผนการรักษาโรคตามโรงพยาบาล แพทย์สมัยใหม่ที่ไม่เข้าใจว่าชีวิตเป็องค์รวมของร่างกายกับระบบคุณค่าต่าง ๆ ก็จะถามอาการของผู้ป่วย (โดยเฉพาะผู้ป่วยที่เป็นชาวบ้าน) สองสามคำ ใช้เวลาตรวจอีกเล็กน้อยแล้วเขียนขยุกขยิกที่ผู้ป่วยมองไม่ออกกว่าที่หมอเขียนเกี่ยวกับตัวเขานั้นมันอะไรแพทย์จึงมุ่งแต่รักษาโรค ลืมเรื่องการรักษาคนซึ่งมีด้านที่เป็นคุณค่าอยู่ด้วย ลืมคิดไปว่าการรักษาโรคต้องทำไปพร้อมกับการรักษาคน อีกทั้งยังมีโรคจำนวนมากที่ร่างกายเรารักษาตัวเองได้อยู่แล้ว เพียงแต่อย่าเสียวัวเสียวัวใจซึ่งจะทำให้ร่างกายอ่อนแอลงอีก

การพบแพทย์ของชาวบ้านจากหมู่บ้านชนบทไทย จะพบเสมอว่าเขาผ่านวิธีการและพิธีกรรมตามแบบของเขามาแล้วเกือบทั้งนั้นเพราะสันนิษฐานแรกของการเจ็บป่วยของชาวบ้าน คือเขาได้ทำผิดต่อผีใดผีหนึ่งหรือเปล่า ได้ทำผิดต่อผีเชื้อ ผีเสื้อบ้าน ผีนา ผีตาแฮกอย่างใดอย่างหนึ่งหรือเปล่า ซึ่งแน่นอนว่าหากไปหาหมอสอง หมอจ๋า หมอธรรม เขาจะพบว่าเขาต้องทำผิดต่อผีใดผีหนึ่งแน่และต้องแก้ตามคำแนะนำของหมอที่มีหน้าที่ดูแลรักษาชาวบ้านทางด้านขวัญ ด้านกำลังใจ หากยังไม่หายก็ต้องอาศัยหมอสมุนไพร หมอรากไม้ ซึ่งหมอพื้นบ้านเหล่านั้นก็เชื่อว่าเขาแต่ยารากไม้เข้าไปสู้กับโรคภัยไข้เจ็บเท่านั้น (การสู้โรคภัยไข้เจ็บในที่นี้ก็ไม่ได้หมายถึงการไปสู้กับเชื้อโรคตามระบบความเชื่อเกี่ยวกับสมมุติฐานของวิชาแพทย์สมัยใหม่ด้วยแต่เป็นการไปปรับธาตุต่าง ๆ ในร่างกายให้กลับคืนสู่สมดุล) เขามี “พิธีกรรม” ในการรักษา ในหลาย ๆ ครั้ง เพียงจุดธูปจุดเทียนขึ้นมา ยกมือขึ้นบิกรรมคาถากำกับยายังไม่ทันกรอกยาเข้าปากร่างกายของคนไข้ก็ร้อนผ่าว ขนลุก มีพลังขึ้นมาแล้วจากที่นอนชมอยู่หลายวันก็สามารถลุกขึ้นนั่งได้ หมอพื้นบ้านจึงรักษาคนไปพร้อมกับการรักษาโรค ให้คุณค่ากับความเชื่อที่แฝงอยู่ในตัวคน พลังทางวัฒนธรรมจึงเป็นพลังที่ไม่เพียงรักษาโรค แต่เป็นพลังหล่อเลี้ยงชีวิตคน หลังจากรักษาตนเองไม่หายแล้วจึงนำส่งโรงพยาบาลโดยมีการอัญเชิญผีอัญเชิญเทวดาทิ้งหลายคุ้มครองไปด้วย

การที่ในปัจจุบันนี้ วงการแพทย์สมัยใหม่ให้ความสนใจกับการใช้สมุนไพรมากขึ้นเพราะยาสมัยใหม่มีผลข้างเคียงมาก และเพราะเห็นว่าสมุนไพรให้ผลในการรักษาโรคหลายชนิดได้เหมือนกันจึงมีการวิจัยเกิดขึ้นมากมาย แต่ในที่สุดก็เป็นการวิจัย “ด้วยยา” เช่นเดียวกับที่เคยวิจัย “เชื้อโรค” อีกเพราะทัศนคติแบบแยกส่วนที่ติดมานั่นเอง การรับเอามรดกทางปัญญาของพื้นบ้านไปจึงรับเอาไปแต่ส่วนที่เป็นวัตถุ หาได้มีส่วนที่เป็นคุณค่าติดตามไปไม่ หลายครั้งยังปรากฏว่าสิ่งที่ชาวบ้านใช้กันในชีวิตประจำวัน ได้กลายเป็นกฎการค้นพบทางวิทยาศาสตร์” ไป เช่น กรณีเปลือกมังคุดใช้ห้ามเลือดได้

การสนใจสมุนไพรแบบด้านเดียว คือ สนใจว่าจะมีตัวยอะไรอยู่ ก็เชื่อว่าวิจัยแล้วจะพบตัวยทุกครั้ง แต่รู้ว่าชาวบ้านใช้อย่างนี้แล้วได้ผล อาจเป็นเพราะตัวยนั้นยังอยู่เหนือความเข้าใจของวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน ฝ่ายชาวบ้านเองก็ไม่ได้ให้ความสำคัญว่าจะมีตัวยชื่ออะไร เขาให้ความสำคัญกับกระบวนการ (พิธีกรรม) การรักษา และผลของการรักษามากกว่า เช่นเดียวกับเรื่องของกางเขน ซึ่งเกิดจากรากฐานทางทฤษฎีหินหยาง (ความสมดุล) ที่แพทย์สมัยใหม่พยายามเอาทฤษฎีแพทย์ซึ่งเกิดจากรากฐานทางวัฒนธรรมอีกแบบหนึ่งเข้าไปอธิบาย

อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่าสิ่งที่มีอยู่ในวัฒนธรรมของชาวบ้านจะ “ดี” ไปเสียทุกอย่างและสิ่งที่มีอยู่ในวัฒนธรรมสมัยใหม่จะ “เลว” ไปเสียหมดทุกอย่าง การคิดอย่างสุดโต่งเช่นนั้นไม่ถูกต้องดังที่ได้กล่าวแล้วว่าเราไม่อาจนำเกณฑ์ของฝ่ายหนึ่งไปวัดไปตัดสินอีกฝ่ายหนึ่ง และที่สำคัญคือต้องเข้าไปมองมาจาก “ข้างใน” คือใช้เกณฑ์ของสังคมนั้น ๆ เองเป็นเกณฑ์

ในแต่ละสังคมอาจไม่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง แต่มนุษย์ก็มีความหวัง ความหวังนี้เองทำให้คนมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย มีภาพวาดเกี่ยวกับสังคมในอุดมคติ เช่น สังคมยูโทเปีย สังคมพระศรีอารย์ หรืออาณาจักรของพระเจ้าซึ่งเป็นสังคมที่สมบูรณ์และมนุษย์ก็หวังจะไปให้ถึงสังคมในอุดมคติของหมู่ตน แต่มนุษย์ก็ไม่จำเป็นต้องไปให้ถึง บางยุคบางสมัยเข้าไปได้ใกล้หน่อยก็ดีแล้ว บางยุคบางสมัยก็ถอยห่างออกมาอย่างไรก็ตามมนุษย์มีความหวังเกี่ยวกับสังคมในอุดมคติและศาสนาได้ทำหน้าที่เป็นผู้วาดภาพสังคมในอุดมคติให้มนุษย์ ทั้งสังคมในอุดมคติของโลกนี้ และโลกหน้า การดำเนินงานด้านวัฒนธรรม จึงต้องอาศัยการ “เปิดใจให้กว้าง” สำหรับผู้ที่เชื่อและเลื่อมใสในวิทยาศาสตร์มาก ๆ ไม่ควรด่วนสรุปความเชื่อของชาวบ้านที่เชื่อและเลื่อมใสในระบบความเชื่ออื่น ที่แตกต่างไปจากตน ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อแบบผี (แบบชุมชนเดิม) แบบไสยศาสตร์ (แบบที่มีอิทธิพลของพราหมณ์แทรก) แบบศาสนาใดศาสนาหนึ่ง หรือแบบอื่น ๆ ที่แตกต่างไปจากตนว่าเป็นเรื่องเหลวไหลมกมาย เพราะผู้ใดก็ตามที่รู้สึกว่ามีผู้อื่นมกมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอยู่เช่นกัน เฉกเช่นผู้ที่เรียกร้องให้ใครคนหนึ่งเคารพตนก็แสดงว่าเขากำลังไม่เคารพในคนผู้นั้นอยู่เช่นกัน ดังนั้นในขณะที่คนหนึ่งเห็นว่าอีกคนหนึ่งมกมายในความเชื่อแบบผี ก็แสดงว่าเขาเองก็อาจกำลังมกมายในความเชื่อแบบเทพ แบบวิทยาศาสตร์ หรือแบบใดแบบหนึ่งอยู่เช่นกัน หากเราเปิดใจให้กว้างแล้วก็จะไม่ยึดถือว่าสิ่งที่เราเชื่อนับถือนั้น “ดีกว่า” หรือ “สูงกว่า” สิ่งที่คนอื่นเชื่อนับถือนับถือและหากเราเชื่อในหลักอนิจจังแล้วก็จะต้องยอมรับว่าวิทยาศาสตร์คงไม่ใช่ศาสตร์สุดท้ายของมนุษย์ทุกสิ่งทุกอย่างมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป คงจะมีศาสตร์อย่างอื่นที่ยิ่งใหญ่กว่าวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นมาอีกและก็ต้องมีที่ให้สำหรับศาสตร์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นไสยศาสตร์ ศาสนา และความเชื่ออื่น ๆ ที่มีมาก่อนเสมอ トラบเท่าที่ธรรมชาติเกี่ยวกับจักรวาล โลก และชีวิตยังไม่มีการอธิบายได้ทั้งหมด แม้จะอาศัยศาสตร์ที่เรียกว่า วิทยาศาสตร์ ก็ยังอธิบายได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

องค์การสหประชาชาติเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม (UNESCO) มีความคิดที่ค่อนข้างชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนา คือ เห็นว่าการพัฒนาแบบเดิมเป็นลักษณะ

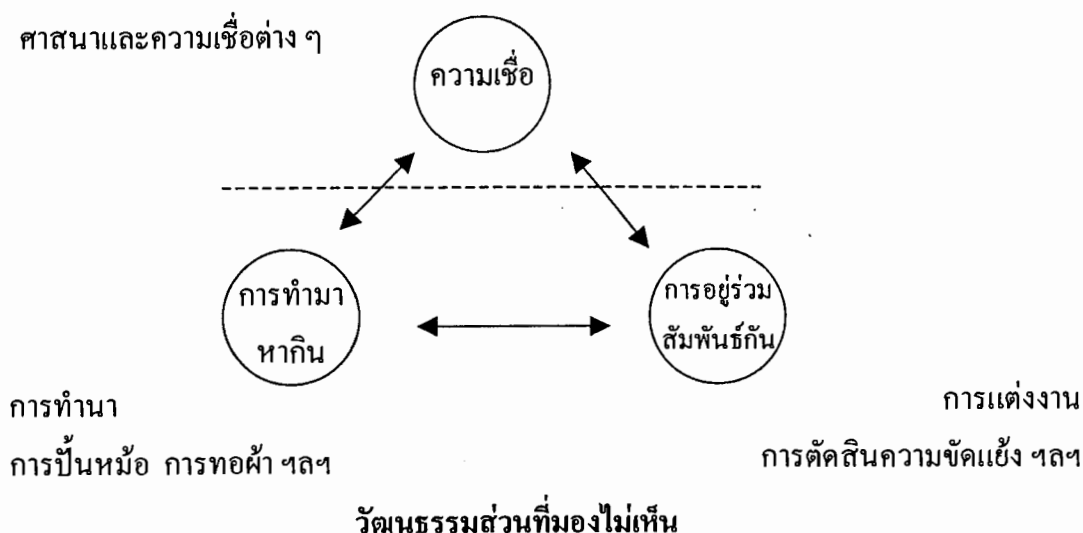
จากข้างนอก ที่คนนอกเอาเกณฑ์ของตนไปวัด และได้บอกว่าการพัฒนาที่ถูกต้องต้องมีลักษณะเริ่มจากภายใน ประยุกต์และประดิษฐ์คิดค้นไปจากภายในวัฒนธรรมแต่ละแห่งเองจากความเข้าใจนี้ ทำให้ยูเนสโกประกาศทศวรรษวัฒนธรรมแห่งการพัฒนา (2531-2540) ขึ้น

แต่สำหรับชาวชนบทแล้ว ในภาวะที่วัฒนธรรมบางอย่างของสังคมสมัยใหม่ซึ่งเป็นวัฒนธรรมภายนอก เช่น วัฒนธรรมการบริโภค กำลังรุกเร้าเข้ามาอย่างรุนแรงนี้ เราอาจไม่มีเวลาพอที่จะพัฒนาวัฒนธรรมอันอื่นทัน เรามีวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นวัฒนธรรมภายในที่ดั้งของเราอยู่แล้ว เราน่าที่จะฟื้นฟูและปรับปรุงให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสม วัฒนธรรมพื้นบ้านทั้งสองคล้องกับการพัฒนาแบบพึ่งตัวเอง และเป็นเกราะป้องกันการครอบงำของวัฒนธรรมบริโภคสมัยใหม่

วัฒนธรรมมีทั้ง ส่วนที่มองเห็น (วัฒนธรรมที่เป็นองค์วัตถุ) และส่วนที่มองไม่เห็น (วัฒนธรรมที่เป็นองค์ความเชื่อหรือคุณค่า) ส่วนที่มองเห็นก็เช่นการแต่งตัว การแสดง การฟ้อนรำ ทำเพลง เครื่องถ้วยโถโอชาม เครื่องเย็บปักถักร้อย การวาดเขียน สถาปัตยกรรมพิธีกรรม และพิธีการ ตลอดจนรูปแบบของการทำมาหากิน และการร่วมมือกันต่าง ๆ ส่วนที่มองไม่เห็นก็คือเรื่องที่คุณคิดอย่างไรกับธรรมชาติ กับสังคม และกับตัวเอง ซึ่งเรียกว่า “คุณค่า” และตัวคุณค่านี้อาจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม (ดูแผนภาพ)

แผนภาพแสดงวัฒนธรรมส่วนที่มองเห็นและส่วนที่มองไม่เห็น

วัฒนธรรมส่วนที่มองไม่เห็น

วัฒนธรรมส่วนที่มองเห็น

ที่ผ่านมามีการพูดถึงการอนุรักษ์หรือพัฒนาวัฒนธรรม เรามักหมายถึงและทำได้แต่ในระดับของสิ่งที่จับต้องได้ เพราะทำได้ง่ายกว่าการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคุณค่าที่จับต้องไม่ได้

การอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เป็นองค์วัตถุ ที่จับต้องได้นั้น บ่อยครั้งเป็นการทำให้วัฒนธรรมหยุดนิ่ง เหมือนการนำสัตว์มาสต๊าฟฟ์ไม่ให้เน่าเปื่อยไว้ดูเล่น โดยต้องทำให้สัตว์นั้นตายเสียก่อน

การนำวัฒนธรรมของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการฟ้อนรำทำเพลง หรือเครื่องมือเครื่องใช้ก็ตาม ออกมาอนุรักษ์ข้างนอก ทำให้สิ่งเหล่านั้นสูญเสียบทบาทหน้าที่ (function) เดิมของมันไป และวัฒนธรรมนั้นก็ตายในที่สุด

ตัวอย่างเช่น การรื้อรำทำเพลงของชาวบ้านที่มีหน้าที่ช่วยชาวบ้านให้ได้ผ่อนคลายจากการทำงานหนัก หรือในการฉลองเทศกาลต่าง ๆ ชาวบ้านคงไม่นำเอาเต็นท์รำเคียวมาร้องเล่นกันในตอนดึก เพราะเต็นท์รำเคียวถูกสร้างขึ้นมาให้มีหน้าที่รับใช้เขาในช่วงเกี่ยวข้าว แต่เมื่อเต็นท์รำเคียวถูกนำออกมาแสดงคนชมชนบทเพื่อให้คนนอกบริโภคความบันเทิง ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเวลา ไม่เกี่ยวข้องกับสถานที่ต่อไป ดังจะเห็นได้ว่ามีการนำมาแสดงในภัตตาคารใหญ่ ๆ ในกรุงเทพฯ แทนทุกคืนวัฒนธรรมนี้ถูกนำมาขายให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้ชมพร้อมกับการรับประทานอาหาร เพราะคุณค่าสูงสุดที่อยู่เบื้องหลังระบบเศรษฐกิจทุนนิยมก็คือ การทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสินค้า อย่างไรก็ตามแม้ว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านจะถูกนำมาเป็นสินค้าได้ แม้กระทั่งคนและสิ่งที่เป็นนามธรรมอื่น ๆ ก็สามารถตราค่าออกมาเป็นเงินได้ เช่น เวลา โอกาสและข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่คน ๆ หนึ่งรู้ว่าอีกคนหนึ่งมีความต้องการบางอย่าง และนำข่าวสารนี้ไปบอกผู้ที่มีสินค้าหรือบริการที่จะสนองความต้องการได้ ก็เป็นอาชีพหนึ่งให้คนดำรงชีวิตอยู่ได้ ถ้าสัมมนาคุณจากการขายสินค้าชนิดนี้เรียกว่า “ค่านายหน้า”

นอกจากนี้ ในการพัฒนา คัดแปลงหรือประยุกต์ทำเต็นท์รำต่าง ๆ โดยคนนอกอาจไม่ได้คำนึงถึงรากฐานเดิมของการเกิดวัฒนธรรมนั้น ยิ่งพัฒนาไปจึงยิ่งห่างเจ้าของออกไปทุกที ขึ้นอยู่กับว่าผู้ประดิษฐ์ภายนอกนั้นมองเห็นความสวยงามอย่างไร ผู้ประยุกต์อาจเห็นการกำมือยกขึ้นไปไม่สวย เปลี่ยนเป็นแบบมือยกดูสวยกว่า ซึ่งชาวบ้านก็คงรับเอาไปรำไม่ได้เพราะในการผลิตจริง ๆ ต้องกำข้าวไว้ในมือ

เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ของชาวบ้านก็เช่นกัน ฝั่มงที่มีหน้าที่สำหรับให้คนนุ่ง อาจเปลี่ยนมาเป็นสำหรับติดผนังไว้ดูสวยงาม แต่นั่นก็ยังเป็นการแสดงถึงความชื่นชมและให้คุณค่ากับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน อย่างเช่นที่บางคนถึงขนาดนำมาเข้ากรอบไม้สักอย่างดี เช่นเดียวกับรูปหนังตะลุงที่มักอยู่ในกรอบสวยงาม ชาวบ้านหากมีโอกาสได้เห็นก็ยังภูมิใจที่มีคนให้คุณค่าของ ๆ เขา แม้ว่าหน้าที่หลักของฝั่มงจะไม่ใช่เพื่อประดับประดาไว้ดูสวยงาม (เป็น art object) แต่เพื่อให้คนนุ่งก็ตาม ซึ่งต่างกับการเอากระบุงใส่ข้าวของชาวบ้านมาทำถังขยะตามสำนักงานของคนเมือง อย่างไม่

รู้คุณค่า ซึ่งกรณีหลังนี้ย่อมเป็นการสะอึก (scandle) ต่อความรู้สึกรักของชาวบ้านที่ได้มาเห็นเป็นแน่ เพราะสำหรับชาวบ้าน ข้าวคือชีวิต

ภาพชาวบ้านต่างจังหวัดที่มีโอกาสไปดูพิพิธภัณฑ์ นั่งพับเพียบลงกราบพระที่สำหรับคนนอกวัฒนธรรมให้คุณค่าต่างไปแล้ว คือ ไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับกราบไหว้บูชา จึงมีให้เห็นอยู่ (สัมภาษณ์ผ่อง แซ่กิ่ง, อดีตผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน ขอนแก่น 2530) เมื่อไม่กี่ปีมานี้ ฝ่ายประชาสัมพันธ์งานเดือนสิบ จังหวัดนครศรีธรรมราชทำรูปพระธาตุย่อส่วนลงขนาดวางบนรถบีคอปได้ ทำสีคล้ายของจริง แห่ไปรอบเมืองเพื่อประชาสัมพันธ์งานเมื่อรถไปจอดที่ตลาด ปรากฏว่ามีชาวบ้านพากันเข้าไปกราบไหว้เช่นกัน นั่นเพราะผู้ออกแบบวิธีการประชาสัมพันธ์ไม่เข้าใจว่าคุณค่าของพระธาตุสำหรับชาวบ้านนครศรีธรรมราชคืออะไร

ประเทศฮังการี โดยสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติของเขา ได้ประยุกต์วัฒนธรรมพื้นบ้านให้มีชีวิตชีวาและคงคุณค่าเดิมต่อไปอย่างน่าสนใจ เช่น การร้องรำทำเพลงแบบพื้นบ้านดั้งเดิมที่ไม่ใช่พวกหนึ่งแสดง พวกหนึ่งดู แต่ทุกคนเป็นทั้งผู้แสดงและผู้ดู (คล้ายรำวงบ้านเรา) ได้ถูกนำมาประยุกต์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยการนำเพลงพื้นบ้านสำหรับเต้นรำกันมาเรียบเรียงดนตรีใหม่โดยยังคงทำนองและลีลาแบบพื้นบ้านเดิมไว้เพียงแต่ปรับจังหวะให้ตื่นเต้นเร้าใจขึ้น แล้วนำมาเปิดให้นักเรียนมัธยมเต้นกันตอนเลิกเรียน โดยทางโรงเรียนจัดสถานที่ให้ปรากฏว่าได้รับความสนใจจากนักเรียนมัธยม ซึ่งกำลังอยู่ในวัยรุ่นมาก มีนักเรียนเข้าร่วมแน่นขนัดทุกวัน โดยนักเรียนหญิงแต่งชุดวอร์ม (ชุดกีฬา) แล้วนุ่งกระโปรงทับอีกชั้นหนึ่ง นักเรียนชายก็แต่งชุดกีฬาธรรมดา การประยุกต์ที่สมสมัยและสมวัยผู้รับเช่นนี้ ทำให้วัฒนธรรมแบบดิสโก้เรคของสังคมใหม่ไม่สามารถเข้าไปสร้างกำไร และชักนำวัยรุ่นฮังกาเรียนไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควรได้ เพราะการเล่นกันอยู่ในโรงเรียนหลังเลิกเรียนที่มีครูช่วยดูแลอยู่ย่อมปลอดภัยกว่าการไปดิสโก้เรคตอนดึก ๆ

การประยุกต์วัฒนธรรมที่จับต้องได้จึงน่าจะเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ในบ้านเราที่มีมรดกทางวัฒนธรรมและนามธรรมที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้มากมาย อีกทั้งเรายังสามารถรักษามาได้จนถึงปัจจุบัน

การประยุกต์วัฒนธรรมที่มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้ ก็คือการประยุกต์ตัวคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ภายใน ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจที่ละเอียดอ่อน ต้องเกิดจากภูมิปัญญาของพื้นบ้านเองเป็นหลัก แต่ก็มิได้หมายความว่าคนนอกจะไม่สามารถมีบทบาทร่วมได้ คนนอก เช่นพระสงฆ์ก็ดี ครูบาอาจารย์ในท้องถิ่นก็ดี นักพัฒนาก็ดีสามารถร่วมในกระบวนการของการ ค้นหา พื้นฟู ประยุกต์ และประดิษฐ์คิดค้นวัฒนธรรมใหม่ ได้

ขอยกตัวอย่าง การประยุกต์วัฒนธรรมทางความเชื่อที่มองไม่เห็นโดยการมีส่วนร่วมของคนนอก โดยใช้กรณีของนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนคนหนึ่งในเขตจังหวัดพิจิตร สภาพการณ์ทางการผลิตของอำเภอที่นักพัฒนาคนนั้นทำงานอยู่ก็เป็นเช่นภาคกลางทั่วไป ที่พัฒนา

มาถึงขั้นทำนาเพื่อขายเป็นหลักแล้ว เขาได้สังเกตพบว่า แม้ระบบการผลิตจะเปลี่ยนแต่ความเชื่อหลายอย่างยังคงอยู่ ขณะที่เขาเข้าไปนั่นภายในหมู่บ้านมีความขัดแย้งกันสูงโดยเฉพาะในระหว่างพี่น้องท้องเดียวกัน คู่หนึ่งที่ตั้งชั้นชกต่อย และบางครั้งรุนแรงถึงขั้นใช้อาวุธ มีครั้งหนึ่งที่ชายถูกน้องชายชกกระเด็นไปโดนแม่ด้วย สถานการณ์เช่นนั้นดำรงมาหลายปีและสร้างความตึงเครียดให้กับชุมชนพอสมควร เพราะต่างก็เป็นญาติกันนักพัฒนาได้ปรึกษากับพ่อแม่บางคนจนได้ความคิดในงานสงกรานต์ปีนั้นจึงได้จัดให้มีพิธีรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ขึ้นเช่นเดียวกับที่ชุมชนเคยจัดกันมาแต่ปีนี้พิเศษก็คือ จัดให้ผู้ที่มีความขัดแย้งกันคู่ต่าง ๆ ได้มาขอขมาลาโทษกัน ให้ปีใหม่ (ไทย) เป็นการเริ่มชีวิตใหม่ที่หันหน้าเข้าหากัน (โดยเนื้อแท้แล้ว พิธีสงกรานต์มีคุณค่าของการให้อภัยอยู่แต่โบราณมา เพียงแต่ในปัจจุบันอาจเลื่อนลงไปเหลือแต่คุณค่าในด้านความสนุกสนาน)

คำอธิบายที่ทำให้คู่ขัดแย้งต่าง ๆ ในหมู่บ้านมาเข้าพิธีกรรมก็คือ คุณค่าเดิมและคุณค่าของพุทธศาสนาที่ยังมีอยู่ในชุมชน ที่ยังแฝงอยู่ในตัวของทุกคน นั่นคือ คุณค่าเกี่ยวกับความสามัคคี คุณค่าเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ เช่นการให้พี่น้องที่ทะเลาะกันได้กลับคืนดีกันก็อธิบายว่าพ่อแม่เป็นผู้มีพระคุณ ให้กำเนิดและเลี้ยงเราทุกคนมาจนเติบโตใหญ่สำหรับพ่อแม่แล้วการทำร้ายท่านแม่เพียงรอยเท้าแมวข่วน เทารูเข็มคำ ก็นับเป็นบาปทำมหันต์แต่การที่พี่น้องทะเลาะกันถึงขั้นจะฆ่าแกงกัน สร้างความทุกข์ใจให้พ่อแม่มาก ขนาดกินไม่ได้นอนไม่หลับเป็นบาปที่มหันต์ยิ่งกว่าของแหลมที่ทิ่มตำนั้นเสียอีก หลังจากทั้งคู่รดน้ำที่มือพ่อแม่ในพิธีสงกรานต์นั้นแล้วก็ให้คำมั่นสัญญาต่อหน้าพระและผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลายว่าจะลืมเรื่องในอดีตและตั้งต้นคืนดีกันใหม่ จะไม่ให้พ่อแม่ รวมทั้งญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ต้องได้รับความกระทบกระเทือนใจอีก ความสุขสันต์ก็กลับคืนสู่หมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง

ในส่วนที่ชาวบ้านฟื้นฟู ประยุกต์และประดิษฐ์คิดค้นวัฒนธรรมใหม่ ขึ้นมาโดยอาศัยคุณค่าจากความเชื่อเดิมของชุมชน จะขอยกตัวอย่าง บ้านสระคูณ ต.โคกล่าม อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ซึ่งเห็นว่าเป็น "ตัวแบบ" ที่ค่อนข้างสมบูรณ์ในตัวเองด้านการฟื้นฟูการประยุกต์และการประดิษฐ์คิดค้นวัฒนธรรมเพื่องานพัฒนา

งานพัฒนาของชาวบ้านที่นั่นเริ่มขึ้นเมื่อ พ่อใหญ่ผาย สร้อยสระกลาง ลาสิกขาออกมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อปี 2508 นำชาวบ้านพัฒนาหมู่บ้านจนกระทั่งเป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองอย่างแท้จริง โคนท่านสร้าง "กองทุนหมู่บ้าน" ขึ้น จากการประยุกต์ประเพณี บุญประทายข้าว หลังฤดูเก็บเกี่ยว คือ บุญที่เกิดจากการบริจาคข้าวเข้าวัด มาประยุกต์เป็นบริจาคเข้าวัดแล้วขอให้พระมอบกลับให้ชาวบ้าน โดยสมทบเข้ากองทุนหมู่บ้านและกองทุนหมู่บ้านนี้เองที่เป็นแหล่งทุนที่ไม่เคยหมดจนถึงทุกวันนี้ เพราะชาวบ้านร่วมกันบริจาคอย่างต่อเนื่องโดยผ่านทางประเพณีต่าง ๆ ที่พ่อใหญ่ผายได้ *ประยุกต์* และ *ประดิษฐ์* คิดค้นขึ้นใหม่ เช่น พ่อใหญ่ผายได้ขอให้ชาวบ้านที่ได้รับค่าสินสอดทองหมั้นจากการตกแต่งงานหนึ่งบริจาคเข้ากองทุนหมู่บ้าน โดยอธิบายว่า "หมู่บ้านก็มีส่วนในการเลี้ยงดูลูกหลานของท่านด้วย ไม่ใช่แต่พ่อแม่" ซึ่งพ่อแม่ทุกคนก็เห็นด้วย

และทำกันมาจนเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของบ้านสระคูณ นอกจากนั้นชาวบ้านที่ใช้ที่ดินสาธารณะ ริมหมู่บ้านในการปลูกหม่อนก็ต้องบริจาคเงินเข้ากองทุนหมู่บ้านคนละ 40 บาทต่อปี โดยท่าน อธิบายว่า "เมื่อท่านได้ประโยชน์ส่วนรวมแล้วก็น่าจะแบ่งส่วนหนึ่งกลับคืน" และทุกปีจะมีการ จับปลาสามัคคีกันในหนองน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน ขายเป็นปลาได้เท่าไรก็นำเงินทั้งหมดบริจาคเข้า กองทุนอีก จนกระทั่งบ้านสระคูณสามารถพัฒนาตนเองมาตลอดยี่สิบกว่าปีด้วยการพึ่งกองทุน หมู่บ้านของตนเองเป็นหลัก ได้สร้างโรงเรียน สร้างกุฏิ ศาลาการเปรียญ ศาลาพักผ่อน กำแพงวัด ก่อตั้งธนาคารข้าว สร้างศูนย์เด็กเล็กนำมาจ่ายเป็นเงินเดือนผู้ดูแลเด็กในศูนย์ และยังได้นำเงินนั้นมา ใช้ในการส่งชาวบ้านไปอบรมดูงานในที่ต่าง ๆ เพื่อนำความรู้นั้นมาพัฒนาหมู่บ้านต่อไปอีกรวม จำนวนเงินจากกองทุนที่ใช้ไปทั้งหมดกับงานพัฒนาตนเองของบ้านสระคูณ ตั้งแต่เริ่มตั้งกองทุนมา เป็นจำนวนถึงประมาณ 1 ล้านบาท

พ่อใหญ่ผายยังเป็นเจ้าของความคิดที่ว่า "หมู่บ้านก็เหมือนประเทศ ๆ หนึ่ง ผมเป็นนายกรัฐมนตรี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นรองนายกฯ กรรมการหมู่บ้านทั้ง 19 คนเป็นคณะรัฐมนตรี ครูกับพระ เป็นที่ปรึกษา" สถาบันสระคูณยังได้ออกกฎหมายหมู่บ้านมาเสริมกฎหมายของรัฐอีกจนถึงปัจจุบันมี ถึง 9 ข้อแล้ว เช่น ห้ามยิงปืนในหมู่บ้าน ห้ามไถนาวันพระ ห้ามฆ่าสัตว์สี่เท้าในหมู่บ้าน และห้ามกิน เหล้าเมาแล้วส่งเสียงอะอะบนถนน ผู้ฝ่าฝืนจะถูกปรับเงินเอาเงินเข้ากองทุนหมู่บ้าน นี่ก็เป็นการ ประยุกต์และประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมแบบหนึ่ง

ในส่วนตัวท่านเอง ท่านยังได้รับการยอมรับนับถือในด้านความซื่อสัตย์และการเสียสละสม กับที่เป็นอาจารย์สอนธรรมเมื่อครั้งยังครองสมณเพศ มีบางครั้งที่ท่านมอบเงินเดือน 600 บาทใน ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน สมทบเข้าไปในกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ เช่นการสมทบเป็นค่าใช้จ่ายในการเดิน ทางของลูกบ้านไปดูงานที่อื่น

จากการที่ท่านบวชเรียนมานาน อีกทั้งยังเป็นนักธรรมเอก ท่านได้ใช้วิธีการเล่าตำนานและ นิทานชาดกต่าง ๆ ขึ้นมาโน้มน้าวใจของชาวบ้านให้ร่วมมือในเรื่องต่าง ๆ เช่นตำนานแม่โพสพ ที่เกี่ยวกับข้าว วิธีการเล่านี้ท่านยังใช้การอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านให้เกิด ความสำนึกในบุญคุณของพ่อแม่ เช่น "กว่าที่เจ้าจะเกิดมา แม่เจ้าเสียหิวไปกี่อัน พ่อเจ้าห่มดน้ำมัน ใส่ผมไปกี่ขวดกว่าที่จะได้แต่งงานกัน และเมื่อตั้งท้องเจ้าขึ้นมาแล้ว แม่ต้องอุ้มท้องเจ้าถึงเก้าเดือน และต้องทุกข์ทรมานแต่ไหนในการเกิดเจ้าออกมา และยังถนอมกล่อมเกลี้ยงดูเจ้าจนเจ้าเติบโตใหญ่..." ทำให้เด็ก ๆ ของสระคูณเป็นคนดีและขยันช่วยการงานต่าง ๆ ของครอบครัว นี่เป็นการฟื้นฟูคุณค่า คั้งเดิมที่ดั้งเดิมที่ยังคงมีอยู่

พ่อใหญ่ผาย จึงเป็น "ปราชญ์ชาวบ้าน" ผู้ที่ทั้งสามารถฟื้นฟู ประยุกต์ และประดิษฐ์คิดค้น ประเพณีใหม่เพื่องานพัฒนาหมู่บ้านตนเอง ขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่เพียบพร้อมทั้ง ภูมิปัญญา และ ภูมิธรรม ซึ่งการเพียบพร้อมทั้งสองประการนี้ คือ คุณสมบัติทั่วไปของปราชญ์พื้นบ้านนั่นเอง เพราะชาวบ้านไม่ได้ให้คุณค่ากับ "ปัญญา" เท่ากับ "คุณธรรม"

สระคุณในวันนี้ ถึงแม้ว่าจะยังไม่ถึงขั้นสวรรค์บนดิน เพราะมีอีกหลายปัญหาที่ต้องแก้ไข โดยเฉพาะปัญหาแหล่งน้ำเพื่อการทำนา แต่ชาวบ้านทั้ง 200 หลังคาเรือนก็มีโอ่งเก็บน้ำฝนไว้กินตลอดฤดูแล้ง มีบ่อปลาที่ขุดด้วยมืออยู่ตามบ้านและไร่นาต่าง ๆ เกือบทุกหลังคา รอบ ๆ บ่อทำสวนผัก ปลูกผลไม้แบบไร่นาสวนผสม พ่อค้าที่ไปซื้อผลผลิตชาวบ้านที่นั่นต้องยอมให้ตาชั่งของหมู่บ้าน (วัฒนธรรมใหม่) ชาวบ้านสระคุณไม่มีใครว่างงาน พวกเขามีงานทำทั้งวันและทั้งปี คนที่เคยออกไปรับจ้างที่อื่นก็ค่อย ๆ ทอยกลับบ้าน เพราะที่นี่เป็นที่ที่สามารถให้หลักประกันและความหวังที่พวกเขาได้แล้ว ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งของบ้านสระคุณบอกว่า "ชีวิตมีแต่สถิติไปเมื่อหน้า" (มีแต่จะดีไปข้างหน้า)

หมู่บ้านสระคุณมีถนนลาดยางผ่านแล้ว มีไฟฟ้า มีมอเตอร์ไซค์ มีวิทยุ มีโทรทัศน์ ชาวบ้านก็ฟังและดูทุกวัน ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ว่ามีหรือไม่มีสิ่งเหล่านี้ดีแต่อยู่ที่ว่าเขา "ใช้" สิ่งเหล่านี้อย่างไรเท่าทันแค่ไหน อยู่ที่อำนาจในการคิดวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบเขามีแค่ไหนต่างหาก ซึ่งเป็นโจทย์ที่ปราชญ์ชาวบ้านอย่างพ่อใหญ่ผายและคนอื่น ๆ จะต้องขบคิดกันต่อไป พวกเขาไม่ใช่จะกลับไปสู่ออดีต แต่จะก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่สูญเสียความเป็นตัวของตัวเองไปในการพัฒนานี้ได้อย่างไร

หลังจากสระคุณตั้งตัวได้แล้ว ก็ได้แผ่ความช่วยเหลือของตนออกสู่หมู่บ้านรอบข้างโดยพ่อใหญ่ผายได้ฟื้นฟู ประเพณี "ผูกเสี่ยว" ที่ไม่เพียงทำให้คนสองคนเป็นญาติต่างสายเลือดกันเท่านั้น แต่ยังทำให้สองตระกูลมีความสัมพันธ์ที่พิเศษขึ้นมาด้วย โดยท่านได้ไปผูกเสี่ยวกับพ่อใหญ่คนหนึ่งที่รุ่นราวคราวเดียวกับท่านในอีกหมู่บ้านหนึ่ง ทำให้ชาวบ้านทั้งสองสมัครสมานสามัคคีช่วยเหลือและร่วมมือกันพัฒนา โดยท่านบอกว่า "ผูกคนหนึ่งมัดทั้งหมู่บ้าน" ชาวบ้านอีกหมู่บ้านหนึ่งทราบข่าว ต้องการผูกเสี่ยวกับท่านบ้าง ท่านก็บอกว่า "หากผูกเสี่ยวกับผม รักผมจริง ก็ต้องปฏิบัติตัวอย่างผม และต้องพัฒนาหมู่บ้านอย่างผม"

พิธีผูกเสี่ยวโดยทั่วไปทำกันในหมู่คนหนุ่ม โดยเชิญญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย พร้อมกับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนมาเป็นสักขีพยาน ทั้งสองคนนั่งกลางวงล้อมของผู้เฒ่าทั้งหลาย ผู้อาวุโสคนหนึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีโดย เอาพริกและเกลือละลายลงในถ้วยน้ำ จูดยุบเทียนเป่าสะเดอัญเชิญเทวดาทั้งหลายมาร่วมเป็นสักขีพยาน แล้วเอามัดปลายแหลมจ่อลงบนผิวน้ำในถ้วยพร้อมทั้งถามทั้งสองคนว่ารักกันต้องการเป็นเสี่ยวกันใช่ไหม เมื่อทั้งคู่รับคำแล้ว ผู้อาวุโสจะอธิบายความหมายของพิธีกรรมว่า พริกรักษาความเผ็ด ส่วนเกลือรักษาความเค็ม ขอให้ทั้งสองรักษาความสัมพันธ์ต่อกันนี้เหมือนกับพริกและเกลือ นับแต่วันนี้ไปพ่อแม่พี่น้องของอีกคนหนึ่งก็เป็นเสมือนหนึ่งพ่อแม่พี่น้องของตน หากผู้หนึ่งผู้ใดไม่ปฏิบัติดังนี้หรือทรยศต่ออีกฝ่ายหนึ่งก็ให้มัดแหลมนี้ทิ่มแทงผู้นั้น แล้วให้ทั้งสองคนดื่มน้ำในถ้วยนั้นคนละครึ่ง

พิธีกรรมเช่นนี้ ไม่ต้องมีการลงชื่อกันเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างสัญญาที่ทำกันด้วยกระดาษ แต่ขลังและศักดิ์สิทธิ์กว่าสัญญากระดาษ เพราะเป็นการเขียนกันไว้ในใจ และไม่มีการบิดพลิ้ว ผู้ที่บิดพลิ้วต่อสัญญาเกี่ยวกับก็จะไม่มีความสุขและทรมาณใจมาก

จากนั้นมาจนถึงวันนี้ ชาวบ้าน 21 หมู่บ้านของอำเภอลำปลายมาศและอำเภอใกล้เคียง ได้รวมกันขึ้นเป็นเครือข่ายพัฒนาตนเองเรียกว่ากลุ่ม "อีได้น้อย" (มาจากคำในผญาเก่า "อีได้น้อย แยกป่าบังหู" ที่เป็นเครื่องหมายแห่งภูมิปัญญาพื้นบ้าน) โดยมีพ่อใหญ่ผายเป็นผู้นำ กลุ่มอีได้น้อย ช่วยเหลือกันโดยหมู่บ้านในเครือข่ายได้จัดงานบุญประเพณีข้าวขึ้นหลังเก็บเกี่ยว (ต้นปี 2532) เพื่อรวบรวมข้าวจากการทำบุญไปช่วยเหลือหมู่บ้านที่ขาดแคลนข้าว (การประยุกต์ประเพณี) โดยจัดตั้งขึ้นเป็นธนาคารข้าวงานของกลุ่มอีได้น้อยเคลื่อนไปเองโดยอาศัยมิติทางวัฒนธรรมที่ปราชญ์พื้นบ้านช่วยกันฟื้นฟู ประยุกต์ และประดิษฐ์ขึ้น โดยนักพัฒนาจากภายนอก (ที่เข้าไปภายหลัง) เป็นเพียงผู้สนับสนุนในบางด้านเช่นในเรื่องข้อมูลข่าวสารที่จะช่วยให้พวกเขาไปคิดวิเคราะห์ต่อ เพื่อที่เขาจะได้รู้เท่าทันวัฒนธรรมบริบทจากภายนอกที่มักแทรกเข้าไปอย่างแยบยลมากขึ้น รัฐบาลก็สนับสนุนในแง่การพัฒนาแหล่งน้ำเพราะเป็นเขตที่แห้งแล้งมาก ดังที่มีคำกล่าวกันว่า "อยู่บุรีรัมย์ต้องดำน้ำกิน"

ชาวบ้านใช้พลังอะไรในการทำสิ่งเหล่านี้ขึ้น คำตอบก็คือ พลังทางวัฒนธรรม ที่พวกเขาได้ค้นพบ ฟื้นฟู ประยุกต์ขึ้นใหม่ นี่คือตัวอย่างของการพัฒนาที่มาจากภายในชุมชน โดยผ่านทางปราชญ์ชาวบ้านที่มีทั้งภูมิธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน

การให้ความสนใจต่อวัฒนธรรมชุมชนในชนบทนี้ ไม่เพียงแต่แก้ไขปัญหาในอดีตลงไปได้มาก แต่ยังสามารถลดทรัพยากร (หรือทุนในการพัฒนา) ที่องค์กรภายนอกจะนำเข้าไปได้ด้วย เพราะชาวบ้านสามารถระดมทรัพยากรที่ยังมีอยู่ออกมาใช้ในการสร้างสรรค์ชุมชนได้เอง

สระคูเป็นหมู่บ้านที่ระบบเศรษฐกิจ ยังเป็นแบบกึ่งยังชีพ สามารถพัฒนาวัฒนธรรมของเขาออกมาดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ความจริงยังมีชาวบ้าน หมู่บ้าน และเครือข่ายชาวบ้านอีกหลายแห่งที่กำลังดำเนินตามรอยเดียวกับสระคู โดยเฉพาะบนพื้นที่ภาคอีสาน

พ่อจารย์ทองดี นันทะ แห่งบ้านตลาด อำเภอวังน้อย จังหวัดขอนแก่น เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการใช้ปัญญาในฐานะ "พ่อจารย์" (คนที่เคยเรียนนานแต่ตอน หลังสี่ก้ามาเดินชีวิตอย่างฆราวาส) *ประยุกต์*คุณค่าของการพึ่งตัวเองในระบบการผลิตแบบยังชีพเดิมเข้ามาอยู่ในรูปแบบของการเกษตรแบบผสมผสานแบบใหม่ อันจะทำให้ชาวชนบทอย่างแวงน้อยที่แห้งแล้งสามารถที่จะ "เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน" โดยไม่ขัดสน (แต่ไม่รวย) ในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างไม่เคียดกร้อน

พ่อจารย์ทองดี ยังได้ให้คำอธิบายโดยวิธี *ประดิษฐ์*ความหมายใหม่เพื่อที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านคนอื่น ๆ ทำอยู่กินอย่างท่าน ซึ่งสอดคล้องสมสมัยกับสถานการณ์บ้านเมืองปัจจุบันที่ป่าไม้และแหล่งน้ำถูกทำลายว่า "เราไม่อาจหวังให้ลำห้วยมีน้ำเต็มเหมือนเมื่อครั้งก่อนได้แล้วและเราก็ไม่อาจหวังให้มีป่าใหญ่ได้พึ่งพาเช่นแต่ก่อน แต่เราสามารถสร้างมันขึ้นใหม่ได้ด้วยตัวของพวกเราแต่ละ

คนมาร่วมกันขุดบ่อเลี้ยงปลา และปลูกไม้ยืนต้นอย่างที่พ่อทำ เมื่อเรานับบ่อเลี้ยงปลาทั้งหมดรวมกันเราจะได้อ่าห้วยใหม่ นำต้นไม้ในสวนของแต่ละคนมารวมกันก็คือป่าใหม่” นี่คือนิติทางวัฒนธรรมของการจัดการตัวเองในเรื่องแหล่งน้ำและป่าไม้ ซึ่งอาจจะแตกต่างจากเรื่อง “ป่าชุมชน” ที่กำลังถกเถียงกันอยู่ขณะนี้ก็ได้

บางที่ป่าชุมชนที่นักวิชาการป่าไม้กำลังผลักดันกันอยู่อาจมีอยู่ในวิถีคิดของชาวบ้านอยู่แล้วก็ได้ นี่ยังไม่นับป่าชุมชนประเภทป่าปู้ตาที่ยังคงเหลือไม่ถูกทำลาย ซึ่งน่าจะให้อำนาจชาวบ้านเป็นผู้ดูแลอย่างเป็นทางการ

ชาวบ้านภาคกลางที่เข้าสู่วงจรการผลิตสมัยใหม่ตามการกระตุ้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ความทันสมัย และประสบความสำเร็จล้มเหลว ถึงทางตัน กำลังคิดไม่ออกว่าจะทำอย่างไรนั้นมีมากมายจะพูดก็ไม่ได้ พูดเมื่อไรก็ล้มเมื่อนั้น เพราะเมื่อใดก็ตามที่ไม่เริ่มไถเริ่มปลูกอะไรสักอย่างก็ไม่มีเครดิตไปกู้ของพ่อค้ามากินมาใช้ก่อนได้ จึงต้องเดินหน้าต่อขณะเดียวกันก็ขบคิดกันอย่างหนักเพื่อจะหาทางออกจากวงจรแห่งหนี้สิน และความยุ่งยากนี้ การได้ยืมข่าวเรื่องประสบการณ์ปลดปล่อยตนเองจากวังวนนี้ของเพื่อนชาวบ้านที่ใครสักคนหนึ่งจึงเป็นข่าวดีที่อาจนำมาประยุกต์กับชีวิตของตนได้

หลายปีมานี้ ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวดังที่กล่าวมา แต่ได้ค้นพบวิถีกลับลำชีวิตตัวเอง และหันเหชีวิตออกมาได้ก็มีมากขึ้น เช่น นายวิบูลย์ เข็มเฉลิม ผู้ใหญ่บ้าน บ้านห้วยหินดำบลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้เอาคุณค่าแห่งการพึ่งตนเองและสันโดษธรรมในพระพุทธศาสนาขึ้นมาทบทวนพิจารณาแล้วนำมาประยุกต์กับชีวิตตน โดยการขายที่ดินที่มีอยู่ประมาณ 200 ไร่ เพื่อปลดหนี้สินอันเกิดจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น มันสำปะหลัง ฝ้าย ล้มเหลว ขายได้ราคาไม่คุ้มทุน เมื่อขายที่ปลดหนี้แล้วก็ทำกินอยู่บนที่ดินเหลือเพียง 9 ไร่ อย่างมีความสุขกับครอบครัว โดยท่านบอกว่า “ตลอดเวลา 20 ปีที่ปลูกเพื่อขาย ชีวิตผมไม่เคยมีอิสระ... ชาวนาเดี๋ยวนี้ต้องทำแล้วให้คนอื่นกิน ต้องพึ่งเขาตลอด” ท่านได้ทำการเกษตรแบบพึ่งตนเอง โดยประยุกต์เอาหลักธรรมทางพุทธศาสนามาผสมผสานกับความรู้ทางนิเวศวิทยาแบบใหม่ สร้างภาพของระบบการเกษตรในอุดมคติที่คนกับธรรมชาติและคนกับคนจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไม่เบียดเบียนและเกื้อกูลกันโยท่านเรียกว่า “วนเกษตร” ซึ่งเป็นความหมายเดียวกับที่ท่านศาสตราจารย์ประเวศ วะสี เรียกว่า “พุทธเกษตรกรรม”

การประยุกต์คุณค่าและหลักธรรมทางศาสนา โดยพระสงฆ์ก็มีตัวอย่างเกิดขึ้นมากมายเป็นการตอบคำถามท่านอาจารย์ประเวศ วะสี ที่ว่า การพัฒนาสมัยใหม่ได้ทั้งพระสงฆ์ไป แต่ท่านก็ยังอยู่ในวัด ยังอยู่ประมาณ 30,000 วัด มีพระสงฆ์กว่า 3 แสนรูป ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มหาศาลของสังคมไทย เพราะมีทั้งที่ดิน มีทั้งอาคาร มีทั้งเครื่องมือ มีทั้งบุคลากรคือพระ มีทั้งงบประมาณคือเงินทองข้าวของที่ชาวบ้านถวาย มีทั้งศรัทธาของประชาชนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญ เพราะศรัทธานั้น

ไม่ใช่เรื่องที่จะสร้างได้ง่าย ๆ ที่มีอยู่แล้วจึงต้องถือเป็นเรื่องสำคัญ จะทำอย่างไรที่เราจะนำทรัพยากรเหล่านี้มาเป็นประโยชน์กับงานพัฒนา

พระอาจารย์พงศ์ศักดิ์ เตชธมโม เจ้าอาวาสวัดผาสุก จ.เชียงใหม่ ท่านค้นพบสิ่งที่ท่านเรียกว่า “การรักษามรดกชาติก็คือการรักษามรดก” ซึ่งเป็นการ *ประยุกต์* ในเชิงตีความให้ความหมายใหม่ จากนั้นท่านจึงได้ร่วมกับชาวบ้านรักษาป่าต้นน้ำแม่สอย และพัฒนาป่าที่เสื่อมสภาพกว่า 2,000 ไร่ให้กลับคืนขึ้นมาใหม่ โดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากกรมป่าไม้ ต่อมาจึงได้ตั้งมูลนิธิธรรมนาถ (แปลว่ามูลนิธิรักษามรดกนั่นเอง) เพื่อดำเนินการในเรื่องนี้ต่ออย่างจริงจัง

พระราชสิมาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ท่านได้ *ประยุกต์* คำสอนที่เรียกว่า “นิพพิทกุศล” มาอธิบายสนับสนุนให้พระสงฆ์เข้าร่วมในกิจกรรมการป้องกันรักษาและปลูกป่าว่าเป็นสิ่งที่ไม่นอกจากไม่ผิดพระธรรมวินัยแล้ว ยังเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าว่าด้วยเรื่องนิพพิทกุศล (คือ อาราม ปาโร เสตุการกา ปปญจ อุปาปณญจและอุปสุสย) ทำให้สามารถระดมพระสงฆ์หลายร้อยรูปเข้าสู่กิจกรรมการรักษาและการปลูกป่าในจังหวัดนครราชสีมา เนื้อที่ป่าที่พระสงฆ์เหล่านั้นปฏิบัตินิพพิทกุศลธรรมอยู่ในปัจจุบันมีรวมกันประมาณถึง 20,000 ไร่ นอกจากนี้ท่านยังได้ *ประยุกต์* เอาหลักธรรมพื้น ๆ ที่ชาวบ้านเข้าใจมา “ตีความ” (ให้ความหมายใหม่) ให้เข้ากับการป้องกันรักษาป่าด้วยนั่นคือ สังวร (ระวังป่าจะหมด) ประหาร (ให้ละเว้นการตัดไม้) ภาวนา (ให้สนใจเพาะและขยายพันธุ์ไม้) และอนุรักษ์ (ดูแลรักษาป่าให้คงสภาพ)

พระครูมานัสทีปพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ได้ร่วมกับคนเฒ่าคนแก่ในตำบลศรีถ้อย *ประยุกต์* พิธีกรรม “สืบชะตาแม่น้ำ” ขึ้นมาจากพิธีสืบชะตาหมู่บ้าน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชาวบ้านมีความหวังในขณะทีลำนน้ำแห้งขอด (ลำนน้ำกำลังจะตาย) แล้ว ยังส่งผลต่อสำนึกในคุณค่าของแหล่งน้ำที่ทุกคนจะต้องช่วยกันปกป้องรักษาท่านยังได้คิดประดิษฐ์พิธี “บวชต้นไม้” ขึ้นมาเพื่อให้ป่าไม้ได้รับการคุ้มครองอีกด้วย

พระครูพิพิธประชาชาติ หรือที่รู้จักกันในวงการพัฒนาชนบทในนาม “หลวงพ่อนาน” เป็นพระสงฆ์องค์แรกที่ประกาศว่า “พระสงฆ์เป็นหนี้ชาวบ้าน ...เราอยู่ได้ด้วยข้าวที่ชาวบ้านตอบแทน” การตีความ (ให้ความหมายใหม่) ต่อความสัมพันธ์รักบวชกับชาวบ้านที่ความจริงสัมพันธ์กันแบบพึ่งพามานานแล้วกลับกลายเป็นพลังกระตุ้นให้พระสงฆ์หลายร้อยรูปในเขตจังหวัดสุรินทร์ ตื่นตัวกันขึ้นมาทำงานพัฒนาหมู่บ้านและพัฒนามาเป็นขบวนการของพระสงฆ์นักพัฒนา ที่เรียกว่า “กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา”

นอกจากนี้ พระนักปราชญ์พื้นบ้านท่านนี้ยังได้เป็นผู้นำการ *ประยุกต์* ประเพณีอีกหลายอย่างทีกลายเป็นตัวอย่างให้กับการพัฒนาในที่อื่น ๆ เช่น การ *ประยุกต์* ประเพณีการลงแขกที่อ่อนกำลังลงขึ้นมาใหม่ในรูปของ **นากระชับมิตร** ที่ชาวบ้านมาร่วมกันทำอย่างเต็มใจและกระตือรือร้นได้อีกครั้งหนึ่ง เพราะผลผลิตจากการทำร่วมกันนั้นไม่ใช่เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด แต่เพื่อนำไปใส่ไว้ใน “สหบาลข้าว” ให้ทุกคนได้พึ่งพายามขาดแคลน มีคนหลายคนเสนอให้ท่านเปลี่ยนชื่อสหบาล

ข้าวเป็น “ธนาการข้าว” เหมือนที่อื่น ๆ แต่ท่านไม่เปลี่ยนเนื่องจาก “ชื่อนี้ดีอยู่แล้ว เพราะพระเป็นผู้จัดตั้ง สห แปลว่า รวม บาล แปลว่า รักษา สหบาลข้าวก็แปลว่า การรวมกันรักษาข้าวให้เพิ่มพูนงอกงาม จัดตั้งที่ไหนก็ไม่เคยล้ม ยิ่งฉางมีข้าวเพิ่มมากขึ้นทุกปี”

ท่านยังได้**ประยุกต์**ประเพณีก่อพระเจดีย์ทราย (ชาวบ้านทำบุญด้วยการนำทรายเข้าวัด) ให้กลายเป็นการก่อพระเจดีย์ข้าวเปลือก นำข้าวเข้าสหบาลข้าว

ข้อเด่นของท่านอีกเรื่องหนึ่งก็คือ การพัฒนาทางวัตถุต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจในฐานะที่เป็นพระอาจารย์สอนกรรมฐาน ท่านไม่เคยละเว้นการนำชาวบ้านปฏิบัติกรรมฐานแม้แต่ปีเดียวและผู้ที่ปฏิบัติก็มากขึ้นทุกปี งานเทศน์มหาชาติก่อนที่ท่านจะคิดว่าท่านเป็นหนี้ชาวบ้านและเริ่มงานพัฒนานั้น ชาวบ้านบริจาคกันปีละไม่กี่พันบาท ปัจจุบันปีหนึ่งได้หลายหมื่นบาท และยังมีข้าวเปลือกที่บริจาคเข้าสหบาลข้าวอีกต่างหาก ท่านเป็นพระที่สมณะ เงินติดก้นตังค์เทศน์ท่านมักสมทบเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้าน

พระอาจารย์เฉลิม ฐิตินิโธ เจ้าอาวาสวัดโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา เป็นพระอีกรูปหนึ่งที่น่าเอาคุณค่าด้านความซื่อสัตย์และการร่วมมือกันโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวตามหลักพุทธธรรมมา**ประยุกต์** ขึ้นเป็น “**โรงบุญเอื้อน้ำใจ**” สำหรับจำหน่ายสินค้าราคาถูกให้ชาวบ้าน โดยร้านค้าโรงบุญที่เป็นธุรกิจชุมชนแบบพุทธนี้ตั้งขึ้นโดยเงินลงบุญ (ไม่ใช่ลงหุ้น) ก้นของชาวบ้าน รวม 6,000 บาท และนำสินค้ามาไว้ได้ถูกกว่าในวัดโดยไม่มีคนขาย มีการตั้งราคาสินค้าในราคาที่ต่ำกว่าท้องตลาดมาก ชาวบ้านที่มาใช้บริการเป็นผู้นำเงินมาวางและทอนเงินด้วยตนเอง หลังจากเริ่มมา 6 เดือน ปรากฏว่า มีเงินทุนเพิ่มเป็น 12,000 บาท แต่ไม่มีการปันผล เพราะถือว่าไม่ใช่การลงหุ้นกัน และ ผู้ที่มาซื้อก็ได้รับประโยชน์จากการซื้อในราคาถูกอยู่แล้ว จะถือว่าเป็นการรับปันผลในการซื้อทุกครั้งนั้นก็ไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีการขึ้นป้ายหน้าร้านว่า บริการเฉพาะผู้ไม่ดื่มสุรา ยาเสพติด และเล่นการพนันด้วย

ยังมีพระสงฆ์อีกหลายรูปที่**ประยุกต์**เอาคุณค่าและตีความหลักธรรมศาสนาต่าง ๆ ออกมาได้อย่างสมสมัย ก่อให้เกิดการพัฒนาทางวัฒนธรรมในแง่ที่ท่านพระยาอนุমানราชชนเรียกว่า “**ความเจริญอกงาม**”

การพัฒนาวัฒนธรรมโดยอาศัยคุณค่าทางศาสนาในส่วนขององค์กรพัฒนาที่ทำงานด้านพัฒนาชุมชนทั้งในภาครัฐและเอกชน ที่เห็นได้ชัดก็คือ การ**ประยุกต์** “**ประเพณีการทอดผ้าป่า**” มาใช้ในการระดมทุนเพื่องานพัฒนา โดยการ**ประยุกต์**ประเพณีผ้าป่าเพื่อพัฒนานี้เกิดขึ้นครั้งแรกในปี 2533 โดยคณะกรรมการประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (กศส.) ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนอื่น ๆ อีก 5 หน่วยงาน มาคิดกันว่า แทนที่จะมีการระดมทุนในรูปของเงินเพื่อนำไปสร้างโบสถ์ วิหาร หรือถาวรวัตถุ ซึ่งเป็นที่นิยมทำกันอยู่ทั่วไปก็เปลี่ยนมาเป็นการระดมทุนในรูปของข้าวเป็นการทอดผ้าป่าข้าว แล้วนำข้าวที่ได้นั้น ไปสนับสนุนโครงการธนาการข้าวของหมู่บ้านท่ามะไฟหวาน ต.หนองแขม อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ ที่พระอาจารย์คำเขียน สุวรรณโณ เจ้าอาวาส ร่วมกับ

ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนข้าวในหมู่บ้าน การรณรงค์ในครั้งนั้นได้รับผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ ได้รับการบริจาคปัจจัยทั้งที่เป็นข้าว และเป็นเงินเกินกว่าที่ได้ตั้งไว้มาก นั่นก็คือการประยุกต์ประเพณีประสบความสำเร็จ ชาวบ้านทั่วไปสามารถรับได้

ผู้ที่เริ่มเป็นตัวตั้งตัวตีในการประยุกต์การทอดผ้าป่าข้าวครั้งแรกนี้ก็คือ พระไพศาลวิสาโล เมื่อครั้งที่ยังเป็นฆราวาสทำงานอยู่ที่ กศส. ต่อมาได้บวชและจำพรรษาที่วัดป่าสุขคะโต บ้านท่ามะไฟหวาน อันเป็นที่เกิดการประยุกต์ประเพณีทอดผ้าป่าขึ้นเป็นครั้งแรกนั่นเอง แนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการประยุกต์นี้พระไพศาลกล่าวว่า หนึ่งใน “การพัฒนาสังคมไทยนั้นไม่ว่าในเมืองหรือชนบทย่อมเป็นเรื่องของคนไทยทุกคน ทุกคนจึงต้องมีส่วนร่วมในทางปฏิบัติ เราจึงควรให้ประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหา ให้เขามีส่วนร่วมในงานพัฒนาบ้างอย่างน้อยในเรื่องเงินทุนน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นได้และการระดมทุนที่ได้ผลในทางปฏิบัติจะต้องเป็นการระดมทุนที่มีเป้าหมายที่เป็นรูปธรรมชัดเจนพอสมควร “สอง” หน้าที่ของผ้าป่าในทางสังคมนั้นนอกเหนือจากในทางศาสนธรรมแล้วยังมีหน้าที่ในการระดมทุนของชาวบ้านกันเอง เพื่อช่วยในการพัฒนาชุมชนของเขา โดยไม่ต้องพึ่ง ภายนอก โดยระดมผ่านวัด ซึ่งวัดในอดีตเป็นศูนย์กลางที่มั่นคงอย่างมากในชนบท”

ผลกระทบของการทอดผ้าป่าในครั้งนั้นมีมากมายมหาศาล ดังที่ท่านพูดว่า “นอกจากได้ทุนในการพัฒนาแล้ว ได้กลับมาเป็นศูนย์กลางในการร่วมมือกันของชุมชน ทั้งการร่วมในด้านกำลังใจ กำลังกาย และกำลังความคิด และยังเป็นการกระตุ้นให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนา เพราะพระสงฆ์และวัดน่าจะมิมีบทบาทในทางนี้ได้ เนื่องจากพลังทางวัฒนธรรมยังคงมีอยู่ ยังไม่ถึงกับสูญสลาย สามารถที่จะรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ได้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และจนเจือพระศาสนจักรได้อีกทั้งยังเป็นการสร้างข่ายงานผู้สนับสนุนงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน เพราะในอนาคตหน่วยงานพัฒนาเอกชนต้องมีผู้ให้การสนับสนุนประจำ ไม่ใช่เป็นครั้งเป็นคราวอย่างปัจจุบัน”

นับแต่นั้นมาก็มีการระดมทุนเพื่อการพัฒนาโดยการทอดผ้าป่ากันอย่างกว้างขวาง ทั้งผ้าป่าข้าว ผ้าป่าควาย ผ้าป่าหนังสือ ผ้าป่าปัจจัยสี่ ผ้าป่าช่วยภัยแล้ง ผ้าป่าต้นไม้ ในปีหนึ่ง ๆ มีการจัดผ้าป่าประเภทนี้หลายสิบกอง

ปัญญาชนและนักวิชาการในท้องถิ่น เช่น ครูตามโรงเรียนที่อยู่ในหรืออยู่ใกล้ชุมชน อาจารย์สถาบันราชภัฏหรือมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น ก็มีบทบาทในการพัฒนาวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบทได้ไม่น้อยในฐานะที่ท่านเหล่านี้มีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดชาวบ้าน เช่นกรณีของครูชบ ยอดแก้ว แห่งตำบลน้ำข้าวใน อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ครูชบ ได้ค้นพบลักษณะทางวัฒนธรรมในด้านการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันในชุมชน และได้นำมาผสมผสานกับหลักจิตวิทยาสังคมสมัยใหม่ *ประยุกต์* ใช้ในการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ที่ท่านเรียกว่าเป็นกลุ่มออมทรัพย์แบบ “พัฒนาคบวงจรชีวิต” คือเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่ทำให้สมาชิก โกง โดยท่านพบว่าชาวบ้านนำข้าวให้คุณค่ากับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติมาก หากใครมีความผิดและไม่แก้ไขปรับปรุง บุคคลนั้นก็เลยไม่สามารถทนทานต่อแรงกดดันภายในตัวเองได้แม้ผู้อื่นจะไม่

ได้ว่าอะไร เพราะผู้ที่รู้ว่าตัวเองมีความผิดจะเกิดความระแวงอยู่ตลอดเวลา เช่น เมื่อถึงจักรยานสวนกัน ผู้อื่นยิ้มให้ก็นึกว่าเขายิ้มเยาะ เห็นใครนั่งคุยกันก็ระแวงว่าเขาจะนิทาเราเรื่องโกงกลุ่มในที่สุดเมื่อทนแรงกดดันภายในไม่ไหวก็ต้องออกจากชุมชนไป มิฉะนั้นอาจทำให้เสียสติได้ และเมื่อออกจากชุมชนไปแล้วกลุ่มก็ทำอะไรเพิ่มขึ้น เพราะกลุ่มออมทรัพย์ของครูชบทำแบบครบวงจรชีวิตจริง ๆ คือ มีสวัสดิการให้สมาชิกทุกคน เช่น สมาชิกป่วยก็มาเบิกค่ารักษาพยาบาลได้ไม่เกินอัตราที่กลุ่มกำหนด และอัตรานี้ก็ขยับสูงขึ้นทุกปี นอกจากนั้นในกรณีที่สมาชิกเสียชีวิตก็มีเงินช่วยค่าทำศพอีก ผู้ที่โกงกลุ่มก็จะหมดสิทธิในสวัสดิการทั้งหมดทันที รวมทั้งถูกยึดเงินสะสมที่ต้องฝากเข้ากลุ่มทุกเดือนด้วย เงินปันผล และผลประโยชน์อื่น ๆ ก็เป็นอันถูกริบหมด วงเงินกู้ที่กลุ่มออมทรัพย์นี้ให้กู้ก็ได้คำนวณไว้แล้วว่าไม่เกินผลประโยชน์ที่สมาชิกคนนั้นจะได้ ดังนั้นกลุ่มจึงอยู่เติบโตขึ้นโดยไม่เคยมีสมาชิกโกงเลย

ครูชบจึงเป็นตัวอย่างของปัญญาชนท้องถิ่นที่เข้าใจนิสัยใจคอและวัฒนธรรมด้านการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเอง “คนใต้” ตำบลน้ำขาว ขณะเดียวกันก็มีความรู้สมัยใหม่ที่สามารถนำไปผสมผสานประยุกต์ออกมาพัฒนาวัฒนธรรมด้านการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันในชุมชนได้อย่างสอดคล้อง สร้างสถาบันประกันและสวัสดิการสังคมของชุมชน ที่ชุมชนเป็นเจ้าของขึ้นมาได้ ทำให้ชุมชนมีพลังทางเศรษฐกิจเข้มแข็งขึ้นในการที่จะต่อยอดกับพลังภายนอกอื่น ๆ

ยังมีครูและปัญญาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ อีกหลายคนที่ได้ทำอย่างเดียวกับครูชบ เช่น กลุ่มของนายถวัลย์ หนูประดิษฐ์ นายเคลื่อน สหะวีริยะ และนายผัด พุทธชาติ แห่งกลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองหระ ที่ประยุกต์เอาคุณค่าแบบพุทธในเรื่องของความเพียงพอมาใช้ในการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ที่มีลักษณะธุรกิจ (เป็นธุรกิจเชิงพุทธในอีกมิติหนึ่ง) โดยการอธิบายว่า “ความสำเร็จของกลุ่มไม่ใช่ความเติบโต หากแต่เป็นความพอเหมาะ เป็นความพอเพียงสำหรับการระดมทุนสำหรับความต้องการที่จำเป็น เป็นความสำเร็จที่มาจากจิตสำนึกที่ว่าชาวบ้านจะต้องรวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาซึ่งกันและกัน” เป็นการเชิดชูหลักคิดที่สวนทางกับหลักคิดในวัฒนธรรมแบบสินค้าที่ไม่มี “ความพอ” อย่างถึงที่สุด

ตัวอย่างที่ยกมาทั้งหมดเน้นให้เห็นสิ่งที่ได้กล่าวในตอนต้นที่ว่า การพัฒนาวัฒนธรรมในตัวของมันเองก็คือการพัฒนา และ การพัฒนาวัฒนธรรมของหมู่บ้านใดต้องเกิดจากการพิจารณาภายในหมู่บ้านนั้นเอง ไม่ใช่คนภายนอกไปพัฒนาให้ นอกจากการมองจากภายในแล้ว การพัฒนาวัฒนธรรมต้องไม่แยกส่วน สิ่งที่มีมองเห็นจับต้องได้กับคุณค่าที่แฝงอยู่

ส่วนวิธีการพัฒนาวัฒนธรรมสามารถทำได้โดย การค้นหาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังมีอยู่ให้ใช้มาตรฐานภายในวัฒนธรรมนั้น ๆ เองเป็นตัววัดความดีและความไม่ดี ไม่ใช่มาตรฐานภายนอกแล้ว ฟันฟูสิ่งที่ดีแต่ทำลายความสำคัญไปแล้วนั้นขึ้นมา หรือประยุกต์ โดยการตีความหรือให้ความหมายใหม่สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ หรือประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาใหม่ โดยอาศัยรากฐานเดิมที่มีอยู่และ

ได้ค้นพบนั้น หรือผสมผสานกับวัฒนธรรมที่ดีจากภายนอก เช่นอาจใช้รูปแบบของภายนอกแต่คุณค่าเดิมจากภายใน ในทำนอง “เหล้าเก่าในขวดใหม่”

ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีใครสามารถให้ข้อเสนอแนะแบบสำเร็จรูปกับทุกเรื่องทุกปัญหาว่าจะนำเอาคุณค่า และประเพณีที่ดีงามในวัฒนธรรมพื้นบ้านมาประยุกต์มาผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นหรือมาสร้างใหม่อย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้ เช่น ปัญหาที่ชาวบ้านภาคเหนือส่งลูกสาวมาเป็นโสเภณีจำนวนมาก เป็นต้น เพียงแต่สามารถสรุปเป็นแนวทางให้ผู้เกี่ยวข้องในฐานะต่าง ๆ นำไปพิจารณา และพัฒนาต่อคั้งต่อไปนี้

1. ชาวบ้าน ซึ่งเป็นฝ่ายสำคัญที่สุดเพราะเป็นคนในที่สามารถมองออกจากข้างใน วัฒนธรรมของชุมชนได้แจ่มชัดที่สุด โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นนักฟื้นฟูประยุกต์และประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรม เช่น พ่อใหญ่ผวย พ่อใหญ่วิบูลย์ พ่อใหญ่ทองดี และคนอื่น ๆ ที่อาจจะเป็น ผู้เฒ่าผู้แก่ เจ้า พ่อจารย์ หมอธรรม อาจารย์หมอลำ ศิลปินบ้าน ช่างพื้นบ้านที่มีความเข้าใจในวัฒนธรรมเดิมอย่างลึกซึ้ง และรู้เท่าทันวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามากระทบเป็นอย่างดี จะต้องใช้ภูมิธรรมและภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดเป็นมรดกมาจากบรรพชนในการวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ในชุมชน และใช้ปัญญานั้นพัฒนาวัฒนธรรมของตนขึ้นมาแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนต่อไป

2. พระ ในฐานะหนึ่งท่านเป็นชาวบ้าน แต่อีกฐานะหนึ่งท่านก็เป็นผู้นำทางความเชื่อและพิธีกรรมอยู่แล้ว ท่านก็อาจให้ความสำคัญกับการค้นหาคุณค่าที่อาจสามารถนำมาประยุกต์ ดีความให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาของท้องถิ่น เช่น ที่ท่านเจ้าคุณพระราชสีมาภรณ์ หลวงพ่อนาน พระอาจารย์พงษ์ศักดิ์ และพระอาจารย์เฉลิมได้ทำมาโดยแหล่งของคุณค่าและหลักธรรมเหล่านั้นอาจอยู่ในพระไตรปิฎกอยู่ในนิทานชาดก หรือบทเทศนาต่าง ๆ

3. รัฐ ควรเคารพในความเชื่อของชาวบ้าน และเปิดใจให้กว้างต่อการพัฒนาตัวเองของชาวบ้าน ให้ชาวบ้านเขาเป็น “พระเอก” ในการพัฒนาชุมชนของเขาโดยสนับสนุนตามความจำเป็นในสิ่งที่อยู่นอกเหนืออำนาจการจัดการของชุมชน เช่น แหล่งน้ำ ถนน สะพาน ไฟฟ้า การแก้ปัญหาที่ดิน การแก้ปัญหาหาคาพิชผล

เฉพาะหน้าที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อ รัฐอาจให้ชุมชนเป็นผู้ป้องกันและรักษาป่าสาธารณะของชุมชนที่ยังคงไม่ถูกทำลายเอง เช่น ป่าปู่ตา (อีสาน) ป่าเสื่อบ้าน (เหนือ) ป่าแก่ (บึงขี้ไต้) แม้เนื้อที่จะน้อยนิดเพียง 5 ไร่ 10 ไร่ก็ตาม โดยร่วมกับชาวบ้านสำรวจขึ้นมาอย่างจริงจังว่าป่าเหล่านี้ยังอยู่ในแต่ละแห่งมากน้อยแค่ไหน แล้วร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์และกติกาที่ได้รับการยอมรับกันในการจัดการกับป่าเหล่านี้

ในเรื่องการรักษาโรค ควรให้ความสำคัญกับกระบวนการรักษาของชาวบ้าน เช่น ไม่มองพิธีกรรมการรักษาของหมอเจ้าหมอธรรมเป็นเรื่องเหลวไหล หากมีการสำรวจดูให้คืออาจพบว่ากำนันผู้ใหญ่บ้านจำนวนไม่น้อยเป็นหมอเจ้าหมอธรรมอยู่

ในเรื่องการศึกษา รัฐควรให้ประชาชนชาวบ้านได้มีส่วนในการวางหลักสูตรบางส่วนในระดับท้องถิ่นที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาและคุณค่าที่ดึงมาของชุมชนแก่ลูกหลานเขา อย่างสอดคล้องกันแต่ละพื้นที่ ไม่ใช่ทุกอย่างคิดและวางแผนมาจากส่วนกลางหมดแล้วมาให้ชาวบ้านเข้าร่วมตรงปลายสุด เช่น ให้เป็นกรรมการศึกษาในโรงเรียนชุมชน

นอกจากนี้รัฐบาล ควรเน้นเรื่องการเงินของตัวเองของชุมชน ให้ชุมชนได้ทำสิ่งใด ๆ ที่เชื่อมโยงกันภายในชุมชนและระหว่างชุมชนมากขึ้น (เช่นกรณีกลุ่มอีโต้้น้อย) แทนที่จะแนะนำให้ชุมชนพึ่งแต่ภายนอกหรือค้าขายแต่กับภายนอกเป็นหลัก

4. ปัญญาชนท้องถิ่น ที่เข้าใจวัฒนธรรมภายนอกขณะเดียวกันสามารถเข้าใจวัฒนธรรมภายใน เป็นบุคคลที่มีสองวัฒนธรรม (Biculture) ในตัวเอง ก็สามารถมีบทบาทสำคัญในการร่วมกับชาวบ้านประยุกต์และประดิษฐ์คิดค้นอะไรใหม่ ๆ ออกมาที่จะช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น เช่นที่ครูชบกำลังทำอยู่

5. นักวิชาการ โดยเฉพาะนักวิชาการในท้องถิ่น เช่น อาจารย์สถาบันราชภัฏหรือมหาวิทยาลัยท้องถิ่นต่าง ๆ ควรศึกษาวัฒนธรรมจากภายนอกต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งถึงขั้นที่จะเอามาประสานกับวัฒนธรรมพื้นบ้านได้ ซึ่งจะเป็นการช่วยให้วัฒนธรรมพื้นบ้านของเรามีพลังพลวัตอยู่ได้ในวัฒนธรรมที่เกิดใหม่จากการผสมผสานนั้น

ญี่ปุ่นทำเรื่องนี้ได้ดี เริ่มตั้งแต่สมัยเมจิญี่ปุ่นศึกษาวัฒนธรรมฝรั่ง เอามาผสมกลมกลืนกับของเขาเองจนเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่มีรูปแบบตะวันตก (เนื้อหาญี่ปุ่น) และวัฒนธรรมนั้นก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตเขา โดยที่วัฒนธรรมเดิมของเขา ของชาวบ้านก็ยังคงอยู่ ซึ่งสิ่งนี้ไทยเรายังไม่ได้ทำเท่าไร

สำหรับนักวิชาการในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่เป็นห่วงว่าการศึกษาเรื่องพื้นบ้านของท่านจะเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านอย่างไรจะ “ส่งคืนความรู้” ที่ได้จากชาวบ้านให้เขาได้อย่างไรหากท่านได้อ่านข้อเขียนนี้มาตลอดก็คงพบคำตอบแล้วว่า การส่งคืนก็คือการนำสิ่งที่ท่านได้ค้นพบและคิดว่าอาจสามารถนำมาประยุกต์ให้มีชีวิตขึ้นมาใหม่อย่างสมสมัยได้ไปแลกเปลี่ยนกับประชาชนชาวบ้านร่วมกันสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาจากรากฐานเดิมนั้น

ในอีกด้านหนึ่งนักวิชาการอาจใช้สถานภาพทางสังคมและความสัมพันธ์ที่ตนมีกับหน่วยงานรัฐหรือพรรคการเมืองที่มีหน้าที่วางนโยบาย ผลักดันให้สิ่งที่จะเอื้ออำนวยให้การพัฒนาอย่างเป็นอิสระของชาวบ้านดำเนินไปได้ แต่ต้องตระหนักว่าการปฏิบัติจริงนั้นอยู่ที่รากฐาน คือชาวบ้านเอง และต้องไม่ให้ความสำคัญกับการวางแผนจากส่วนกลางนี้มากนักเพราะประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์ถึงความไม่แน่นอนของผู้ที่อยู่ในอำนาจ การเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองเป็นเกณฑ์ที่แน่นอนของระบบการปกครองไม่ว่าในระบบใดมีแต่การเปลี่ยนแปลงจากรากฐานหรือรากหญ้าเท่านั้นที่มีความแน่นอนคนและมันคง

6. นักพัฒนา รวมทั้งผู้ที่มีหน้าที่ต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับชาวบ้าน ต้องฝึกฝนตนเองให้เกิดญาณพิเศษที่ไวพอ ผู้ที่มีอยู่แล้วก็ฝึกให้คมและกล้าแข็งยิ่งขึ้นในการที่จะจับเอาคำอธิบายหรือความหมายใหม่ที่ปราชญ์ชาวบ้านที่ท่านทำงานด้วยอยู่แสดงออกมา ไม่ว่าจะด้วยคำพูดหรือการปฏิบัติ นำมาพัฒนาต่อโดยร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านท่านนั้นและท่านอื่น ๆ เช่น กรณีพ่อจารย์ทองคืออธิบายคุณค่าของบ่อปลาและการปลูกไม้ยืนต้นในหมู่บ้าน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทยมาใช้ มีดังต่อไปนี้

รัตนา บัวสนธิ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในภาคกลางตอนล่างผลการวิจัย พบว่ามีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การอนุรักษ์และการสร้างป่าไม้ของชุมชน ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ (การใช้สมุนไพร) ที่เป็นกระบวนการคิดและการกระทำโดยเจ้าอาวาสวัดในชุมชน สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างวัด โรงเรียนและชุมชน มีระดับความสัมพันธ์ที่ดีโดยขึ้นอยู่กับบุคลากรหลัก คือผู้บริหาร โรงเรียนและตามที่หลักสูตรแม่บทได้กำหนดแนวทาง โดยเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและชุมชนได้ ผลจากการสนทนากลุ่มสมาชิก ผู้ร่วมสนทนาช่วยกันกำหนดเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุประสงค์ของหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ และวิธีการวัดผลประเมินผลการเรียน ในเรื่องของนโยบายที่กำหนดจากส่วนกลางเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรติดขัด ความไม่เชี่ยวชาญและไม่ใส่ใจทางวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหารโรงเรียน มีแนวโน้มทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนั้นพื้นฐานทางความใส่ใจทางวิชาการของครูที่แตกต่างกัน ก็ทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลต่างกัน

อังกูล สมคะเนย์ (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาจากชาวบ้านมาใช้ในหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาหลักสูตรที่โรงเรียนดำเนินการอยู่ในลักษณะของการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม เรื่องที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในท้องถิ่นด้วยวิธีการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างเทคนิคมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ปัญหาที่พบ คือ ไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านนโยบายเพียงพอ ตลอดจนผู้บริหารและครูไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

เพ็ญจันทร์ ชนวิภาศ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาของการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดกรมสามัญศึกษา พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการส่งเสริม สนับสนุนให้มีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ปัญหาที่เกิดขึ้นในการ

ดำเนินงาน คือ โรงเรียนขาดความพร้อมด้านบุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณไม่เพียงพอ และครูขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดเก็บข้อมูล

วิจิตร ไชยศิลป์ (2537) ได้ทำการสำรวจการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดการประถมศึกษาจังหวัดน่าน พบว่า สภาพการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นส่วนใหญ่มีการพัฒนาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มทักษะ (ภาษาไทย) ด้วยวิธีการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม ปรับสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้วและจัดทำสื่อการสอนชิ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานคือ ครูผู้สอนในระดับเดียวกัน ส่วนการจัดทำรายละเอียดเนื้อหาวิชาขึ้นมาใหม่ พบว่า มีการดำเนินการค่อนข้างน้อย และดำเนินการในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มทักษะภาษาไทยและคณิตศาสตร์ ปัญหาที่พบในการพัฒนาหลักสูตร คือ โรงเรียนขาดเอกสารหรือแหล่งความรู้สำหรับครูศึกษาค้นคว้า ขาดวัสดุและงบประมาณในการดำเนินงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญจันทร์ ชนาวิภาศ (2536)

กิติพศ ศิริสูตร (2538) ได้ศึกษาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี ผลของการศึกษาสอดคล้องกับ วิจิตร ไชยศิลป์ (2537) กล่าวคือ การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น อยู่ในลักษณะการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริมการปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน ส่วนการจัดทำสื่อการเรียนการสอน การจัดทำเนื้อหาวิชาและรายวิชาขึ้นใหม่นั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากครูผู้สอนไม่มีความรู้ความเข้าใจ และไม่มีเวลาในด้านการถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนใหญ่ได้รับการติดต่อโดยตรงจากครูผู้สอน และปกติชาวบ้านทุกคนมีความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และเรื่องเกี่ยวกับแนวปฏิบัติเทคโนโลยีชาวบ้าน ส่วนวิธีการถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์ใช้การถ่ายทอดความรู้ และแนะนำครูผู้สอนให้นำไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นคืองบประมาณไม่เพียงพอ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น นอกจากนั้นบุคลากรในโรงเรียนไม่มีเวลาพอที่จะดำเนินการในเรื่องนี้

จิรวรรณ ช่างสำลี (2529 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้แหล่งวิทยากรในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาชีววิทยาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย” และได้ผลสรุป คือ ครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่าการใช้แหล่งวิทยากรในชุมชนประกอบการเรียนการสอนนั้นมีประโยชน์มาก แต่มีปัญหาและอุปสรรคหลายประการในเรื่อง งบประมาณ ความปลอดภัยในการเดินทาง ครูไม่มีเวลา ไม่มีชั่วโมงพิเศษ วิทยากรอยู่ไกลติดต่อไม่สะดวก และครูขาดเอกสารแนะนำแหล่งวิทยากรในชุมชน ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับ ประสิทธิ์ อามาตร์ (2529 : บทคัดย่อ) ที่ได้

ทำการวิจัยในปีเดียวกัน แต่เป็นระดับประถมศึกษา เรื่อง “การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 10” พบว่า การเชิญวิทยากรมาสอนมีปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้างในระดับปานกลางในเรื่องการติดต่อวิทยากรซึ่งอยู่ห่างไกลโรงเรียน ครูไม่มีเวลา เสียค่าใช้จ่ายสูงและผู้รู้หรือผู้ชำนาญไม่ค่อยมีเวลาว่างพอ

วัฒนา ชูเดช (2535) ได้ทำการศึกษาการใช้วิทยากรในการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพของครูประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 7 พบว่า การเชิญวิทยากรมาสอน มีปัญหาในเรื่องการจัดเวลาให้วิทยากรวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกมีไม่เพียงพอ และการจ่ายค่าตอบแทนให้วิทยากรทำได้ล่าช้า แต่อย่างไรก็ตามการนำวิทยากรมาช่วยสอนมีประโยชน์ทั้งครูผู้สอนและนักเรียน กล่าวคือ ในด้านครูผู้สอนได้มีโอกาสพัฒนาทักษะ และเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับนักเรียน ส่วนนักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตจริงได้มากขึ้น

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา” มีขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. วิธีการดำเนินการวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ประเภทต่าง ๆ 9 ประเภท เช่น วนเกษตร ไร่นาสวนผสม ประณีตศิลป์ วิจิตรศิลป์ หมอพื้นบ้าน การเกษตรแบบผสมผสาน กลุ่มอาชีพ กู่มออมทรัพย์ และอุตสาหกรรมท้องถิ่น

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านของหมู่บ้าน และตำบลต่าง ๆ ในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับของชุมชน และสังคมโดยทั่วไป นอกจากนี้แล้วยังเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนอีกด้วย ดังนี้

1. ตำบลในเมือง	18 หมู่บ้าน
2. ตำบลกระเบื้องใหญ่	11 หมู่บ้าน
3. ตำบลนิคมสร้างตนเอง	19 หมู่บ้าน
4. ตำบลรงกาใหญ่	18 หมู่บ้าน
5. ตำบลหนองระเวียง	18 หมู่บ้าน
6. ตำบลธารละหลอด	14 หมู่บ้าน
7. ตำบลสัมฤทธิ์	14 หมู่บ้าน
8. ตำบลชีวาน	9 หมู่บ้าน
9. ตำบลท่าหลวง	11 หมู่บ้าน
10. ตำบลคงใหญ่	15 หมู่บ้าน
11. ตำบลโบสถ์	19 หมู่บ้าน
12. ตำบลกระชอน	15 หมู่บ้าน
รวมทั้งสิ้น	12 ตำบล 177 หมู่บ้าน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 13 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มเป็นขั้นตอน (Stage Random Sampling) ตามลำดับ ดังนี้

1. สํารวจตำบลและหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 12 ตำบล 177 หมู่บ้าน สุ่มตำบลละ 1 คนของทุกตำบล ได้ทั้งสิ้น จำนวน 12 คน ซึ่งสามารถจำแนกได้ ดังนี้

1. ตำบลในเมือง	2 คน
2. ตำบลกระเบื้องใหญ่	1 คน
3. ตำบลนิคมสร้างตนเอง	1 คน
4. ตำบลรงกาใหญ่	1 คน
5. ตำบลหนองระเวียง	1 คน
6. ตำบลธารละหลอด	1 คน
7. ตำบลสัมฤทธิ์	1 คน
8. ตำบลชีวาน	1 คน
9. ตำบลท่าหลวง	1 คน
10. ตำบลคงใหญ่	1 คน
11. ตำบลโบสถ์	1 คน
12. ตำบลกระชอน	1 คน

รวม 13 คน

2. นำผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการคัดเลือกจากประธานองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มาเป็นกลุ่มตัวอย่างดังรายละเอียด ดังนี้

2.1 นายประกอบ สิริการ	ตำบลในเมือง
2.2 นายไชย สิทธิสุข	ตำบลในเมือง
2.3 นายเปี่ยม กล่อมกลาง	ตำบลกระเบื้องใหญ่
2.4 นางเทียน เพียรไรสง	ตำบลนิคมสร้างตนเอง
2.5 นางละม่อม ฉายพิมาย	ตำบลรงกาใหญ่
2.6 นายบุญส่ง บุญชำนาญ	ตำบลหนองระเวียง
2.7 นายเจือ แสงมณี	ตำบลธารละหลอด
2.8 นายบุญ หนากลาง	ตำบลสัมฤทธิ์
2.9 นายสมหวัง เพชรนอก	ตำบลชีวาน
2.10 นายใหญ่ ญาติกระโทก	ตำบลท่าหลวง

2.11 นางแดงอ่อน กอกลาง	ตำบลคงใหญ่
2.12 นายสง่า พึ่งพิมาย	ตำบลโบสถ์
2.13 นางทองพูนศรี อุคทา	ตำบลกระซอน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นโดยจำแนกเป็นหัวข้อ ดังนี้

1. ข้อมูลภูมิหลังพื้นฐาน ประวัติชีวิต ประวัติการศึกษา
2. จุดเริ่มต้นของการดำเนินงาน
3. หลักการและวิธีการดำเนินงาน
4. แนวคิดในการพัฒนาชุมชน
5. ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน
6. ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน
7. อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

โดยมีขั้นตอนในการกำหนดแบบสัมภาษณ์ คือ

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการสัมภาษณ์
2. กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อนำมากำหนดประเด็นและขอบเขตของข้อคำถามและนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ในแต่ละรายการ ให้สอดคล้องกับขอบเขตของการวิจัย
3. สืบหาข้อมูลเบื้องต้นจากสำนักงานพัฒนาการอำเภอ ในการดำเนินการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ
4. นำแบบสัมภาษณ์ไปให้พัฒนาการอำเภอตรวจสอบความครอบคลุม และหารือข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเป็นการสัมภาษณ์ระดับลึก ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ขอนหนังสืออนุญาตจากสถานศึกษา ถึงประธานองค์การบริหารส่วนตำบลต่าง ๆ และผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้านเพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล
2. คณะผู้วิจัยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในแต่ละตำบล ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวของผู้วิจัยเองในช่วงเดือนมกราคม – เมษายน พ.ศ. 2545

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ จากการสังเกตและจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มาวิเคราะห์ความถูกต้องตามหลักวิชาการและนำมาเขียนรายงานเป็นความเรียง

บทที่ 4

ผลการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา คณะผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอเป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 ประวัติอำเภอ และสภาพทั่วไปของอำเภอพิมาย

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาวิจัยที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 13 กรณีศึกษา

พินาย : ศูนย์กลางวัฒนธรรมอีสาน

คำว่า “พินาย” ได้รับการอ้างอิงจากหลักฐานต่าง ๆ ที่พบในประเทศกัมพูชาและในประเทศไทย เช่น จารึกพระเจ้าอโศกมหาราชที่ 1 (ครองราชย์ ประมาณ พ.ศ. 1159-1178) แห่งอาณาจักรเจนละ กล่าวถึงคำว่า ภิณะปุระ ที่นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ เชื่อกันว่าหมายถึง พินายปุระ จารึกสมัยพุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ปราสาทบันทายเกด็ย อ้างถึงสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งนายหลุยส์ ฟิโนต์ (L. Finot) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสเชื่อว่ามีพินายรวมอยู่ด้วย จารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าวรมันที่ 7 กล่าวถึงการสร้างที่พักคนเดินทาง จากเมืองหลวงไปสู่เมืองต่าง ๆ และเมืองพินายปุระและกล่าวถึงการนำพระศุคตวิมายไปร่วมฉลองในงานประจำปี ซึ่งจัดขึ้นทุกปีในเดือนพฤษภาคม (เดือน 4)

สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมประเพณี

จารึกที่เกี่ยวกับพินายรวมทั้งภาพสลักที่ปราสาทหินพินาย ช่วยให้เราพอศึกษาเกี่ยวกับสภาพสังคม เศรษฐกิจตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของเมืองและชาวเมืองพินายในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 ได้เป็นอย่างดี แม้ว่าเราไม่อาจทราบถึงต้นตระกูลและเชื้อชาติของคนที่นี่ แต่จากศิลาจารึกที่พบในเขตพินายมีถึง 3 ภาษา คือ เขมร สانسฤกฤตและบาลี ภาษาสันสกฤตและบาลีใช้กับประกาศที่มีลักษณะเป็นทางการกับเรื่องของศาสนา ส่วนภาษาเขมรใช้กับประกาศที่ต้องการสื่อความหมายกับผู้คนทั่วไป ทำให้เชื่อได้ว่าชาวเมืองพินายเวลานั้นต้องเป็นผู้ที่รู้จักและใช้ภาษาเขมรเป็นอย่างดี

ชีวิตและประเพณี เรื่องเกี่ยวกับประเพณีที่พบในทับหลังกล่าวกันว่าพบในอาคารนอกเขตปราสาท ซึ่งเดิมเรียกกันว่า คลังเงิน เป็นภาพเกี่ยวกับพิธีอัฐเมธ ทับหลังแสดงภาพบุคคลสวมกระบังหน้า คนหัวแถวถือหัวม้าทำท่ามอบให้แก่กลุ่มคนอีกแถวหนึ่งที่มีทรงผมคล้ายนักบวชคนที่เหลือในแถวบางคนถือของไว้ในมือ ซึ่งคงเป็นของเพื่อการบูชา

ชนชั้นและระบบวรรณะ การวิเคราะห์ข้อความในจารึกและจดหมายเหตุจีนต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ชาติเขมรทำให้เราทราบว่า เดิมเขมรก็เป็นเพียงกลุ่มชนหนึ่ง เมืองกลุ่มหนึ่งของ

เอเชียอาคเนย์ที่พัฒนาตนเองจากสังคมเกษตรมาสู่สังคมเมืองเช่นเดียวกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน ในตำนานการสร้างชาติเขมรนั้นเมื่อพราหมณ์จากอินเดียมาแต่งงานกับธิดาของเจ้าพื้นเมืองและเริ่มสร้างชาติเขมร จดหมายเหตุจึงยังเล่าว่านางนางไม่สวมเสื้อผ้า พราหมณ์สามีของนางได้สอนให้นางรู้จักการนุ่งผ้า การเข้ามาของพราหมณ์จากอินเดียอาจจะเพื่อผลประโยชน์การค้าก็ได้ แต่สิ่งหนึ่งที่พราหมณ์นำเข้ามาด้วยคือลัทธิศาสนาพราหมณ์ ศาสนานี้นิยมนับถือเรื่องระบบชั้นวรรณะ พราหมณ์ได้รับการยอมรับจากชนชั้นปกครองของกลุ่มชนพื้นเมืองในฐานะผู้นำความเจริญมาสู่สังคมของตน แต่การยอมรับนี้ เราอาจพิจารณาได้ว่า เป็นการเลือกรับอย่างฉลาด เพราะระบบชนชั้นวรรณะที่แบ่งแยกกันอย่างรุนแรง เด็ดขาดเช่นประเทศอินเดีย คือพราหมณ์ กษัตริย์ แพทย์ สุทรและจัณฑาล ไม่ได้ถูกนำเข้ามาปฏิบัติตามชนิดที่จะเลียนแบบทุกอย่างจากอินเดีย ข้อความจากศิลาจารึกเขมรทำให้ทราบว่า เมื่อพุทธศตวรรษที่ 16-18 เขมรผู้ปกครองพิมายเวลานั้นมีกษัตริย์ครองประเทศ มีขุนนางข้าราชการที่กษัตริย์ใช้ต่างพระเนตรพระกรรมาดูแลอาณาเขตปกครองและมีข้าทาสตำแหน่งที่นำหน้าชื่อบุคคลในจารึกเขมร เช่น นักสัตยชก กมรเตงอัญ พระบาทกมรเตงอัญ ภควัดบาทกมรเตงอัญคุรุ เตง ไต โลญ ช่วยให้เรารู้ว่าผู้ที่เป็นทหาร ข้าราชการ เป็นรูปเคารพหรือศาสนสถานสำหรับผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นกษัตริย์ เป็นอาจารย์ผู้ทำพิธีหรือเป็นข้าทาส ระบบชั้นของเขมรมีเพียงชนชั้นกษัตริย์ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ส่วนคนระดับล่างสุดที่ทำหน้าที่เป็นชนชั้นแรงงานคือ พวกข้าทาส

อาชีพ สิ่งหนึ่งที่คนสมัยสังคมเกษตรพยายามจะจัดการให้ได้ผลคือ การจัดการเรื่องน้ำ เพื่อนำมาใช้บริโภคและใช้ในการหากินเลี้ยงชีพ คือ การเพาะปลูก การตรวจพบเมืองโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบได้มีการศึกษาแล้วว่าไม่ใช่เพื่อป้องกันข้าศึกเท่านั้น แต่เพื่อการจัดการระบบชลประทานหรือระบบน้ำที่ส่งเข้ามาเลี้ยงเมืองด้วย

เมื่อก้าวเข้าสู่สังคมเมือง ความก้าวหน้าของการพัฒนาระบบจัดการน้ำ และการทำแนวคันดินกักเก็บน้ำได้เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยสังคมเกษตร เช่น การก่อสร้างเมืองจะมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมฉาก และคูน้ำล้อมรอบเพียงชั้นเดียว ต่างจากเดิมที่เมืองมักมีผังรูปทรงกลมหรือรูปอื่น ๆ มีคูน้ำล้อมมากกว่า 1 ชั้น ถนนโบราณหรือคันดินที่เชื่อมระหว่างเมืองหรือเชื่อมระหว่างชุมชนในเมืองกับนอกเมือง ก็มีการค้นพบว่าถนนโบราณเหล่านี้บางแห่งทำหน้าที่เป็นคันชักน้ำเข้าไปยังบริเวณเพาะปลูกหรืออ่างเก็บน้ำด้วย

การรู้จักชักน้ำ กักเก็บน้ำด้วยคันดินและรู้จักทำคลองชลประทานตลอดจนการขุดบารายหรือสระน้ำขนาดใหญ่ประจำศาสนสถานเพื่อใช้อุปโภคบริโภค ระบุว่าคนสมัยนี้รู้จักเทคโนโลยีที่จะควบคุมกักเก็บน้ำได้ดีไปกว่าสมัยก่อน

เมืองพิมายเป็นเมืองซึ่งอยู่ในสมัยก้าวหน้ามาจากสังคมเกษตร คนในเมืองรู้จักระบบชลประทานกักเก็บน้ำเพื่อเพาะปลูกเป็นอย่างดี เราทราบว่าเมืองนี้มีสระน้ำขนาดใหญ่ถึง 4 แห่ง ซึ่งเรียกว่า สระแก้ว สระขวัญ สระพลุ่ง สระเพลง นอกเมืองเลยประตูชัยไปทางทิศใต้ ยังมีสระ

ช่องแฉวงอีกแห่งหนึ่ง รอบเมืองมีแม่น้ำสายต่าง ๆ ล้อมรอบคือ แม่น้ำเค็มทางทิศใต้ ลำจักราชทางทิศตะวันตก แม่น้ำมูลทางทิศเหนือและตะวันออก จึงเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำและการทำเกษตร ข้อความในจารึกที่กรอบประตูปราสาทหินพิมายระบุว่า เมื่อสร้างรูปเคารพหรือสร้างสิ่งก่อสร้างได้มีการถักปนาถวายเป็นดินเพื่อทำการเกษตร ปลูกข้าวและส่งข้าวสารเข้ามาถวายเป็นของบำรุงรักษาสถานด้วยเหตุนี้เราอาจสรุปได้ว่า อาชีพหลักของคนพิมายเวลานั้นคือการทำนาหรือทำอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตร หรือการจับสัตว์น้ำ รวมทั้งการค้าขาย อาหารจะเป็นพืชผลจากไร่นาและสัตว์น้ำ การเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งาน เช่น วัว ควาย และใช้เป็นอาหารด้วยก็คงกระทำกันแล้ว

มีผู้วิเคราะห์ว่า การที่อาณาจักรเขมรก่อตั้งศูนย์กลางทางการเมืองและวัฒนธรรมของตนนอกอาณาจักรเขมรนั้น คงเป็นเพราะต้องการควบคุมพื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวและเพื่อควบคุมเส้นทางการค้า

การเดินทางและขนส่ง ถ้าเป็นการเดินทางเพื่อการค้าขายคงใช้เรือเดินทะเล เช่น เรือสำเภา จดหมายเหตุจีนตามบันทึกของกังไต ซึ่งบันทึกการตั้งอาณาจักรฟูนันบอกว่าโฉกตินายะ ซึ่งเป็นพราหมณ์เดินทางมาสู่ประเทศฟูนันด้วยเรือสำเภาใหญ่ของพ่อค้าได้มาพบกับนางลิว-ยี่ ราชินีของฟูนันและได้แต่งงานกับนางสืบลูกหลานมาเป็นกษัตริย์ครองกัมพูชาต่อมา ภาพสลักที่ปราสาทบายนซึ่งมีอายุหลังปราสาทหินพิมายก็แสดงถึงกองทัพเรือของจามที่ยกมาโจมตีประเทศเขมร

สำหรับการเดินทางระหว่างเมือง สิ่งที่เราพอศึกษาและนำมาเทียบเคียงพิมายได้คือ ภาพสลักขบวนทัพที่ปราสาทหินนครวัด การเดินทางของกองทัพแสดงด้วยการเดินเท้าและการใช้ช้าง ม้า เกวียน สำหรับบุคคลชั้นสูงจะนั่งไปบนหลังช้าง หรือนั่งบนคานหามมีคนแบก ซึ่งลักษณะการนั่งคานหามพบในภาพสลักทับหลังที่พิมายด้วย ทับหลังภาพพระรามไปช่วยสุครีพรบกับพาลี และทับหลังภาพขบวนแห่พระพุทธรูปนาคปรกล้วนแสดงให้เห็นการใช้คานหามและมีคนแบกทั้งสิ้น

อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ประวัติความเป็นมา

อำเภอพิมาย เป็นอำเภอที่มีขนาดใหญ่อำเภอหนึ่ง เดิมมีชื่อเรียกว่า "อำเภอเมืองพิมาย" ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ เมื่อ พ.ศ. 2443 โดยมีขุนขจิตสารกรรม ดำรงตำแหน่ง นายอำเภอคนแรก

เมื่อปี พ.ศ. 2454 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 5 หรือสมเด็จพระพันปีหลวง ได้เสด็จประพาสเมืองพิมาย และได้เสด็จทรงพักผ่อนที่ไทรงาม คณะกรรมการเมืองพิมายได้พร้อมกันรับเสด็จ โดยจัดสถานที่ประทับที่ลำน้ำลำตลาค ซึ่งเรียกว่า "วังเก่า" และได้ปรับปรุงถนนสายต่าง ๆ ในบริเวณที่ตั้งอำเภอ ให้สะอาดสวยงามเป็นจำนวนทั้งสิ้น 6 สาย และได้ตั้งชื่อถนนเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ คือ ถนนจอมสุดาเสด็จ ถนนวนปรางค์ ถนนอนันท์จินดา ถนนบุญขันธ์ ถนนราชชนนี และถนนจวนเก่า

ปี พ.ศ. 2457 ได้สร้างที่ว่าการอำเภอพิมายขึ้นทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทหินพิมาย และทางราชการให้ตัดคำว่า "เมือง" ออกเมื่อ ปี พ.ศ. 2483 และให้เรียกว่า "อำเภอพิมาย" จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะที่ตั้ง

ที่ว่าการอำเภอพิมาย ปัจจุบันตั้งอยู่ริมถนนสายพิมาย-ชุมพวง หมู่ที่ 1 ตำบลในเมือง ห่างจากจังหวัดนครราชสีมาประมาณ 60 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง

เนื้อที่

อำเภอพิมายมีพื้นที่ทั้งหมด 866.79 ตารางกิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอประทาย , อำเภอโนนสูง , อำเภอคง
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอจักราช และอำเภอห้วยแถลง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอชุมพวง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอโนนสูง

ภูมิประเทศ

ทิศเหนือ เป็นที่ราบลุ่มสองฝั่งลำน้ำมูลและลำน้ำแคว มีพื้นที่ 550 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่เอียงลาดเทจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก มีโครงการชลประทานทุ่งสัมฤทธิ์ ช่วยส่งน้ำในการเกษตร

ทิศใต้ เป็นป่าโคกน้ำท่วมไม่ถึง ปัจจุบันราษฎรบุกรุกถากถางป่าทำไร่มันสำปะหลังเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะพื้นที่เป็นดินทราย

แม่น้ำ แม่น้ำมูล , ลำจ๊กราช , ลำสะเทต , ลำน้ำเค็ม และมีคลองชลประทานส่งน้ำ จำนวน 9 สาย

ภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ

- ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม
- ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน - กันยายน
- ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม - มกราคม

พื้นที่และการใช้ประโยชน์

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และป่าโคก พื้นที่ราษฎรจะทำการเกษตรกรรม ปลูกอ้อย และปลูกมันสำปะหลัง

การถือครองที่ดินอำเภอพิมาย การออกเอกสารสิทธิ์ให้แก่ราษฎร มีรายละเอียด ดังนี้

- โฉนดที่ดิน จำนวน 55,239 แปลง
- หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3 ก.) จำนวน 12,582 แปลง
- หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3) จำนวน 4,107 แปลง
- หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (น.ส.ล.) จำนวน 457 แปลง

การปกครอง แบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เป็น

1. ตำบลในเมือง	หมู่บ้าน 18 หมู่บ้าน
2. ตำบลกระเบื้องใหญ่	หมู่บ้าน 11 หมู่บ้าน
3. ตำบลนิคมสร้างตนเอง	หมู่บ้าน 19 หมู่บ้าน
4. ตำบลรังกาใหญ่	หมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน
5. ตำบลหนองระเวียง	หมู่บ้าน 18 หมู่บ้าน
6. ตำบลธารละหลอด	หมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน
7. ตำบลสัมฤทธิ์	หมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน
8. ตำบลชีวาน	หมู่บ้าน 9 หมู่บ้าน
9. ตำบลท่าหลวง	หมู่บ้าน 11 หมู่บ้าน
10. ตำบลคงใหญ่	หมู่บ้าน 15 หมู่บ้าน
11. ตำบลโบสถ์	หมู่บ้าน 19 หมู่บ้าน
12. ตำบลกระชอน	หมู่บ้าน 15 หมู่บ้าน

รวม 12 ตำบล หมู่บ้าน 177 หมู่บ้าน

หน่วยงานสังกัดส่วนกลาง จำนวน 16 แห่ง คือ

- สถานีตำรวจภูธรอำเภอพิมาย
- โรงเรียนพิมายวิทยา
- โรงเรียนนิคมพิมายศึกษา
- โรงเรียนพิมายดำรงวิทยาคม
- โรงพยาบาลพิมาย
- หน่วยมาลาเรีย
- สำนักงานโบราณคดี
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย
- การประถมศึกษาอำเภอพิมาย
- สถานีทดลองข้าวนครราชสีมา (พิมาย)
- ที่ทำการปกครองนิคมสร้างตนเอง (พิมาย)
- ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน
- ที่ดินจังหวัด (พิมาย)
- สำนักงานขนส่งจังหวัด (พิมาย)
- อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย
- วิทยาลัยการอาชีพพิมาย

หน่วยงานสังกัดส่วนภูมิภาค จำนวน 13 แห่ง คือ

- ปกครองอำเภอ
- ศึกษาธิการ
- สัสดี
- พัฒนาชุมชน
- สาธารณสุข
- ที่ดินอำเภอ
- ป่าไม้
- สหกรณ์
- ประชาสงเคราะห์
- เกษตร
- ปศุสัตว์
- สรรพากร
- สรรพสามิต

หน่วยงานสังกัดส่วนท้องถิ่น จำนวน 13 แห่ง คือ

1. อบต.ในเมือง
2. อบต.กระเบื้องใหญ่
3. อบต.นิคมสร้างตนเอง
4. อบต.รังกาใหญ่
5. อบต.ธารละหลอด
6. อบต.หนองระเวียง
7. อบต.สัมฤทธิ์
8. อบต.ชีวาน
9. อบต.ท่าหลวง
10. อบต.คงใหญ่
11. อบต.โบสถ์
12. อบต.กระซอน
13. เทศบาลตำบลพิมาย

หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน 6 แห่ง คือ

1. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
2. ธนาคารออมสิน
3. ไปรษณีย์
4. ประปา
5. ไฟฟ้า
6. โทรศัพท์

การเมือง

สถิติการเลือกตั้ง

ประเภท	วันที่	จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง	มาใช้สิทธิ	ร้อยละ	บัตรเสีย	ร้อยละ
สมาชิกสภาผู้แทนฯ	6 ม.ค. 44	89,301	69,172	77.45	(เขต)6,675 พรรค1,226	9.65 1.77
สมาชิกสภา อบจ.	5 ก.พ. 43	90,059	50,858	56.47	1,565	3.08
สมาชิกวุฒิสภา	4 มี.ค. 43	93,800	64,578	68.84	2,123	3.28
สมาชิกวุฒิสภา	29 เม.ย.43	93,800	53,063	56.57	2,334	4.39
สมาชิกวุฒิสภา	4 มิ.ย. 43	93,800	34,318	36.58	2,453	7.14
สมาชิกสภา อบต.	10 มิ.ย. 43	62,472	39,182	62.72	636	1.62

สมาชิกวุฒิสภา จำนวน 8 คน คือ

1. นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ	5. นายวีระพล วัชรประทีป
2. นายไสว พราหมณี	6. นายพิเชษฐ พัฒนโชติ
3. นายลำพอง พิลาสมบัติ	7. นางพรหมจารี รัตนเศรษฐ์
4. นายบุญทัน ดอกโรสง	8. นายอุบล เอื้อศรี

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในเขตพื้นที่ จำนวน 1 คน คือ

นายสมศักดิ์ โสมกลาง

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดเขตอำเภอพิมาย จำนวน 2 คน คือ

1. นายสมบูรณ์ นิยมไร่
2. นายสายันต์ บวขสันเทียะ

สมาชิกสภาเทศบาลตำบลพิมาย จำนวน 12 คน คือ

1. นายสมหมาย แก้วเพชร นายกเทศมนตรี
2. นางญาดา ศรีญญา มาศ เทศมนตรี
3. นายโกวิท เสริมวิลาสกุล เทศมนตรี
4. นายธานี ชะนากลาง ประธานสภา
5. นายประเสริฐ มานะยิ่ง
6. นางสาวกรรณิการ์ พัฒนพีระเดช
7. นายประสาน ภิญโญ

8. นายทองแถม สมนิยม
9. นายพยุ่งพงษ์ พงษ์พิมาย
10. นายสุพจน์ ศรีบุญยามาศ
11. นายถวัลย์ ใจดี
12. นายไพศาล ตริรัตน์ตระกูล

ประชากร

มีประชากรทั้งสิ้น 130,489 คน แยกเป็นชาย 64,527 คน หญิง 65,962 คน จำนวน 49,438 ครัวเรือน มีความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 150 คน/ตารางกิโลเมตร แยกเป็นรายตำบล ดังนี้

ลำดับที่	ตำบล	ชาย(คน)	หญิง(คน)	รวม	หมายเหตุ	
1.	ในเมือง	12,231	13,181	25,412	(ข้อมูลสิ้นสุดเมื่อ วันที่ 31 ตุลาคม 2544)	
2.	กระเบื้องใหญ่	3,088	3,272	6,360		
3.	สัมฤทธิ์	4,443	4,525	8,968		
4.	โบสถ์	9,846	9,883	19,729		
5.	ชีวาน	2,536	2,596	5,132		
6.	กระซอน	4,213	4,238	8,451		
7.	ดงใหญ่	5,616	5,837	11,453		
8.	ท่าหลวง	2,881	2,852	5,733		
9.	นิคมสร้างตนเอง	5,283	5,196	10,479		(ข้อมูลสิ้นสุดเมื่อ วันที่ 31 ตุลาคม 2544)
10.	หนองระเวียง	5,378	5,295	10,676		
11.	ธารละหลอด	1,869	1,786	3,655		
12.	รังกาใหญ่	7,143	7,298	14,441		

ด้านเศรษฐกิจ

รายได้เฉลี่ย

- รายได้เฉลี่ย/คน/ปี 13,383.- บาท

การเกษตรกรรม

อำเภอมีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น 541,749 ไร่ ครอบคลุมครัวเกษตร จำนวน 13,683 ครัวเรือน สภาพการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญๆ แยกได้ดังนี้

ที่	พืชเศรษฐกิจ	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย(กก./ไร่/ปี)	จำนวนครุฑเรือนที่ปลูก
1	ข้าว	318,033	401	13,683
2	มันสำปะหลัง	13,155	3,500	2,450
3	อ้อย	80,936	9,500	6,580
4	พืชผัก	1,674	-	2,150
5	อื่น ๆ	14,064	-	67,500

การปศุสัตว์

ข้อมูลจำนวนสัตว์

สัตว์ที่เลี้ยง	จำนวน (ตัว)
โค	9,122
กระบือ	948
สุกร	5,962
ไก่ (พื้นเมือง)	182,568
ไก่ไข่ , ไก่เนื้อ	19,784
เป็ด	27,008
ห่าน	244
สุนัข , แมว	17,204

ที่มา : สำนักงานปศุสัตว์อำเภอพิมาย

การอุตสาหกรรม

มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตดำเนินการและประกอบการ จำนวน 135

แห่ง ดังนี้

สัตว์ที่เลี้ยง	จำนวน (ตัว)
ในเมือง	62
กระเบื้องใหญ่	3
คงใหญ่	1
นิคมสร้างตนเอง	6
รงกาใหญ่	52
สัมฤทธิ์	2
หนองระเวียง	2
โบสถ์	6

กระซอน	-
ชีวาน	-
ท่าหลวง	1
ธารละหลอด	-

ที่มา : สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา

แรงงาน

- เกษตรกรรม 43,030 คน
- นอกภาคเกษตร 18,900 คน

การพาณิชย์และการบริการ

- มีบริษัท/ห้างร้าน จำนวน 180 แห่ง
- มีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่ จำนวน 6 แห่ง
- มีสหกรณ์ จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ สหกรณ์โคนม , สหกรณ์การเกษตร
- มีโรงแรม จำนวน 2 แห่ง

การเงินการคลัง

- มีธนาคาร จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน , ธนาคารทหารไทย , ธนาคารกรุงเทพ จำกัด , ธนาคารกสิกรไทย จำกัด , ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

การท่องเที่ยว

มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่

- ปราสาทหินพิมาย อันเป็นสถาปัตยกรรมสมัยขอม ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางโบราณคดี สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1-7 ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 นอกจากปราสาทหินพิมายแล้ว ยังมีซากโบราณสถานที่ปรากฏให้เห็นอยู่ เช่น คลังเงิน สะพานนาค ระเบียบคงค ประสาทพรหมทัต ประสาทหินแดง คอพรหมทัต เมรุพรหมทัต ทำนางสระหม เป็นดิน ซึ่งแสดงให้เห็นวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมอันรุ่งเรืองในสมัยโบราณบางชิ้นของชาวสัต์ว์ดังกล่าว ยังมีปรากฏเป็นหลักฐาน ณ พิพิธภัณฑ์กลางแจ้งของหน่วยศิลปากรที่ 9
- ไทรงาม ซึ่งประกอบด้วย ต้นไทรอันร่มรื่น ตั้งอยู่ริมแม่น้ำมูล ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของโครงการชลประทานทุ่งสัมฤทธิ์ กรมชลประทาน
- ในด้านประวัติศาสตร์ อำเภอพิมายมีสถานที่ที่มีชื่อเสียงในทางประวัติศาสตร์ คือ "ทุ่งสัมฤทธิ์" อันเป็นสถานที่ที่ขุนหญิงโม หรือ ท้าวสุรนารีได้สร้างวีรกรรมในการปราบปรามเจ้าอนุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทร์ ที่แข็งเมือง ยกทัพมาตีเมืองนครราชสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2364
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมหลักฐานและจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองของวัฒนธรรมอีสานในอดีตโดยเฉพาะ โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่พบในเขต

การสาธารณสุข

มีการให้บริการด้านการสาธารณสุข โดยมีสถานบริการ ดังนี้

- โรงพยาบาล ขนาด 90 เตียง	จำนวน 1 แห่ง
- สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ	จำนวน 1 แห่ง
- สถานีอนามัยประจำตำบล/หมู่บ้าน	จำนวน 18 แห่ง
- สำนักงานส่วนมาลาเรีย	จำนวน 1 แห่ง
- สถานพยาบาลของเอกชน	จำนวน 18 แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	จำนวน 9 แห่ง

จำนวนบุคลากรทางการสาธารณสุข

- แพทย์	จำนวน 6 คน
- ทันตแพทย์	จำนวน 3 คน
- เภสัชกร	จำนวน 4 คน
- พยาบาล	จำนวน 63 คน
- เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	จำนวน 51 คน
- อาสาสมัครสาธารณสุข (ผสส. อสม.)	จำนวน 26 คน

การรักษาความสงบเรียบร้อย

- มีสถานีตำรวจภูธรอำเภอ และตำบล	จำนวน 2 แห่ง
---------------------------------	--------------

สถิติข้อมูลคดีอาญา ตั้งแต่ปี 2541 - 2543

ปี พ.ศ.	2542			2543			2544		
	เกิด (คดี)	จับ (ราย)	ผู้ต้องหา (คน)	เกิด (คดี)	จับ (ราย)	ผู้ต้องหา (คน)	เกิด (คดี)	จับ (ราย)	ผู้ต้องหา (คน)
คดีอาชญากรรม	257	257	257	189	133	133	194	158	169
คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ	4	3	3	10	6	6	7	6	6
คดีประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย	56	43	43	53	35	35	76	62	62
คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์	32	20	20	58	42	42	45	42	23
คดีที่น่าสนใจ	36	9	9	50	13	13	43	16	16
คดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย	519	519	1,098	254	849	849	208	673	673

ที่มา : สถานีตำรวจภูธรอำเภอพิมาย และสถานีตำรวจภูธรตำบลกระชอน

- อัตรากำลัง มีนายตำรวจชั้นสัญญาบัตร 16 นาย , ชั้นประทวน - พลตำรวจ 155 นาย

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ไฟฟ้า

- มีไฟฟ้าใช้ 177 หมู่บ้าน จำนวน 21,997 หลังคาเรือน

ประปา

- ส่วนภูมิภาค 1 แห่ง
- ประปาหมู่บ้าน 70 แห่ง

โทรศัพท์

- โทรศัพท์มีจำนวนคู่สาย 3,764 คู่สาย

การคมนาคม

- การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัด รวมทั้งการคมนาคมภายในตำบล และหมู่บ้านมีรายละเอียด ดังนี้ ถนนลาดยาง 12 สาย 60 กม. ถนน คสล. 40 สาย 20 กม. ถนนลูกรัง/ดิน 97 สาย 800 กม.

การสื่อสารและโทรคมนาคม

- มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข จำนวน 1 แห่ง

แหล่งน้ำ

- บ่อน้ำบาดาล	จำนวน 257 บ่อ
- บ่อน้ำตื้น	จำนวน 2,765 บ่อ
- ถังเก็บน้ำ	จำนวน 657 บ่อ
- โองน้ำขนาดใหญ่	จำนวน 47,154 บ่อ

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรน้ำ

อำเภอพิมายมีทั้งน้ำจืดและน้ำกร่อย (เค็ม) และมีลำน้ำที่สำคัญ จำนวน 9 สาย คือ ลำมูล , ลำนางเหริญ , ลำสะแก , ลำสะเทต , ลำสระจันทร์ , ลำทะลอด , ลำจักราช , ลำมาศ , ลำน้ำเค็ม

ทรัพยากรป่าไม้

อำเภอพิมายมีพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ป่าสงวนพิมาย (มอบให้ สปก. ดำเนินการแล้ว)

ทรัพยากรดิน

ลักษณะดินในเขตพื้นที่อำเภอพิมาย เป็นดินร่วนปนทราย, ดินเหนียวและดินลูกรัง

ทรัพยากรแร่ธาตุ

อำเภอพิมายมีการทำเหมืองแร่เกลือหิน จำนวน 1 แห่ง

ภาพรวมศักยภาพและโอกาสของอำเภอ

อำเภอพิมาย หากมองศักยภาพในภาพรวม พอที่จะสรุปศักยภาพและปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาอำเภอในอนาคตได้ ดังนี้

1. มีระบบคมนาคมพร้อมที่จะรองรับการขนส่ง ผลิตผลด้านการเกษตรและด้านอุตสาหกรรม
2. จำนวนบุคลากรผู้ใช้แรงงานมีจำนวนเพียงพอที่จะรองรับการอุตสาหกรรมด้านการเกษตร
3. มีสถาบันที่จะพัฒนาฝีมือแรงงานรองรับการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม เช่น วิทยาลัยการอาชีพ
4. มีระบบชลประทานเพียงพอในการส่งเสริมการปลูกข้าวคุณภาพดี เพื่อการส่งออกและเพื่อการทำการเกษตรแบบผสมผสาน
5. มีการขยายขีดความสามารถในการให้บริการ ทางด้านสาธารณสุข ครอบคลุมและทั่วถึง มีสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วโลก เช่น อุทยานประวัติศาสตร์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย สถานที่พักผ่อนไทรงาม ฯลฯ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาหมอพื้นบ้าน
บ้านคำแย ตำบลกระเบื้องใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
คุณพ่อเปรี๊ยม กล่อมกลาง

คุณพ่อเปรี๊ยม กล่อมกลาง เกิดเมื่อเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2477 ณ บ้านเลขที่ 105 หมู่ 3 บ้านคำแย ตำบลกระเบื้องใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันมีอายุ 63 ปี เป็นบุตรของคุณพ่ออรัญ กล่อมกลาง คุณแม่สร้อย กล่อมกลาง ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 105 หมู่ 3 บ้านคำแย ตำบลกระเบื้องใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา สมรสกับนางทองมา กล่อมกลาง คุณพ่อจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านมะระ ตำบลคอนชมพู อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

คุณพ่อสนใจเรื่องสมุนไพรมากกว่า 50 ปี เพราะคุณพ่อเป็นหมอ(สมุนไพร) และมีอาเป็นหมอประจำอำเภอชุมพวง จึงได้เรียนรู้กับคุณพ่อและคุณอาอยู่เสมอ ๆ นอกจากนี้แล้วคุณพ่อยังมีความสามารถในการเป่าน้ำมันตรีรักษาสลัด ฝึหนอง แผลฟกช้ำดำเขียว งูสวัด มนต์ปูนรักษาแผลหมากัด ซึ่งคุณพ่อเล่าว่าถ้าไม่จำเป็นจะไม่มนต์ปูนที่แผลหมากัดเพราะจะทำให้หมาตายได้ สำหรับพืชสมุนไพรที่สามารถนำมารักษาโรคได้นั้นมีอยู่หลายชนิด เช่น ต้นขยอ มีส่วนประกอบที่สามารถรักษาโรคได้ เช่น ลูกขยอสามารถใช้ทำยาแก้ลมดัน ลดความดัน ตีป्ली พริกไทย เจ็ดตุลเพลิง กำแพงเจ็ดชั้น ประคำไก่ เหงือกปลาหมอ และพืชต่าง ๆ อีกมากมายที่มีสรรพคุณเป็นยาสมุนไพรแทบทั้งสิ้น แต่ต้องรู้จักเลือกใช้โดยศึกษาจากตำราเก่า ซึ่งเขียนในสมุดข่อยในปัจจุบันอยู่ในสภาพที่ขาดมากแล้วแต่ก็สามารถศึกษาหาความรู้ได้ แล้วนำมาทำเป็นยาลูกกลอน และเป็นยาที่ใช้รักษาโรคสัตว์

แรงจูงใจในการเป็นหมอพื้นบ้านนี้เกิดขึ้นจากคุณพ่อมีความชอบเป็นส่วนตัวจึงมีความสนใจและยังคุ้นเคยกับการที่เห็นคุณพ่อและคุณอารักษาคณป่วย ประกอบกับอยากจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่เจ็บไข้ได้ป่วยที่ยากจนไม่มีเงินมาหาหมอและรักษาตามแพทย์แผนปัจจุบัน บางคนรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันไม่หายก็มารักษากับคุณพ่อก็หายเป็นปกติหลายราย เช่น โรคฝีดาษ โรคไข้จับสั่น ซึ่งเป็นรางวัลแห่งความภาคภูมิใจที่ยิ่งใหญ่ และเป็นสิ่งที่ทำทนายต่อคุณพ่อที่จะประกอบอาชีพนี้ต่อไป

ตัวอย่างการรักษาโรคของคุณพ่อ

1. โรคไช้นัส หายใจไม่ออก คุณพ่อจะให้กินสมุนไพรผสมกับน้ำผึ้ง ซึ่งมีสมุนไพรนำมา รวมกัน เช่น มีพังซี สลัดกัน ทิศทั้ง 8 พริกไทย กระเทียม
2. จบูรณไม่ปกติ คุณพ่อจะให้กินตัวมีม กับคนทั้ง 5 เช่น คนทรง เหมือดคน ดิคคน คนชา คนทีสอ และสามารถรักษาโรคคกขาวได้

3. โรคฝีปอดปลาไหล (เป็นหนองตามตัวหรือมะเร็ง) คุณพ่อจะให้กินดินโยโทโส คนทั้งห้า เข้าห้าพระองค์ หอบ กะเดี้ยวดินหมา กะลาตาเดียว
4. โรคครีตีสีดวงทวาร คุณพ่อจะให้กิน เจ็ดตมุล กำแพงเจ็ดชั้น ประคำไก่ เหงือกปลาหมอ
5. โรคนาคทะยัก คุณพ่อจะใช้ดินหีบผี โดยใช้ส่วนของกิ้ง ราก หรือใบ นำมาต้มแล้วปลง ให้น้ำอุ่นแล้วใช้ผ้าประคบจนกว่าแผลจะหาย
6. โรคกลาก เกื้อถื่น คุณพ่อจะใช้ดินทองพันชั่ง ผสมกับทาด กับน้ำมันก๊าด อย่างละเท่า ๆ กันแล้วทาบริเวณที่เป็น
7. โรคงูสวัดและเริม คุณพ่อจะใช้หัวว่านมหากาพมาตำผสมกับเหล้าขาวหรือ เหล้าโรง ทาบริเวณที่เป็น
8. โรคเบาหวาน คุณพ่อจะให้ต้มเปลือกและขังข้าวโพด แล้วนำน้ำมาดื่มเพื่อลดระดับน้ำตาลในเลือด
9. โรคไต คุณพ่อให้ใช้เปลือก แกนสับปะรดหรือส่วนที่เหลือจากที่เรารับประทานมาต้ม กับน้ำเพื่อใช้ขับปัสสาวะและล้างไต
10. โรคแผลพุพอง คุณพ่อให้ใช้รากของต้นลำโพงมาบดแล้วพรมกับเหล้าขาว หรือเหล้าโรงทาบริเวณแผล แผลจะยุบและหาย
11. โรคหอบหืด คุณพ่อให้ใช้ว่านหนูมานประสานกายสูดดม
12. ไข้มาลาเรีย คุณพ่อจะให้ต้มลูกใต้ใบ กินแทนน้ำ
13. ปัสสาวะไม่สะดวก คุณพ่อจะให้หว่านวดแมวต้มกับน้ำแล้วดื่มเพื่อขับปัสสาวะ

ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดรักษา มีดังต่อไปนี้

กระเทียม

สรรพคุณ ดับ ไข้ และหัวอ่อน รับประทานเป็นผักหัวแก่ใช้ปรุงแต่งกลิ่นอาหาร ช่วยขับเหงื่อ ปัสสาวะ เสมหะ บรรเทาโรคปอดบวม วัณโรคปอดบวม วัณโรค เป็นยาฆ่าเชื้อโรค น้ำคั้นจากหัวกระเทียมใช้ทาแผล แก้กกลากเกลื้อน ขับลมลำไส้ แก้หืด ทาถอนแผลแก้อาการชักกระตุกในเด็ก ในมาเลเซียใช้พอกตรงที่ถูกแมลง ตะขาบ แมงป่องต่อย

กะเพรา

สรรพคุณ ใบใช้รับประทานเป็นอาหาร โดยแต่งกลิ่นอาหารจำพวกแกง ทำยาชงช่วยขับลม ขับน้ำมัน บำรุงธาตุ ขับเหงื่อ ขับเสมหะ ทาภายนอกรักษาโรคผิวหนัง กลากเกลื้อน น้ำคั้นจากใบใช้ฆ่าจุลินทรีย์

ราก ทำยาชงแก้ธาตุไม่ปกติ แก้ไข้

เมล็ด ผสมนํ้าพอกตาเมื่อผงเข้าตา

โกฐจุฬาลัมพา

สรรพคุณ ใบ เป็นยาขับลมในลำไส้ ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ ทำให้ประจำเดือนมาตามปกติ ช่วยถ่ายพยาธิ แก้ท้องร่วง ไข้ซ้ออักเสบ ช่วยบำรุง ระวังอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ บำรุงมดลูก ระวังอาการปวดท้อง และเจ็บท้องขณะคลอดบุตร แก้ปวดศีรษะ ใช้ทาภายนอก พอกรักษาบาดแผล เรื้อรังตำกับเกลือใส่น้ำเคี้ยวแก้อาการเคล็ดขัดยอก สูดควันแก้โรคหืด

ใบและช่อดอก แก้หืด ขับเสมหะ อาหารไม่ย่อย

ขยุ่มตีนหมา

สรรพคุณ ทั้งต้น เป็นยาระงับพิษสุนัขบ้า ตำผสมกับเนยใช้ปิดหัวฝี

ราก แก้ไอเป็นเลือด

เมล็ด แก้โรคท้องมาน

คนทา

สรรพคุณ ทั้งต้น เปลือกและรากมีรสขมต้มกินรักษาอาการไข้ โรคลำไส้ แก่ร้อนใน กระหายน้ำ แก้บิด แก้ท้องเสีย

คนที่เขมา

สรรพคุณ เปลือกใช้ต้มกินบรรเทาอาการปวดท้อง

ใบ ใช้ผสมน้ำอาบ ทาหน้าผากบรรเทาอาการปวดศีรษะ รักษาไข้หวัด เจ็บคอ โรคปวดตามข้อ ใช้มาลาเรีย กระจายอาหารเป็นแผล

ช่อดอก ใช้เป็นยาลดไข้ ผัดสมาน แก้ท้องเสีย

ราก รักษาไข้หวัด ไอ หอบหืด ขับปัสสาวะ ขับพยาธิ

คนที่สอ

สรรพคุณ รากรักษาอาการไข้ ใบใช้ฆ่าพยาธิ ไอหืด

ดอก รักษาพยาธิ ผลรักษาพยาธิ อาการไข้ คลื่นเหียนอาเจียน

เมล็ด ระวังอาการปวด

เจตมูลเพลิง

สรรพคุณ รากใช้เป็นยาขับพยาธิ ทาแก้กลากเกลื้อน ปวดข้อ ขับประจำเดือน ริดสีดวง ทวาร ขับเหงื่อ ช่วยย่อยอาหาร

ใบ ตำพอกรักษาฝีบวม ฟกช้ำ และรักษามาลาเรีย , ดอก แก้โรคตา

ปัญหาและอุปสรรค

1. ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการรักษาโรค เขาจะบอกเกี่ยวกับการรักษาโรคเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เพราะเขาถือว่าการรักษาโรคเป็นสูตรลับที่เขาจะไม่บอกใครง่าย ๆ จึงยากต่อการถ่ายทอดและสั่งสอน

2. สถานที่ต่าง ๆ ที่มีผู้รู้เกี่ยวกับความเชื่อในการรักษาโรคหรือแหล่งข้อมูลไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย ต้องสอบถามกันเพื่อค้นหา

3. พืชสมุนไพรต่าง ๆ เป็นพืชที่มีชื่อในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งเป็นพืชที่ไม่รู้จัก ดังนั้นจึงเป็นอุปสรรคในการศึกษาพืชชนิดอื่น ๆ ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. น่าจะทำการศึกษาค่อกเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อในการรักษาโรคเพื่อให้เกิดประโยชน์เพิ่มมากขึ้น

2. ควรจะนำความรู้เกี่ยวกับการรักษาโรคมายเผยแพร่แก่ประชาชนว่าผลที่เกิดขึ้นจากการรักษาโรค ได้ผลมากน้อยเพียงใด ถ้าการรักษาไม่ได้ผลอย่างไร ควรมีการอธิบายให้เข้าใจอย่างชัดเจน ว่าเกิดจากสาเหตุใด หรือรักษาได้ผลคือ สามารถรักษาโรคได้จริงควรมีการอธิบายให้เข้าใจถึงวิธีการรักษาอย่างถูกต้อง เพื่อเป็นประโยชน์อย่างกว้างขวางแก่ประชาชน

สรุป

อาการเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอาการหนึ่งที่เป็นไปได้ตามธรรมชาติ มีขอบเขตของความเกี่ยวข้องที่แน่นอน และเป็นขอบเขตที่หาจุดสิ้นสุดไม่ได้ แต่ก็พัวพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทำให้ความเจ็บไข้ได้ป่วยจึงต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต แบบแผนชีวิต การปรับเปลี่ยนชีวิต การดำรงอยู่ของชีวิตและการดับของชีวิต ดังนั้นจึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้หมอพื้นบ้านมีบทบาทในสังคมอยู่อย่างเดิม และปรับตัวใหม่ให้อยู่บนรากฐานคุณค่าแบบเดิม เพราะความเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอาการของความคิด ความเชื่อของคนเจ็บป่วยที่ไม่รู้จักจิตตัวเองอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการหายจากอาการเจ็บป่วย จึงเป็นอาการของความคิดค้นให้เข้าใจธรรมชาติ ให้เข้าใจตนเอง และสร้างแบบแผนชีวิตที่สมดุลขึ้น ซึ่งการสร้างสิ่งเหล่านี้ได้จะอาศัยความเข้าใจความร่วมมือของคนหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกเขเดียวกันเป็นสำคัญที่สุด เช่น หมอพื้นบ้านในแขนงต่าง ๆ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาวิจิตรศิลป์ : การทอผ้าไหม
บ้านใหม่ฉมวก ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
คุณแม่เทียน เพียรโรสง

คุณแม่เทียน เพียรโรสง เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2478 ณ บ้านเลขที่ 41 หมู่ 16 บ้านใหม่ฉมวก ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันอายุ 67 ปี บิดาชื่อ นายเชน เพียรโรสง มารดาชื่อ นางบัว เพียรโรสง จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียน บ้านใหม่ฉมวก ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา สถานภาพทางการสมรส เป็นโสด ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม และทอผ้าไหม ซึ่งมีประสบการณ์ตรงในการทอผ้าไหมเป็น เวลานานถึง 41 ปี โดยการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการสังเกตจากบิดามารดา และปู่ย่าตายาย ซึ่งมีฝีมือและเป็นศิลปินพื้นบ้านที่มีมาแต่ครั้งโบราณ ผ่านการสืบทอดมาสู่รุ่นลูกหลาน โดยจะทออยู่ บริเวณใต้ถุนบ้าน ไม่มีโรงงาน

คุณแม่เทียน เพียรโรสง ได้เล่าถึงประสบการณ์ในการเลี้ยงไหม เป็นขั้นตอนดังนี้

1. คัดเลือกฝักไหมที่สมบูรณ์ใส่ไว้ในกระจาดเป็นเวลา 11 วัน ก็จะได้ฝีเสื้อตัวหม่อน
2. ฝีเสื้อตัวหม่อนจะวางไข่ภายใน 11 วัน แล้วจะฟักเป็นตัวหนอน 7 วัน
3. เลี้ยงโดยใช้ใบหม่อนให้เป็นอาหาร ซึ่งการให้ใบหม่อนเป็นอาหารจะขึ้นอยู่กับขนาด ของตัวหม่อนว่าใหญ่หรือเล็ก
4. เลี้ยงตัวไหมจนเป็นฟักใช้เวลา 24 วัน แล้วนำไปใส่ไว้ในรังไหมให้มีระยะห่างพอ สมควร
5. ตัวไหมจะใช้เวลาทำรังประมาณ 1 คืน หลังจากนั้นจะนำไปใส่ในกระจาด
6. ทิ้งรังไหมไว้ 3 วัน จึงนำไปสาวเป็นเส้นไหมได้
7. นำเส้นไหมที่สาวได้เตรียมการทำเป็นเส้นไหมยืน และเส้นไหมพุ่ง เส้นไหมที่ได้จาก การสาวออกจากรังไหม หรือฟักไหมจะเรียกว่า “ไหมดิบ” ขนาดของเส้นไหมจะ ไม่เท่ากัน เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ดังนั้นก่อนนำเส้นไหมมาทอต้องนำมาคัดให้ได้ขนาด เท่ากันเสียก่อน เพื่อแยกเป็นเป็นเส้นไหมยืน และเส้นไหมพุ่ง วิธีคัดไหมทำได้ดังนี้

ไหมเส้นยืน

ไหมเส้นยืนใช้เส้นไหมที่ได้จากพันธุ์ไหมของชาวญี่ปุ่น ซึ่งนำมาเลี้ยงในประเทศไทย ซึ่งสาเหตุที่ไม่นิยมใช้พันธุ์ไหมเป็นเส้นยืนเพราะเส้นไหมไม่สม่ำเสมอ ทอแล้วเนื้อผ้าจะหยาบ ไหมเส้นยืนที่ใช้ทอ แบ่งออกเป็น 3 ชนิด

1. ไหมควบสอง หมายถึง เส้นไหมที่มี 2 เส้นปั่นควบกันเป็นเส้นเดียว เป็นเส้นไหมที่มี ขนาดเล็ก ไม่เป็นที่นิยมเท่าใดนักเพราะขาดง่าย ทอแล้วเนื้อผ้าบางไม่ทนทาน

2. ไหมควบสาม หมายถึง เส้นไหมที่มี 3 เส้นปั่นควบเป็นเส้นเดียว ไหมควบ 3 เส้นเป็นไหมขนาดกลาง จึงเป็นที่นิยมใช้ทอในปัจจุบันมากที่สุดเพราะทอแล้วเนื้อผ้าดี ราคาไม่แพง

3. ไหมควบสี่ หมายถึง เส้นไหมที่มี 4 เส้นควบเป็นเส้นเดียวกัน เป็นเส้นไหมที่มีขนาดใหญ่ มีราคาแพง ไม่นิยมใช้ในการทอเพราะราคาต้นทุนสูง ทอแล้วจำหน่ายยาก แต่ผ้าไหมที่ทอด้วยไหมชนิดนี้เนื้อผ้าจะหนากว่าชนิดอื่น ๆ และมีคุณภาพดี

ไหมเส้นพุ่ง

ไหมเส้นพุ่งนิยมใช้เส้นไหมพันธุ์ไทย แบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

1. ไหมหนึ่ง เป็นไหมที่มีขนาดเส้นเล็กที่สุด ไม่มีซี่ไหม หรือมีซี่มีเป็นส่วนน้อย ใช้ทอผ้าไหมยอด เพราะเมื่อนำมาทอแล้วจะได้ผ้าไหมที่มีเนื้อละเอียด

2. ไหมสอง เป็นไหมเส้นเดียวที่มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าไหมหนึ่ง ราคาถูกกว่า เนื้อผ้าจะหยาบกว่า

3. ไหมสาม เป็นไหมเส้นเดียวที่มีขนาดเส้นใหญ่และหยาบ มีซี่ไหมมาก เมื่อทอแล้วเนื้อผ้าไหมจะหนาและหยาบขรุขระ

วิธีการพอกไหม

การพอกไหม คือ การนำเอาไหมดิบที่จะใช้ป็นทั้งเส้นยืนและเส้นพุ่งมาล้างกาวที่ติดอยู่กับเส้นไหมออกให้สะอาดก่อนนำไปย้อมสี การพอกโดยใช้สารเคมีก็เป็นวิธีที่ใช้พอกกันอยู่ในปัจจุบันมากเพราะใช้เวลาน้อยกว่าการพอกแบบดั้งเดิม วิธีการพอกมีดังนี้

1. ต้มน้ำให้ร้อนในปิบหรือในหม้อ หรือภาชนะอื่น ๆ ก็ได้

2. เติมน้ำย ซึ่งได้นำซีเมนต์ หรือ โซดาคาร์บอเนตที่มีจำหน่ายอยู่ทั่วไปลงไปตามจำนวนที่กำหนดไว้ในฉลากหน้าของ

3. ใช้ไม้คนค่างไปเรื่อย ๆ จนละลาย แล้วนำไหมดิบลงไปต้ม ขณะเดียวกันก็เร่งไฟให้น้ำเดือด ต้มไหมประมาณ 30 นาที ยกไหมขึ้นใช้มือจับดู ถ้าเส้นไหมยังลื่นอยู่แสดงว่ายังมีกาวติดอยู่ ต้องต้มต่อจนหายลื่น

4. นำไหมที่ต้มแล้วมาล้างให้สะอาด บิดให้แห้ง

5. นำไหมมาตาก

ไหมที่พอกแล้ว จะเรียกว่า “ไหมพอก” ซึ่งจะมีลักษณะนุ่มสะอาดและไม่แข็ง

วิธีการย้อมไหม

การย้อมไหม ต้องพิถีพิถันมาก หากย้อมไม่ดีสีจะตกและเมื่อนำผ้าไปซัก เนื้อผ้าจะด่างลายผ้าจะเลอะเทอะ ซึ่งจะมีวิธีการย้อม ดังนี้

1. ต้มน้ำในภาชนะจนใกล้เดือด

2. ใส่สีที่ต้องการย้อมลงไปพร้อมกันในน้ำที่ต้ม

3. ใช้ไม้คนให้เป็นเนื้อเดียวกัน
4. นำไหมที่ฟอกแล้วชุบน้ำให้เปียกแล้วบิดให้หมาดนำไปใส่ลงในน้ำด้อมสี พลิกเส้นไหมให้ทั่วแล้วเร่งไฟให้ร้อน
5. ด้อมจนไหมอ้อมสี คือ สีที่ผสมน้ำอยู่ในภาชนะจะติดไหม จนสีของน้ำจางลงสีไหมเข้มขึ้น จึงยกไหมออกมา
6. นำไหมมาล้างด้วยสบู่ให้สะอาด บิดให้หมาด
7. นำเส้นไหมไปตากให้แห้ง

วิธีการทอ

เนื้อผ้าเกิดจากการใช้ไหม 2 เส้น สานกันไปมา ซึ่งเรียกว่า “การทอผ้า” การใช้เส้นไหมพุ่งสอดเข้าไประหว่างเส้นยืนที่ถูกแยกออกเป็นช่วง ๆ ด้วยการเหยียบตะกอล บางครั้งเรียกว่า เขา แล้วใช้ฟันพืมกระแทบเส้นพุ่งให้ติดกันที่ละเส้น ๆ จนกลายเป็นเนื้อผ้า

วิธีการลงแป้งไหม

วิธีการทำแป้ง มีขั้นตอน ดังนี้

1. ละลายแป้งมันสำปะหลังในภาชนะ
2. นำภาชนะมาตั้งไฟ คนให้แป้งเหนียว
3. เติมน้ำมันพืช หรือสัตว์ลงไปเล็กน้อย คนให้เข้ากันแป้งจะช่วยทำให้เส้นไหมลื่น
4. ยกลงวางให้เย็น บางคนจะใช้น้ำข้าวที่ได้จากการหุงข้าวแบบเช็ดน้ำแทน

วิธีการลงแป้ง มีขั้นตอน ดังนี้

1. นำไหมเส้นยืนมาชุบน้ำให้เปียก บิดให้หมาด
2. จุ่มไหมลงไปในแป้งที่กวนไว้ ชุบแป้งให้ทั่ว บิดไหมให้หมาด
3. นำไปตากที่ราวกลม ๆ ที่ทำจากท่อประปา หรือไม้ไผ่

ขณะที่ตากไหม ต้องคอยกระตุกเส้นไหมตลอดเวลา เพื่อให้เส้นไหมแตกกระจายไม่ติดกันเป็นแผ่น ผึ่งจนแห้งสนิทก่อนนำมาคั้นหูก

วิธีการคั้นหูก มีขั้นตอน ดังนี้

1. นำเส้นไหมที่ลงแป้งมาปั่นใส่หลอดไหม ใช้หลอดเอสลอน (ESLON) ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง $\frac{1}{2}$ นิ้ว ถึง 3 นิ้ว ยาวประมาณ 6 นิ้ว
2. นำไปสาวใส่หลักคั้นหูก เพื่อให้ได้เส้นไหมยืนเท่ากับความกว้างของหน้าพืม และความยาวของของผ้าตามต้องการ เช่น ตามโรงงานทอผ้าบางแห่งคั้นหูกที่มีเส้นยืนยาวถึง 100 , 200 , 300 เมตร
3. ถอดไหมออกจากหลักคั้นไหมที่ถอดออกจากหลักคั้นทั้งหมดนี้เรียกว่า “เครื่องมือ” นำเครื่องมือไปสอดฟันหวี (ฟันพืม)

การสอดฟันหวี

การสอดฟันหวี คือ การนำไหมที่ค้นไว้แล้วสอดเข้าไปในฟันพิม (อาจจะเป็นฟันไม้หรือฟันเหล็กก็ได้) ทีละเส้น ๆ จนเต็มหน้าพิม พิมหนึ่งพิม (ดวง) อาจจะมีฟันถึง 1900 ซี่ ถึง 2000 ซี่ เมื่อสอดฟันหวีเสร็จจึงนำไปเก็บตะกอ

ตะกอ

ตะกอหรือเขา ทำด้วยค้าย มีลักษณะเป็นด้าย ๆ ซึ่งอาจจะมี 2 , 3 , 4 ด้าย เรียกว่า 2 ตะกอ , 3 ตะกอ , 4 ตะกอ เป็นเครื่องมือที่ใช้เชือกผูกคล้องกับไม้ ใช้ทำเหยียบเพื่อให้เส้นไหมยื่นแยกออกข้างลงสลับกัน เพื่อสอดกระสวยเส้นพุ่งผ่านไปมา

การนำเครื่องผูกขึ้นก็

การนำเครื่องผูกที่สอดฟันพิมเก็บตะกอเสร็จแล้วขึ้นไปกางบนก็ อาจใช้ก็กระตุก หรือก็ทอมือก็ได้ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมเส้นไหมยื่นเพื่อรอการทอผ้า

เส้นไหมพุ่ง

เส้นไหมพุ่ง ฟอกย้อมตามวิธีการที่กล่าวมาแล้วไม่ต้องลงเบ็ง นำมาพันใส่หลอดเล็ก ๆ (หลอดสังกะสี หรือหลอดไม้ไผ่ตันตากแห้ง) มีเส้นผ่าศูนย์กลาง $\frac{1}{2}$ เซนติเมตร ยาว 2.5 นิ้ว นำหลอดนี้ไปสอดใส่กระสวย ทอกับเส้นยืน ถือว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทอผ้า

การทอผ้าประเภทต่าง ๆ

1. การทอผ้าพื้น และผ้าอื่น ๆ
2. การทอผ้ามัดหมี่
3. การทอผ้าจิด

การทอผ้าพื้น

การทอผ้าพื้นใช้ไหมพุ่ง และไหมยืน สีเดียวกันทอผ้าทั้งผืน ใช้ตะกอ 2 ตะกอ 3 หรือตะกอ 4 ทอ

ผ้า 2 ตะกอ เนื้อผ้าทั้ง 2 ด้านสีเหมือนกัน

ผ้า 3 ตะกอ เนื้อผ้าด้านหนึ่งสีเข้มอีกด้านหนึ่งสีอ่อน

ผ้า 4 ตะกอ อาจจะทอให้เกิดเป็นลายลูกแก้ว ดอกเล็ก ๆ หรือลายตามยาวที่เรียกว่าลายชกฤชได้ เพราะตะกอทำให้เกิดลายบนเนื้อผ้า

ผ้าอื่น ๆ

ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า เกิดจากการใช้ไหมเส้นยืนมาสลับกันหลาย ๆ สีกันหูก ไหมทอใช้ไหมหลายสีทอ ให้เกิดเป็นตารางเล็กใหญ่บนเนื้อผ้า

ผ้าหางกระรอก เกิดจากการนำเส้นไหมพุ่ง สองสี มาปั่นเข้าด้วยกัน แล้วนำไปทอ นอกจากนี้ถ้าผู้ทอมีฝีมืออาจจะพลิกแพลงการทอให้เป็นผ้าที่แปลกออกไปได้อีก เช่น ผ้ากลีบบัว ผ้าคัน ฯลฯ

การทอผ้ามัดหมี่

ผ้ามัดหมี่ คือ ผ้าที่มีลวดลายบนผืนผ้า ซึ่งเกิดจากการนำเส้นไหมมามัดให้เป็นลายต่าง ๆ ตามต้องการ แล้วนำไปย้อมสี เมื่อแกะลายที่มัดไว้ ออกเส้นไหมที่มัดจะมีลายตามต้องการ เมื่อนำเส้นไหมไปทอเป็นผ้า จะเรียกผ้าทอประเภทนี้ว่า “ผ้ามัดหมี่”

การมัดหมี่ทำได้ด้วยวิธีนำเส้นไหมที่ฟอกแล้วไปพันหลัก 2 หลัก (โสมหมี่) ที่มีขนาดกว้างเท่ากับส่วนกว้างของผืนผ้าที่ต้องการ ให้ได้จำนวนเส้นพอเพียงกับจำนวนผืนที่จะทอ

ใช้เชือกกล้วยหรือปอฟาง ผูกเส้นไหมตามลายที่กำหนดไว้

ปลดไหมที่มัดออกจากหลักนำไปย้อมสี ไหมที่ผูกไว้สีจะซึมเข้าไปไม่ได้ ย้อมเสร็จนำไปซักน้ำให้สะอาด ตากให้แห้ง

นำมาซึ่งกับหลักอันเดิม แกะเชือกที่ผูกออกระวังอย่าให้ไหมขาด เส้นไหมส่วนที่มัดไว้จะเป็นสีไหมฟอก

ถ้าต้องการให้มีหลายสี ใช้น้ำสีแฉ้ม (ป่ายหรือทา) ไหมส่วนที่แกะออก ตากให้แห้ง

นำไหมที่ตากแห้งแล้วมารอเข้ากับหลอดไหมพุ่ง ร้อยเชือกเรียงไว้ตามลำดับก่อนหลัง เวลาทอต้องทอตามลำดับหลอดที่ร้อยไว้ ระวังอย่าให้สลับกัน มิฉะนั้นลายจะไม่ออกตามต้องการ

การทอตามลายที่ออกแบบไว้ผ้าหมี่แม้จะออกแบบและย้อมดีแล้ว ขณะพุ่งกระสวยแต่ละเส้น ผู้ทอจะต้องดูด้วยว่า ลายผ้าตรงหรือไม่ เมื่อเห็นว่าตรงจึงกระทบฟันพิมพ์ แล้วทอต่อไป ลายผ้าจึงจะสวย ลายจึงจะคมชัด

ผ้าทอที่นี้ เป็นผ้าทอไหมพื้นบ้าน ไหมที่ใช้ทอสาวด้วยมือทั้งสิ้น

ผ้ามัดหมี่ ลายผ้าคล้ายลายที่ใช้ทอในจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด ขอนแก่น เข้าใจว่าได้สืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าจากบรรพบุรุษ ซึ่งชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า บรรพบุรุษอพยพมาจากจังหวัดดังกล่าวเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ที่บ้านใหม่ฉนวน ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ลายที่ใช้ทอมีลายขอ ลายแมงมุม ลายกงเจ็ดสาย ฯลฯ ซึ่งเป็นลายที่พบทั่วไปในจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด ขอนแก่น

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า ล้วนแต่ทำจากฝีมือชาวบ้านแทบทั้งสิ้น เช่น กี่พื้นบ้าน ประกอบขึ้นเอง พิมพ์ ทำมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด

ผ้าทอประเภทอื่น ๆ ได้แก่ ผ้าพื้น ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า ผ้าหางกระรอก ทอด้วยไหม เช่นเดียวกับผ้าหมี่และผ้าประเภทอื่น ทอแบบ 2 ตะกอแทบทั้งสิ้น

การจำหน่าย

- กลุ่มทอผ้าเป็นผู้กำหนดราคา
- กลุ่มทอผ้าจำหน่ายที่บ้านนำไปขายที่กรุงเทพฯ บางครั้งมีพ่อค้าเดินทางเข้ามาซื้อใน

หมู่บ้าน

วิธีการเรียนรู้ในการเลี้ยงหม่อนและทอผ้าไหม

1. เรียนรู้ด้วยตนเองโดยอาศัยการสังเกตจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายที่เคยทำผ้าไหมมาแล้ว
2. เมื่อศึกษา สังเกต ก็นำมาทดลองทำเองดูบ้าง แล้วก็ปรับปรุงเสริมแต่งให้ดีขึ้น
3. เมื่อทำบ่อย ๆ ก็จะเกิดความชำนาญและเชี่ยวชาญในการทอผ้าไหมขึ้น

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมไปสู่ลูกหลาน

1. จัดตั้งกลุ่มแม่บ้านทอผ้าไหมขึ้น เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มกันผลิตผ้าไหม และฝึกสอนหนุ่มสาวชาวบ้านที่มีเวลาว่างเส้นจากการทำนา หรือการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวัน
2. ร่วมจัดแสดงผลงานที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจัดขึ้น ในลักษณะการจัดนิทรรศการ และสาธิตการทอผ้าไหม
3. รับผิดชอบหนุ่มสาวที่ให้ความสนใจเป็นพิเศษ ที่ต้องการมีความรู้และสามารถทอผ้าไหมได้

ปัญหาและอุปสรรคในการทอผ้า

1. เมื่อถึงฤดูแล้งไม่สามารถทำได้ เพราะไม่มีใบหม่อนมาเลี้ยงไหม ต้องหาซื้อเส้นไหมมาจากที่อื่น และไม่สามารถประกอบอาชีพนี้ได้ตลอดทั้งปี
2. ฤดูร้อนที่ยาวนานจะทำให้ตัวไหมเลี้ยงยากเนื่องจากอุณหภูมิสูง จะทำให้ตัวไหมตายได้
3. แรงงานทอผ้าส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำนา ดังนั้น ในฤดูทำนา จะต้องเลิกทอผ้าไปทำนาก่อน รอนจนเก็บเกี่ยวเสร็จจึงหันมาทอผ้าอีก เมื่อรัฐบาลสนับสนุนให้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นในชนบท แรงงานหันเข้าไปทำงานในโรงงานมากยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้ขาดแรงงานในการผลิตผ้าไหม จึงทำได้ประมาณที่ไม่แน่นอน
4. การซื้อเส้นไหมต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ซึ่งสามารถโก่งราคาให้สูงตามความต้องการ เป็นเหตุให้ราคาไม่คงที่ ผู้ผลิตผ้าไหมจึงกำหนดราคาคงที่ไม่ได้
5. ถึงแม้จะมีการรวมตัวของผู้ผลิต ทำให้ราคาขายได้มาตรฐานเดียวกัน แต่การขายตัดราคาซึ่งกันและกันก็ยังคงมีอยู่
6. คุณภาพผ้าส่งออกมีการตรวจสอบ ได้มาตรฐานสากล แต่คุณภาพของผ้าที่ทอทั่วไปยังไม่ได้มาตรฐาน เพราะผู้ทอบางรายมุ่งแต่ปริมาณไม่คำนึงถึงคุณภาพ ทำให้คุณภาพของผ้าส่วนรวมด้อยลง

7. การสนับสนุนจากทางราชการ ทั้งทางด้านวิชาการ การจำหน่าย และการเผยแพร่ยังไม่ทั่วถึง

ข้อเสนอแนะ

1. ให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมั่นใจที่จะส่งเสริมอาชีพการทอผ้าไหมอย่างจริงจัง
2. ส่งเสริมสนับสนุนให้คนไทยใช้ผ้าไทย และช่วยเผยแพร่ให้คนต่างชาติได้ใช้ผ้าไทย
3. สร้างทัศนคติที่ดีต่อการใช้ผ้าไทยให้กับลูกหลาน ที่จะช่วยกันสืบสานภูมิปัญญา

ท้องถิ่นสาขานี้ต่อไป

4. ควรมีหน่วยงานกลางที่เก็บรวบรวมลายผ้า และเครื่องมือเครื่องใช้ในการทอผ้าไหมไว้ให้ลูกหลานศึกษาต่อในอนาคต

5. ควรจัดให้มีการเรียนการสอนในโรงเรียนทุกระดับ โดยให้ชาวบ้านมาสอนในโรงเรียน
6. ควรพัฒนาผ้าไหมของไทย ให้ซัก-รีดได้ง่ายกว่าเดิม

7. ให้สวัสดิการที่ดีแก่ผู้ผลิตผ้าไหม เพราะถือว่าเขาเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีส่วนสืบสานมรดกไทยให้อยู่สืบไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขามโหรีพื้นบ้าน
บ้านตะบอง ตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
คุณพ่อสง่า พึ่งพิมาย

คุณพ่อสง่า พึ่งพิมาย เกิดเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ปัจจุบันอายุ 52 ปี มีภูมิลำเนาเดิมและปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 126 หมู่ 17 บ้านตะบอง ตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านตะบอง ซึ่งปัจจุบันคือ “โรงเรียนบ้านตะบองเจริญราษฎร์อุทิศ” สาเหตุที่คุณพ่อตั้งวงมโหรีขึ้นมา ก็เพราะมีใจรักและชอบทางด้านการเล่นดนตรี ประกอบกับชอบที่จะไปดูการแสดงของวงมโหรีพื้นบ้านที่แสดงอยู่ในท้องถิ่นที่เล่นอยู่ทั่วไปแล้วมีความสนใจ อยากจะเล่นได้จึงรวมกลุ่มเพื่อน ๆ ฝึกซ้อมกันเอง โดยไม่มีใครสอนเลย ซึ่งในวงมโหรีนั้นจะมีสมาชิก 9 คน และตั้งชื่อวงมโหรีนี้ว่า “สง่าโชว์” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510

คุณพ่อเล่าให้ฟังว่า มโหรีพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ได้รับการพัฒนาควบคู่กับมนุษย์เป็นเวลานาน มนุษย์ได้คุ้นเคยกับเสียงดนตรีมาตั้งแต่เกิด ดนตรีเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นไว้เพื่อระบายอารมณ์ ความรู้สึกและช่วยในการสร้างจินตนาการและประสบการณ์จากชีวิตจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมโหรีพื้นบ้านจะมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งมีบทบาททั้งในด้านที่เป็นสื่อบันเทิงทางใจของคนในสังคม ให้ผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน และยังเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ในงานพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน งานศพ และงานอื่น ๆ ที่จัดขึ้นในท้องถิ่นอยู่เสมอ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้จะเกิดขึ้นในแต่ละช่วงชีวิตของชาวบ้านที่ได้สะท้อนความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชาวบ้าน หรือกลุ่มคนในระยะเวลาต่าง ๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มชนยังรักษาไว้และนิยมเล่นกันอยู่ในปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของวงมโหรี

มโหรีเป็นวงเครื่องดีด สีที่พวกขอมประดิษฐ์คิดค้น ไทยรับแบบอย่างและได้แก้ไขภายหลังแต่เดิมผู้ชายจะเล่นทั้งหมดต่อมาจึงหัดผู้หญิงเล่น และกลายเป็นวงมโหรีที่มีผู้หญิงเล่นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยโบราณใช้เรียกชื่อวงบรรเลงทั่วไป วงเครื่องสายก็เรียกว่า มโหรีเครื่องสาย วงปี่พาทย์ก็เรียกว่า วงมโหรีปี่พาทย์ แต่ปัจจุบันนี้คำว่ามโหรีใช้เรียกเฉพาะการบรรเลงที่มีเครื่องสายกับวงปี่พาทย์ผสมกัน

วงมโหรีของคุณพ่อนี้จะมีสมาชิกเป็นผู้ชายทั้งหมด 9 คน และจะมีลักษณะเหมือนกับวงมโหรีที่นิยมเล่นทั่วไปในเขตภาคอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอีสานใต้

เครื่องดนตรีที่ใช้ในวงมโหรีพื้นบ้าน

1. **ปี่** ชาวบ้านมักจะเรียกว่า “ปี่แก้ว” ซึ่งจะมีลักษณะเช่นเดียวกับปี่นอกของภาคกลาง ทำหน้าที่เป็นผู้นำวง
2. **ซออู้** ชาวบ้านมักจะเรียกว่า “ซออู้” ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายซออู้ภาคกลาง แต่สายซอ ทำด้วยเส้นลวด กะโหลกทำด้วยกะลามะพร้าว จึงหน้าซอด้วยหนังงูหรือหนังตะกวดให้เสียงทุ้ม และประสานเสียงในระดับต่ำ
3. **ซอด้วง** ชาวบ้านเรียกว่า “ซออี” มีลักษณะคล้ายซอด้วงของภาคกลาง แต่สายทำด้วย เส้นลวด กะโหลกทำด้วยไม้เนื้อแข็ง จึงหน้าซอด้วยหนังงูหรือหนังตะกวดให้เสียงแหลม ทำหน้าที่ เป็นผู้นำวงเช่นเดียวกับปี่
4. **กลอง** ชาวบ้านเรียกว่า “กลองทิมหรือกลองต็อก” ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เป็นกลอง 2 หน้า ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 60 เซนติเมตร กว้าง 30 เซนติเมตร จึงหน้ากลองทั้งสองข้างด้วย หนังวัวอย่างดี ทำหน้าที่ให้จังหวะวง
5. **ฉาบเล็ก** ทำด้วยโลหะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 12 เซนติเมตร ทำหน้าที่ตีจังหวะ ในจังหวะยกกับฉิ่งของฉิ่งและฉาบใหญ่
6. **ฉาบใหญ่** ทำด้วยโลหะที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 25 เซนติเมตร ตีในจังหวะ สามัญของเพลง
7. **ฉิ่ง** ทำด้วยโลหะที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางขนาดประมาณ 5-8 เซนติเมตร นอกจากนี้วงมโหรีบางวงอาจจะเพิ่มพิณ โหวด แคนหรือเครื่องดนตรีอื่น ๆ ตามความ เหมาะสมและความต้องการของผู้บรรเลงในวงก็ได้

เพลงที่นิยมเล่น

1. เพลงกว้างเดินทาง
2. เพลงพม่าแห่กระชาด
3. เพลงพัดชา
4. เพลงพม่ารำขวาน
5. เพลงแขกกะเวริก
6. เพลงฝรั่งรำเท้า
7. เพลงเขมรเอวบาง
8. เพลงกวางนอก
9. เพลงสาธุการ
10. เพลงมอญ 3 ชั้น
11. เพลงอื่น ๆ ที่เป็นเพลงขอมนิยมก็สามารถบรรเลงได้ตามความประสงค์ของ เจ้าภาพ

ความเชื่อเกี่ยวกับการบรรเลงมโหรีโคราช

ก่อนที่จะบรรเลงมโหรีทุกครั้งจะต้องมีพิธีไหว้ครูมโหรีก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคลกับผู้บรรเลง ผู้ฟังและเจ้าภาพ ซึ่งเจ้าภาพจะต้องจัดหาสิ่งต่อไปนี้เพื่อใช้ในพิธี

1. เหล้าขาว 1 ขวด
2. ดอกไม้
3. ธูป 3 ดอก
4. เทียนไขสีขาว 1 เล่ม
5. ผ้าขาว 1 ผืน
6. เงิน 12 บาท หรือมากกว่า ซึ่งวงมโหรีแต่ละคณะจะเป็นผู้กำหนด

โอกาสที่ใช้มโหรีบรรเลง

มโหรีนิยมใช้บรรเลงประกอบขบวนแห่บุญประเพณี และงานพิธีต่าง ๆ โดยเฉพาะการแห่กัณฑ์หลอนในงานเทศกาลเทศน์มหาชาติ งานบวชนาค งานโกนจุก งานโกนผมไฟ

ปัญหาของวงมโหรี

1. มีผู้ที่สนใจจะเล่นและสืบต่อน้อย เพราะคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยนิยม หันไปนิยมในดนตรีสากลมากกว่า
2. วงมโหรีไม่มีงานตลอดปี จึงทำให้สมาชิกต้องแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพหลัก คือทำนา ทำไร่ เมื่อมีคนมาเล่นก็มาซ้อมเล่นกัน
3. ค่าจ้างในแต่ละงานน้อย บางครั้งไม่พอเป็นค่าเดินทาง ค่าอาหาร และค่าซ่อมบำรุงเครื่องดนตรี

ข้อเสนอแนะ

1. ควรให้การสนับสนุนวงมโหรีพื้นบ้านทั้งภาครัฐและเอกชนไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณ ชีวิตความเป็นอยู่ และหางานให้แสดงอยู่เสมอ
2. ควรให้มีการสาธิต แข่งขันวงมโหรีพื้นบ้านอยู่เสมอ ๆ
3. ควรให้นักเรียนได้เรียนมโหรีพื้นบ้านทั้งในและนอกโรงเรียน โดยให้ผู้บรรเลงมโหรีพื้นบ้านคนใดคนหนึ่งที่มีความสามารถมาสอนให้โรงเรียน
4. ควรจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น วิชามโหรีพื้นบ้าน
5. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับมโหรีพื้นบ้านอย่างจริงจัง

ภูมิปัญญาชาวบ้านสาขาอุตสาหกรรมท้องถิ่น : งานผลิตภัณฑ์จากหวาย
บ้านหนองน้ำกิน ตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

คุณแม่ละม่อม นายพิมาย

คุณแม่ละม่อม นายพิมาย เกิดเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2493 ณ บ้านเลขที่ 113/1 หมู่ที่ 6 บ้านหนองน้ำกิน ตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันอายุ 52 ปี นับถือศาสนาพุทธมีภูมิลำเนา จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ประกอบอาชีพค้าขาย และอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 113/1 หมู่ที่ 6 บ้านหนองน้ำกิน ตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

คุณแม่เล่าให้ฟังว่า ผลิตภัณฑ์จากหวายเป็นที่นิยมกันทั่วไป ชาวบ้านรังกาใหญ่เป็นผู้เริ่มนำอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากหวายเข้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 ในขณะที่ท่านไปเร่ขายสินค้าทางภาคเหนือ แล้วจากนั้นก็รับผลิตภัณฑ์หวายมาจากจังหวัดน่านลงมาขายที่โคราช แต่ก็มีปัญหาเรื่องค่าขนส่งจึงทำให้มีกำไรน้อย บางครั้งแทบไม่เหลือกำไรเลย จึงได้ตัดสินใจตั้งโรงงานที่บ้านรังกา โดยติดต่อช่างมาจากจังหวัดน่านและจังหวัดสุโขทัย แต่ปัจจุบันช่างส่วนใหญ่จะมาจากจังหวัดมหาสารคามและชาวบ้านที่ผ่านการฝึกฝนมาอย่างดีจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพิมาย แต่คุณแม่เริ่มงานอย่างจริงจังเมื่อ ปี พ.ศ. 2539 โดยก่อนหน้านี้อาศัยเวลาในการศึกษาดูงาน ฝึกฝนเป็นเวลาประมาณ 1 ปี

สาเหตุที่มีคนนิยมใช้เครื่องหวายอาจจะเนื่องมาจากผลิตภัณฑ์หวายที่น้ำหนักเบา คงทน ถาวร มีอายุการใช้งานได้นาน ราคาไม่แพง เหมาะกับผู้มีรายได้น้อยและสามารถดัดแปลงเป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้สวยงามตามต้องการ

หวายสามารถนำมาใช้ทำผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ได้หลายอย่าง เช่น เตียงนอน ชุดรับแขก เพลนอน ชั้นวางของ โต๊ะเก้าอี้ ตะกร้อ กระชัง เก้าอี้เล็ก รถเข็น หีบใส่เสื้อผ้า ตะกร้าเตาวัลย์ และเครื่องใช้ต่าง ๆ อีกมากมาย

หวายที่ใช้ในการผลิตมีอยู่ 2 ประเภท คือ หวายเส้นและหวายผิว

หวายเส้นมีอยู่หลายประเภท ดังนี้

1. หวายหยวก ได้มาจาก จังหวัดพิจิตรและกาญจนบุรี
2. หวายโป่ง หวายออย หวายแดง หวายช้าง หวายหนามยาว หวายตะกรังทองและหวายหิน ซึ่งได้มาจากภาคใต้ของประเทศไทย และมาเลเซีย
3. หวายน้ำ ได้มาจากเขตจังหวัดตราด จันทบุรี และเขมร
4. หวายน้ำผึ้ง ได้มาจากเขมร ลาว ทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นหวายที่มีคุณภาพดีที่สุด เพราะเป็นหวายที่เหนียว ดัดง่ายสามารถเหลาแต่งได้ หวายหินเป็นหวายที่มีความแข็ง ดัดยาก เหลาแต่งไม่ได้ ต้องใช้ทั้งเปลือก

หวายผิว ซึ่งเป็นหวายที่นำมาสานหรือนำมาถัก เป็นหวายที่จักเหลามาแล้วตั้งจากประเทศอินโดนีเซีย และเวียดนาม ซึ่งมีอยู่ 2 อย่าง คือ

1. หวายผิวสำหรับสาน เป็นหวายผิวเส้นหยาบ ราคา กิโลกรัมละประมาณ 75 บาท
2. หวายผิวสำหรับพันแต่ง เป็นหวายผิวที่เป็นเส้นละเอียด กิโลกรัมละ 140 บาท

ยาวเส้นละ 6-8 เมตร

สำหรับหวายเส้นใช้เป็นโครงสร้างของผลิตภัณฑ์มีอยู่มีหลายขนาด ตั้งแต่ 3.5 มิลลิเมตร 5 มิลลิเมตร 10 มิลลิเมตร ถึง 35 มิลลิเมตร ราคาติดตามขนาดหน้าตัดของเส้นหวาย หวายใหญ่ 35 มิลลิเมตร ยาว 4.5 เมตร ราคาเส้นละประมาณ 35 บาท มีพ่อค้าขายส่งทางภาคใต้เป็นผู้นำมาขายส่งให้และซื้อจากตัวแทนขายหวายที่กรุงเทพฯ

หวายเส้นเล็กขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3.5-10 มิลลิเมตร บางส่วนข้างชาวบ้านจักเป็นหวายผิวเพื่อนำมาใช้เป็นหวายเส้นอื่นในการสานเปลนอน ส่วนมากจะเป็นหวายกาหลง หวายขนุนสั่งมาจากจังหวัดชุมพร ปกติหลังจากจักเอาหวายออกแล้วจะเหลือเป็นไส้หวายรูปสี่เหลี่ยมแล้วจึงนำเอาไส้หวายเข้าเครื่องผ่าออกมาเป็นเส้นเล็ก ๆ กลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มิลลิเมตร ไส้หวาย 1 เส้น จะผ่าเป็นเส้นเล็กได้ประมาณ 7-10 เส้น ไส้หวายที่ได้นี้จะนำไปใช้สานตะกร้า กระเป๋าถือ กระเช้า หรืองานประดับอื่น ๆ อีกครั้งหนึ่ง

วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการทำเครื่องหวาย

การทำผลิตภัณฑ์จากหวายจำเป็นต้องใช้เครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์หลายอย่าง เช่น

1. เลื่อยตัดหวาย นิยมใช้เลื่อยขนาดเล็ก ใบมีฟันละเอียด
2. ไม้ตัดหวาย ซึ่งมีอยู่หลายขนาด ทำจากไม้เนื้อแข็งส่วนหัวปาดเป็นปากจับ เพื่อให้

เหมาะกับขนาดของเส้นหวาย

3. กบเหลาหวาย หรือ ไม้เหลาหวาย ซึ่งทำขึ้นเป็นพิเศษ ไม่เหมือนกับไสไม้ทั่วไป
4. มีด
5. กรรไกรตัดหวาย
6. ค้อนตีตะปู และหัวค้อนมีไว้รองตีตะปู
7. คีมถอนตะปู
8. ตะปู ขนาดต่าง ๆ
9. ที่ตัดหวาย
10. หม้อต้มน้ำอบหวายและเครื่องอบหวาย
11. ตลับเมตร
12. แชลแลค
13. แลคเกอร์

14. วานิช

15. น้ำมันผสมสี

หวายที่ใช้ในการทำโครงสร้างของผลิตภัณฑ์นิยมใช้หวายเส้นใหญ่ ตั้งแต่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 20-55 มิลลิเมตร ส่วนเส้นเล็กนำมาเป็นส่วนประกอบหรือนำไปจักเป็นหวายผิว หรือถักหรือสาน หวายที่นิยมใช้ในการทำโครงสร้างของชิ้นงานที่ต้องมีการตัดแต่งและเหลาปอกผิว เช่น แก้วอื่นนอนกลม (เรคาร์) เพลนอน โต๊ะ แก้ว อื่นๆ หรืองานที่ต้องคัดโค้งต่าง ๆ นิยมใช้หวายโป่งหวายน้ำผึ้ง เพราะเป็นหวายที่ตัดแต่งง่ายและเหลาปอกง่าย ส่วนหวายชนิดอื่นนิยมใช้ในงานที่เป็นเส้นตรง ๆ

ขั้นตอนการทำงานหวายเริ่มจาก

1. การคัดขนาดของเส้นหวาย

หวายที่นำมาใช้งานจะต้องเป็นหวายที่ยังสดอยู่ เพราะหวายสดปอกง่ายและคัดหวายต้องมีขนาดของเส้นสม่ำเสมอ ไม่มีตำหนิ ส่วนหวายที่เหลืองจะนำไปใช้กับงานประกอบ โครงที่เป็นท่อนสั้น ๆ ที่ไม่ต้องคัดแต่งให้โค้งงอ

2. การตัดแต่ง

เมื่อคัดเลือกหวายได้แล้วก็นำมากระยะเพื่อตัดให้ได้ขนาดที่พอดีกับงานแต่ละประเภท โดยใช้เลื่อยยกขนาดเล็กที่มีฟันละเอียด ซึ่งช่างทำงานหวายทำขึ้นใช้เป็นพิเศษทั้งนี้เพื่อให้รอยตัดเรียบไม่เป็นเหลี่ยม

3. การปอก

นำหวายที่คัดได้ขนาดแล้วมาทำการปอกผิวด้วยมีดปอกผิว ที่ทำขึ้นโดยเฉพาะสำหรับปอกหวาย เมื่อเวลาตัด ผิวจะได้ไม่ปริแตก หรือง่ายในการประกอบและตกแต่งทำสีต่อไปหวายที่ปอกแล้วส่วนที่ไม่ต้องตัดแต่ง จะต้องนำไปผึ่งแดดให้แห้ง 4-7 แดด แล้วเก็บไว้ในร่มต้องระวังไม่ให้ถูกความชื้นเพราะจะทำให้เส้นหวายเป็นราได้ ผิวจะเสีย

4. การตัด

นำหวายที่ปอกผิวแล้ว ไปตัดให้ได้รูปทรงตามที่ต้องการ โดยต้องคัดขณะที่หวายยังสดอยู่ แล้วยึดให้ได้รูปทรงที่ต้องการก่อนนำไปผึ่งแดดให้แห้งให้อยู่ ทรง ก่อนนำมาประกอบเป็นชุดผลิตภัณฑ์ต่อไป ถ้าคัดจะอาศัยโต๊ะคัด หรือคัดโค้งตามแบบที่อยู่บนโต๊ะ โดยใช้ปากกาจับหวายที่ทำขึ้นที่มีขนาดพอเหมาะกับหน้าตัดหวายแต่ละขนาด หากหวายที่ตัดแห้งหรือแข็งคัดไม่ได้ อาจต้องใช้ไฟลนให้ร้อนทีละน้อยในส่วนที่ต้องคัด โดยใช้เตาไฟหรือใช้หวายเส้นนั้นไปอบในถังอบไอน้ำให้อ่อนตัวก่อนนำมาคัด หากไม่แล้วอาจทำให้หวายผิวฉีกแตกเสียหายได้ หรือคัดไม่ได้ทรงตามที่ต้องการ

5. การทำโครงหรือขึ้นโครง

คือการนำเอาหาวยที่ตัด และตัดเรียบร้อยแล้วมาประกอบกันเป็นโครงของชิ้นงาน โดยใช้ ตะปูตอกยึดประกอบก่อนชิ้นหนึ่ง แล้วจึงมัดหรือถักทับด้วยหาวยผิวอีกครั้งหนึ่ง

6. การพันหรือมัดยึดรอยต่อ

การพันหรือมัดยึดรอยต่อด้วยหาวยผิวเพื่อปิดหัวตะปู หลังจากที่ใช้ตะปูตอกยึดประกอบ เป็นโครงแล้วช่างจะใช้หาวยผิวมาถักหรือปิดยึดตรงตำแหน่งรอยต่อโครงอีกครั้งหนึ่ง เพื่อปิด หัวตะปูและยึดรอยต่อให้มั่นคงแข็งแรง ทำให้ชิ้นงานเรียบร้อย

7. การสานหาวยถัก

หลังจากที่มัดยึดรอยต่อด้วยหาวยผิวเรียบร้อยแล้ว งานใดที่ต้องทำการถักหรือสานด้วย หาวยผิวก็จะนำไปถักหรือสานอีกครั้งหนึ่ง เช่น เปลนอน โต๊ะพื้นหาวย เก้าอี้พื้นหาวย เป็นต้น

งานสานหาวยมีวิธีการสานอยู่หลายวิธี ขึ้นอยู่กับชนิดของงาน อาจจะสานเป็นลายขัด ธรรมดา ลายสอง ลายสองขัดดี ลายดอกพิกุล หรือลายอื่นๆ งานสานที่มีทั้งสานทึบ คือ จัดหาวย ให้ชิดกันแน่นทั้งแผ่นหรือสานโปร่งจัดให้เป็นตา ตามแต่ที่ออกแบบไว้ งานสานหาวยเป็นงานที่ ต้องใช้ความละเอียดมาก ขณะสานช่างจะใช้น้ำพรมเส้นหาวยสานเพื่อให้เส้นหาวยอ่อน ง่ายในการ จัดตำแหน่งเส้นหาวย

8. การอุดโป๊ว

เมื่อทำการประกอบโครงเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะถึงขั้นตอนการตกแต่ง ทำสี ซึ่งช่างจะเริ่ม จากการอุดโป๊ว ส่วนที่ไม่เรียบร้อยหรือที่มีรอยตำหนิด้วยดินสอดพองผสมน้ำหรือแซลแลคแล้วจึง จัดแต่งด้วยกระดาษทรายเบอร์ 2 และเบอร์ 0 งานบางอย่างที่เป็นงานชั้นดีต้องการคุณภาพอาจ ต้องชุบแต่งผิวด้วยเศษแก้วอีกครั้งหนึ่ง บางทีหลังการขัดแต่งอาจจะทำให้เกิดเป็นขน ผิวไม่เรียบ ช่างก็จะใช้ไฟเตาพ่นไฟ (เตาฟู่) เผากำจัดขนที่ผิวให้หลุดออกแล้วชุบขัดแต่งด้วยกระดาษทราย อีกครั้งหนึ่ง

9. การย้อมสี

งานบางอย่างต้องการเปลี่ยนสีโครงสร้างหาวยให้เป็นสีอื่น (ส่วนมากนิยมให้เป็นสีโอ๊ค) เช่น สีเม็ดมะขาม หรือสีดำ ช่างจะย้อมสีก่อน โดยใช้วานิชดำผสมน้ำมันก๊าดย้อมให้ได้สีที่ต้องการ แล้วนำไปผึ่งลมให้แห้ง ทำการตกแต่งขั้นต่อไป

10. งานทาแซลแลค

หลังจากการย้อมสีแล้ว จะทาเคลือบด้วยแซลแลคขาว หรือแซลแลคแดงก่อน 1 ครั้ง จึงจะ ทาเคลือบด้วยวานิชหรือแลคเกอร์

งานใดที่ไม่ต้องการย้อมเปลี่ยนสี หลังจากอุดโป๊วขัดแต่งแล้วก็ทาเคลือบด้วยแซลแลค ได้เลย (สำหรับงานหาวยที่บ้านริงกาใหญ่ หลังจากจุ่มชุบย้อมสีแล้วผึ่งลมให้แห้งก็จะนำไปจุ่ม วานิชมันหรือแลคเกอร์ ไม่ได้ทาแซลแลค)

11. งานเคลือบผิว

งานผลิตภัณฑ์จากหวายส่วนมากนิยมทำสีธรรมชาติ คือ เคลือบผิวหวายด้วยวานิช หรือ แลคเกอร์ เพื่อให้คงสภาพสีและผิวหวายไว้เหมือนเดิม ซึ่งจะทาด้วยน้ำมันเคลือบผิว (วานิชหรือ แลคเกอร์) 2 - 3 ชั้น ถ้าเป็นงานชิ้นใหญ่อาจจะใช้วิธีการจุ่มแทน ก็เป็นอันว่าเสร็จการเคลือบผิว แล้วล้างทำความสะอาดต่อไป

12. งานทำสีเคลือบ

ผลิตภัณฑ์จากหวายบางชนิด ตกแต่งทำสีโดยการใช้สีเคลือบเงา ซึ่งส่วนมากใช้วิธีการพ่นเคลือบด้วยสีน้ำมันชนิดแห้งเร็ว ซึ่งจะทำการพ่นหลังจากอุดโป้วขัดแต่งผิวและทาเคลือบด้วย แชลแลคแล้ว แต่สำหรับงานที่บ้านรังกาใหญ่ ไม่ใช้วิธีการพ่นเคลือบด้วยสี จะใช้วิธีการเคลือบด้วยวานิชหรือแลคเกอร์เท่านั้น โดยการจุ่มเคลือบแทนการทาหรือพ่น

ลักษณะงานผลิตภัณฑ์หวายที่บ้านรังกาใหญ่

ในการทำผลิตภัณฑ์หวาย ถึงแม้จะมีเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์เหมือน ๆ กัน แต่ขั้นตอนการทำงานของแต่ละคนอาจจะมีเทคนิคที่แตกต่างกันออกไป งานผลิตภัณฑ์หวายที่บ้านรังกาใหญ่มีทำอยู่หลายชนิดแต่ในที่นี้จะขออธิบายขั้นตอนการทำเปลนอนยาว และเปลนอนกลม (เรคาร์) เท่านั้น

การทำเปลนอนยาว

งานทำเปลนอนยาวแบ่งขั้นตอนการทำงานเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การทำโครงเปล

งานประกอบโครงเปลจะเริ่มจาก การคัดเลือกหวายทำโครงซึ่งจะต้องเลือกใช้หวายเส้นใหญ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 20-25 มิลลิเมตร นิยมเลือกใช้หวายโป่งและหวายน้ำผึ้ง เมื่อคัดได้แล้วจะนำหวายไปวัดและตัดให้ได้ความยาวที่พอเหมาะกับการทำโครง แล้วจึงปอกเปลือกหวายออก งานโครงเปลส่วนใหญ่คือส่วนที่จะคิดเป็นโครงขาที่ต้องรับแรงจึงไม่ต้องไสปอกเปลือก เพียงแต่เลาะแต่งข้อให้เรียบร้อยเท่านั้น เมื่อปอกและเลาะข้อเสร็จแล้วส่วนใดที่ต้องตัดแต่งให้โค้งก็จะนำไปตัด ใช้ตะปุดอกขีดแล้วนำไปฝั่งแดดให้แห้งและให้ส่วนโค้งที่ตัดไว้อยู่ตัว ในการทำงานช่างจะทำเป็นชุด ๆ ชุดละ 5-10 ตัว เมื่อเตรียมหวายที่จะใช้ในการทำโครงเพียงพอแล้ว ก็จะทำการประกอบเป็นชุด ๆ ต่อไป

งานประกอบโครงส่วนนี้ช่างจะได้ค่าแรงชุดละ 50-60 บาท ขึ้นอยู่กับว่าเป็นเปลธรรมดาหรือเปลขนาดใหญ่พิเศษ

2. งานสาน

เมื่อช่างประกอบโครงเสร็จแล้วก็จะส่งต่อไปให้แผนกสาน งานสานมีส่วนประกอบอยู่ 2 ส่วนคือ เส้นขึ้นและเส้นนอน จะทำจากหวายน้ำผึ้งเส้นเล็ก ขนาดหน้าตัด 10-15 มิลลิเมตร

มาตัดเป็นท่อนยาวประมาณท่อนละ 2.30 เมตร พอเหมาะที่จะทำเส้นนอนได้พอดีแล้วนำไปผ่าจัก ออกเป็น 4-6 เส้น ส่วนเส้นสานจะใช้หวายผิวสานที่สั่งซื้อมาสำหรับสานโดยเฉพาะ

งานสานจะเริ่มจากส่วนท้ายของเปลไปหาส่วนหัวเปล โดยเริ่มจากการนำเส้นยืนพันยึดกับ โครงส่วนท้ายของเปลก่อน โดยพันเป็นเส้นคู่ 14-18 คู่ แล้วแต่ขนาดความกว้างของเปล แต่ละคู่ จะวางห่างกันประมาณ 1-1.5 เซนติเมตร เพื่อเว้นช่องไว้สำหรับเส้นสาน เมื่อวางเส้นยืนเสร็จแล้วก็ จะสาน วิธีสานจะสานลายขัดธรรมดาแล้วจัดเรียงเส้นให้ชิดกันเส้นสานแต่ละเส้นจะยาวประมาณ 6 เมตร เมื่อสานไปถึงขอบโครงแต่ละข้างก็จะใช้เส้นสานม้วนพันกับโครงข้างเปลไว้เพื่อจะได้ แข็งแรง การต่อเส้นสานจะต่อโดยวิธีการต่อทาบ เมื่อสานจนถึงหัวเปลก็จะใช้เส้นตั้งพันยึดกับ โครงหัวเปลแล้วยึดเสริมด้วยตะปูเพิ่มก็ถือว่าเสร็จงานสาน งานสานเปลนอนช่วง 1 คน จะสานได้ วันละ 3 ตัว ค่าแรงสานตัวละ 55 บาท (ไม่รวมค่าจักหวายเส้นยืน)

3. งานอัดแต่งและทำสี

งานในขั้นอัดแต่งนี้ทำต่อจากงานสาน จนกระทั่งเสร็จสามารถนำไปจำหน่ายได้งานที่ช่าง อัดแต่งต้องทำ เริ่มจากงานเสริมแต่งส่วนที่เป็นเท้าแขนและส่วนที่ต้องเสริมแต่งเป็นลวดลายต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความสวยงามและความแข็งแรงของเปล รวมไปถึงการใช้หวายถักมัดปิดรอยหัวตะปู ที่ช่างประกอบโครงตอกไว้ เส้นหวายที่ใช้ในการตกแต่งนี้จะเป็นหวายที่เหลาปอกเอาเปลือกหวาย ออกแล้ว เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยสวยงาม เมื่อประกอบเสร็จก็จะทำการอุดโป้วขัดแต่งแล้วทาคั้ว วานิชมันหรือแลคเกอร์

ค่าแรงช่างที่ทำการอัดแต่งและทำสีได้รับชิ้นละ 65 บาท แต่ละวันจะทำได้ประมาณ 3-4 ชิ้น งานทำเปลนอนเรดาร์

เรดาร์เป็นชื่อเปลนอนชนิดหนึ่งที่เรียกขานกันในหมู่ช่างทำงานหวายที่โรงงาน มีรูปทรง เป็นรูปครึ่งวงกลมเหมือนจานเรดาร์ซึ่งจะมีหวายเป็นโครงฐานตั้งหรือขาและ โครงรูปครึ่งวงกลม เป็นหวายเส้นใหญ่ ส่วนตัวเบาะนั้นจะเป็นผ้าขนุน

หวายที่ใช้ทำโครงเรดาร์ เป็นหวายโป่งที่ต้มอบน้ำยามาแล้วจากโรงงานผู้ขายหวายซึ่งสั่ง เข้ามาจากประเทศพม่า ลาว เวียดนาม จะเป็นหวายเส้นใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลาง 30-35 มิลลิเมตร ยาวเส้นละ 4 เมตร ราคาเส้นละ 30-35 บาท เป็นหวายที่แห้งแล้วไม่ใช่หวายสด

ขั้นตอนการทำเปลเรดาร์ มี 3 ขั้นตอนใหญ่คือ

1. การทำโครงเปล มีขั้นตอนดังนี้

1.1 งานคัดและปอกหวาย คัดหวายที่มีขนาดใกล้เคียงกันแล้วนำมาปอกเปลือกหวายด้วย มีดปอก

1.2 นำหวายที่ปอกเรียบร้อยแล้วไปอบไอน้ำให้อ่อนเพื่อจะได้ตัดง่าย ผิวหวายไม่แตก หัก เมื่อตัดได้ทรงแล้วจะตอกยึดด้วยตะปูแล้วนำไปฝั่งแดดให้อยู่ตัว

1.3 นำหวายที่ตัดอยู่ตัวแล้วมาตัดประกอบเป็นกากบาทหรือที่ช่างเรียกว่าเปิดกากบาท

- 1.4 ประกอบคากบาทเข้ากับโครงขอบที่เป็นวงกลม
- 1.5 ประกอบชั้นเส้นสั้น เพื่อให้โครงแข็งแรง
- 1.6 หมุนไส้ คือ การนำเอาทวายนเส้นเล็กมาตียัดจนเป็นรูปก้นหอย จากขอบปากถึงกึ่งกลางของโครงใน ซึ่งจะวนรวม 6 วง
- 1.7 ทำการอุดโป๊วด้วยดินสอพอง
- 1.8 นำโครงแปลที่หมุนไส้แล้วไปจุ่มข้อมสี (วานิชดำผสมน้ำมันก๊าด)
- 1.9 เมื่อข้อมแห้งแล้วนำมาพันทวายนตรงรอยต่อระหว่างแกนโครงกับขอบโครงตรงตำแหน่งที่มีตะปูไว้ เพื่อให้งานเรียบร้อยและมั่นคงแข็งแรง
- 1.10 ใช้ไฟเผาจนเก็บเสี้ยนทวายน
- 1.11 จุ่มเคลือบเงา นำโครงแปลที่ทนเก็บเสี้ยนแล้วไปจุ่มสีเคลือบเงา ซึ่งใช้วานิชเงาผสมน้ำมันเบนซิน เป็นอันเสร็จงานโครงแปล (การข้อมสีและการเคลือบวานิชใช้วิธีจุ่มลงในถาดใหญ่ที่ใส่วัสดุข้อมสีหรือวัสดุเคลือบผิวไว้)

2. งานประกอบขา

นำเอาทวายนที่ตัดโค้งและที่ปอกไว้มาประกอบเป็นโครงขาแล้วนำไปทำชั้นตอนอื่น ๆ เหมือนกับการทำโครงแปล

3. งานเย็บและยัดนุ่นตัวแปล

งานเย็บผ้าและยัดนุ่นตัวแปล จะมีแรงงานในหมู่บ้าน โดยคนที่มีจักรเย็บผ้ารับไปทำอีกทอดหนึ่ง เมื่อเสร็จแล้วจึงนำมารวมกันเป็นชุดเพื่อส่งขายต่อไป

งานทำโครงแปลและขาแปล ช่างสองคน จะทำได้วันละ 6-7 ชุด ราคาชุดละ 55 บาท
การจำหน่าย ในราคาขายส่ง

แปลเรดาร์ ครบชุด	ราคา 700 บาท
แปลนอนขนาดกลาง	ราคา 680 บาท
แปลนอนขนาดจัมโบ้	ราคา 1,000 บาท
ที่วางโทรทัศน์ขนาดเล็ก	ราคา 450 บาท
ที่วางโทรทัศน์ขนาดใหญ่	ราคา 580 บาท
ชั้นวางของทรงโค้ง 3 ชั้น	ราคา 380 บาท
ชั้นวางของทรงไทย 3 ชั้น	ราคา 390 บาท

ชุดรับแขก เก้าอี้ 4 ตัว โต๊ะกลาง 1 ตัว ชุดละ 1,100 บาท แต่每天有มีรถมารับถึงโรงงานเพื่อนำไปจำหน่ายตามที่ต่าง ๆ

ราคาทวายน

ทวายน 1 รถสิบล้อ ถ้าทวายนไม่ค่อยดี ราคาารถละประมาณ 90,000 บาท ถ้าเป็นทวายนดี ราคาารถละประมาณ 120,000 บาท แต่เดือนจะใช้ประมาณ 12 รถ

ห่วยจากประเทศลาว ข้ามเข้าทางหนองคาย ขายกิโลกรัมละ 25 บาท ต้นละ 25,000 บาท
หรือรถละประมาณ 180,000 บาท

ราคาห่วยต่อเส้นโดยประมาณ

ห่วยมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 30 มิลลิเมตร ราคาเส้นละ 29 บาท

ห่วยมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 22 มิลลิเมตร ราคาเส้นละ 25 บาท

ห่วยมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 15 มิลลิเมตร ราคาเส้นละ 14 บาท

ห่วยมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 12 มิลลิเมตร ราคาเส้นละ 12 บาท

ห่วยมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 มิลลิเมตร ราคาเส้นละ 10 บาท

ห่วยมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 8 มิลลิเมตร ราคาเส้นละ 8 บาท

การทำงานของช่าง

ลักษณะการรับงานของช่าง จะใช้วิธีการเหมาชิ้น เช่น

1. งานเปลนอน จะแบ่งงานออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ

การทำโครง ก้าวัด , ตัด , ตัด , ประกอบโครง ตัวละ 50 – 60 บาท

งานสานค้ำแรงสาน ตัวละ 55 บาท

งานตกแต่งค้ำแรงอัดแต่งและทำสี ตัวละ 65 บาท

2. งานเก้าอี้นอนกลมหรือเรคาร์ ค่าแรงประกอบและตกแต่งตัวละ 55 บาท

3. งานชั้นวางของทรงกลม 3 ชั้น ค่าแรงทั้งหมดตัวละ 100 บาท

4. งานชั้นวางของทรงไทย 3 ชั้น ค่าแรงทั้งหมดตัวละ 110 บาท

5. งานเก้าอี้เท้าแขนกลม 1 ชุด 4 ตัว พร้อมโต๊ะกลาง 1 ตัว ชุดละ 500 บาท

ช่างที่ทำงานจะมีรายได้เฉลี่ยต่อคนประมาณ 200-300 บาท หรือถ้าทำ 2 คน จะได้วันละ
ประมาณ 500 บาท

สิ่งที่น่าเป็นห่วงควรปรับปรุง

เนื่องจากสภาพโรงงานยังไม่ถูกต้องตามลักษณะโรงงานที่ดี ช่างอาศัยอยู่ในโรงงานทั้ง
ครอบครัว ช่างบางคนสูบบุหรี่ มีการประกอบอาหารถ้าควบคุมดูแลไม่ดีอาจจะเกิดอหิวาต์ได้

ควรจะจัดสร้างโรงงานให้ถูกต้องตามลักษณะโรงงานที่ดีให้ถูกสุขลักษณะ มีการระบาย
อากาศที่ดี จัดที่พักคนงานให้อยู่นอกเขตโรงงาน จัดที่สูบบุหรี่ให้เป็นที่เฉพาะ มีการควบคุมดูแล
เรื่องความสะอาด การเก็บรักษาวัสดุให้เรียบร้อยเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอหิวาต์ขึ้นได้

ห่วยเป็นผลผลิตจากธรรมชาติ จะหมดลงในวันหนึ่งช่างหน้าหากไม่มีการวางแผนปลูก
ทดแทนที่ดี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอาชีพนิกกิจสงเคราะห์ : สมาคมนิกกิจสงเคราะห์ อำเภอพิมาย
ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

คุณพ่อประกอบ ศิริการ

คุณพ่อประกอบ ศิริการ เกิดเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473 ปัจจุบันอายุ 72 ปี เป็นบุตรของคุณพ่อจันทร์ และคุณแม่ผิว ศิริการ มีภูมิลำเนาเดิมและปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 140/1 หมู่ที่ 8 บ้านวังหิน ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนกุลโน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา สมรสกับ นางเชื้อ ศิริการ ปัจจุบันมีอาชีพรับจ้าง มีตำแหน่งเป็นประธานกรรมการดำเนินการสมาคมนิกกิจสงเคราะห์ อำเภอพิมาย

สมาคมนิกกิจสงเคราะห์อำเภอพิมาย เริ่มก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2528 โดยมีธนาการ เพ็ญการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นผู้ให้คำแนะนำ และถ่ายทอดวิธีการดำเนินงานให้โดยสมาคมฯ ได้รับการจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่ทำหน้าที่ในการดำเนินการนิกกิจสงเคราะห์ของสมาชิกที่ตาย ซึ่งมีคณะกรรมการที่เริ่มกิจการจัดตั้ง ดังนี้

1. นายบุญเลี้ยง ดวงนอก
2. นายประกอบ ศิริการ
3. นายบุญมา หนองหว่า
4. นายหมั่น แก้วเพชร
5. นางกมลทิพย์ รัตนจันทร์
6. นางทองอยู่ ชันโคกกรวด

สาเหตุของการจัดตั้งสมาคม

คุณพ่อประกอบ ศิริการ เล่าว่า ชาวบ้านในอำเภอพิมายส่วนมากมีอาชีพทำนา ทำไร่ ประมาณร้อยละ 70 นอกจากนี้ก็ยังมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ชาวบ้านจึงมีฐานะไม่ค่อยดี เมื่อมีญาติเสียชีวิตลง ญาติพี่น้องก็พากันเศร้าโศกเสียใจ เงินที่จะจัดงานศพก็ไม่มีต้องไปหยิบยืมจากญาติ พี่น้องที่เขามี หรือยืมจากชาวบ้านที่มีเงินมาจัดงานศพ พองานเสร็จก็หาเงินไปใช้หนี้ต่อไป แทนที่ ทำบุญให้ผู้ตายแล้วจะมีความสุขกลับมีทุกข์มากยิ่งขึ้น ซึ่งในปัจจุบันนี้การยืมเงินจากคนอื่น ๆ เป็นการยากเพราะระบบเศรษฐกิจรัดตัว ค่าของราคาแพง เงินทองหายาก จึงอยากหาวิธีการที่จะช่วยเหลือชาวบ้านและได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอาชีพนิกกิจ เพราะเคยเห็นที่อื่น ๆ เขาประสบความสำเร็จมาแล้ว จึงระดมหาสมาชิกด้วยการประชาสัมพันธ์ทั้งในและนอกพื้นที่ในปัจจุบันนี้มีสมาชิกทั้งสิ้นจำนวน 1,552 คน

คุณพ่อประกอบ ศิริการ ได้เล่าถึงการดำเนินงานของสมาคมฯ เป็นขั้นตอน ดังนี้
ข้อพึงปฏิบัติเพื่อรักษาสิทธิในการเป็นสมาชิกและป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหาย

1. เมื่อสิ้นวันที่ 31 ธันวาคมของทุกปี สมาชิกจะต้องนำเงินสงเคราะห์ศพล่วงหน้าและเงินค่าบำรุงประจำปีใหม่ ชำระต่อสมาคมให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว ชำที่สุดไม่เกินวันที่ 31 มีนาคม ของทุกปี
2. สมาชิกที่มีความจำเป็นไม่สามารถชำระเงินสงเคราะห์ศพล่วงหน้าและเงินค่าบำรุงประจำปีได้ทันตามกำหนด อาจได้รับการผ่อนผันจากสมาคม และการขอผ่อนผันชำระพงเงินดังกล่าว จะต้องแจ้งความจำเป็นไว้เป็นหลักฐานด้วยตนเองต่อสมาคม เมื่อได้รับอนุมัติการผ่อนผันแล้วจึงจะมีผลสมบูรณ์
3. เมื่อสิ้นกำหนดภายในวันที่ 31 มีนาคมของทุกปี ถ้าปรากฏว่าสมาชิกรายใด ยังไม่ชำระเงินดังกล่าว โดยไม่ได้รับการผ่อนผันชำระจะถูกลบชื่อจากการเป็นสมาชิกทันที
4. การชำระเงินทุกประเภทต้องชำระต่อพนักงานการเงิน ณ สำนักงานของสมาคม พนักงานจะออกหลักฐานการรับเงิน (ใบเสร็จ) ไว้ให้เป็นหลักฐานทุกครั้ง จึงจะถือว่าสมาคมได้รับชำระเงินไว้ต้อง

ข้อปฏิบัติในการติดต่อขอรับเงินสงเคราะห์เมื่อสมาชิกถึงแก่กรรม

1. เมื่อสมาชิกถึงแก่กรรม ให้ทายาทรีบแจ้งเจ้าหน้าที่ของสมาคมหรือกรรมการสมาคมหรือพนักงาน พร้อมหลักฐานดังนี้
 - 1.1 บัตรประจำตัวและทะเบียนบ้านผู้ตาย
 - 1.2 บัตรประจำตัวและทะเบียนบ้านทายาทผู้รับเงินตามที่ผู้ตายระบุไว้
 - 1.3 บัตรประจำตัวสมาชิกผู้ตาย
 - 1.4 ใบมรณะบัตรของผู้ตาย
2. เมื่อสมาคมได้ทราบการตายจากทายาท จะรีบดำเนินการสอบสวนและทำหลักฐานเพื่อดำเนินการจ่ายเงินสงเคราะห์ให้โดยเร็ว
3. การติดต่อรับเงินสงเคราะห์ศพ ให้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของสมาคมหรือกรรมการของสมาคมที่สังกัดโดยตรงให้หลีกเลี่ยงการติดต่อผ่านผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อป้องกันความเสียหายอาจเกิดขึ้นได้
4. การติดต่อขอรับเงินสงเคราะห์ศพตั้งแต่แรกจนกระทั่งได้รับเงินสงเคราะห์ ไม่ต้องเสียเงินหรือค่าธรรมเนียมใด ๆ ให้กับสมาคม นอกจากเงินที่สมาคมได้หักไว้เป็นค่าใช้จ่าย จามมติที่ประชุมใหญ่ และข้อบังคับได้กำหนดไว้ไม่เกินอัตราที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น หากมีบุคคลหนึ่งคนใดเรียกร้องเงินนอกเหนือจากนี้ถือว่าเป็นการทุจริต ให้รีบแจ้งสมาคมโดยเร็ว

ข้อบังคับ

ของ

สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์อำเภอพิมาย

หมวด 1 ข้อความทั่วไป

ข้อ 1 สมาคมนี้นี้เรียกว่า “สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์อำเภอพิมาย”

ข้อ 2 ข้อบังคับนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ที่นายทะเบียนประจำท้องที่จังหวัดนครราชสีมา
สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์รับจดทะเบียนเป็นต้นไป

ข้อ 3 สำนักงานของสมาคมตั้งอยู่ที่ ศาลาการเปรียญวัดเค็ม ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย
จังหวัดนครราชสีมา

ข้อ 4 เครื่องหมายของสมาคม เป็นรูปลักษณะ “ปราสาทหินมีดวงอาทิตย์แผ่รัศมี 17 แฉก

ข้อ 5 ในข้อบังคับนี้

“สมาคม” หมายความว่า สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์อำเภอพิมาย

“สมาชิก” หมายความว่า สมาชิกของสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์อำเภอพิมาย

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการดำเนินกิจการของสมาคมฌาปน-
กิจสงเคราะห์อำเภอพิมาย

“ประธานกรรมการ” หมายความว่า ประธานกรรมการสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์
อำเภอพิมาย

“เงินค่าสมัคร” หมายความว่า เงินค่าสมัครเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมฌาปนกิจ-
สงเคราะห์อำเภอพิมายที่สมาชิกชำระให้เป็นรายปี

“เงินสงเคราะห์” หมายความว่า เงินที่สมาชิกร่วมกันออกช่วยเหลือเป็นค่าจัดการ
ศพและสงเคราะห์ครอบครัวของสมาชิกซึ่งถึงแก่ความตาย รวมทั้งเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อดำเนินกิจการ
ของสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์อำเภอพิมาย

“เงินสงเคราะห์ล่วงหน้า” หมายความว่า เงินสงเคราะห์ที่สมาชิกฝากสมาคมไว้
เพื่อสำรองจ่ายเป็นเงินสงเคราะห์ เมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่งถึงแก่ความตาย

“บุคคลในครอบครัว” หมายถึง - สามีหรือภรรยา

- บุตร

- บิดามารดา

ข้อ 6 สมาคมจะเปิดทำการในวันทำการทุกวัน (ยกเว้นวันหยุดราชการ) ระหว่างเวลา
8.30 น. – 16.30 น.

หมวด 2 วัตถุประสงค์

ข้อ 7 สมาคมมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในการจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวของสมาชิกที่ถึงแก่ความตายด้วยเงินสงเคราะห์ โดยไม่ประสงค์จะหากำไรมาแบ่งปันกัน

หมวด 3 สมาชิกภาพและการขาดจากสมาชิกภาพ

ข้อ 8 สมาชิกของสมาคม ได้แก่ บุคคลที่มีคุณสมบัติตามข้อ 9 แห่งข้อบังคับนี้

ข้อ 9 ผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. ต้องบรรลุนิติภาวะแล้วและอายุไม่เกิน 70 ปี
2. ต้องมีสุขภาพสมบูรณ์ในวันสมัคร โดยต้องสมัครด้วยตนเองและไปรับรองแพทย์โรงพยาบาลของรัฐ
3. ไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง หรือเป็นโรคเรื้อรังจนรักษาไม่หาย
4. มีทะเบียนบ้านถูกต้องตามกฎหมายอยู่ในเขต อ.พิมาย , อ.จักราช , อ.คง , อ.เฉลิมพระเกียรติ , อ.โนนสูง , อ.ชุมพวง , อ.โนนแดง , อ.ประทาย , อ.ห้วยแถลง , กิ่ง อ.เมืองยาง และกิ่ง อ.ลำทะเมนชัย
5. ต้องมีความประพฤติดี และยินยอมปฏิบัติตามข้อบังคับ

ข้อ 10 ผู้ที่ประสงค์จะสมัครเป็นสมาชิกของสมาคม ต้องยื่นใบสมัครตามแบบของสมาคมด้วยตนเอง ณ สำนักงานของสมาคมในวันเปิดทำการ

ข้อ 11 สมาชิกภาพของผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกสมบูรณ์ นับตั้งแต่วันที่คณะกรรมการของสมาคมได้มีมติให้เข้าเป็นสมาชิก และผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกได้ชำระเงินค่าสมัครและชำระเงินต่าง ๆ ตามข้อบังคับนี้แล้ว เว้นแต่สมาชิกภาพผู้เริ่มการจัดตั้งสมาคม จะเริ่มตั้งแต่วันที่นายทะเบียนรับจดทะเบียนสมาคมเป็นต้นไป

ข้อ 12 สมาคมจะออกหนังสือหลักฐานแสดงการเป็นสมาชิกตามแบบของสมาคมให้แก่สมาชิกทุกคน

ข้อ 13 ผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกจะต้องระบุชื่อผู้จัดการศพและผู้ประสงค์จะให้ได้รับเงินสงเคราะห์ซึ่งต้องบุคคลในครอบครัวของตน ตามข้อ 21 ไว้ให้ชัดเจนในใบสมัครถ้ามีการเปลี่ยนแปลงผู้จัดการศพและผู้รับเงินสงเคราะห์ในภายหลัง สมาชิกต้องแจ้งให้สมาคมทราบโดยมิชักช้า ถ้าไม่มีผู้จัดการศพให้ถือว่าผู้รับเงินสงเคราะห์ให้สมาคมเป็นผู้จัดการศพ หรือถ้าไม่มีผู้จัดการศพและผู้รับเงินสงเคราะห์ให้สมาคมเป็นผู้จัดการศพ ในกรณีที่สมาคมเป็นผู้จัดการศพ สมาคมต้องจัดการศพให้เหมาะสมแก่ฐานะนุรูปและศาสนาของสมาชิกนั้น

ข้อ 14 สมาชิกภาพย่อมสิ้นสุดลงในกรณีดังต่อไปนี้

1. ตาย
2. ลาออก

3. ที่ประชุมใหญ่มีมติให้ออก
4. ถูกตัดชื่อออกเพราะขาดส่งเงินสงเคราะห์ และให้รับหนังสือเตือนจากสมาคม และทางสมาคมได้นำเงินสงเคราะห์ล่วงหน้ามาจ่ายเป็นเงินสงเคราะห์หมดแล้วหรือสมาคมติดต่อหาหลักแหล่งที่อยู่ไม่ได้ เมื่อเตือนแล้วจะให้โอกาสอีกสามเดือน ถ้ายังไม่มาส่งเงิน คณะกรรมการพิจารณาให้พ้นจากสมาชิกภาพ การสิ้นสุดแห่งสมาชิกภาพตามข้อนี้ สมาชิกไม่มีสิทธิเรียกเงินค่าสมัคร เงินค่าบำรุงและเงินสงเคราะห์ที่ได้ชำระตามข้อบังคับนี้คืนจากสมาคม เว้นแต่เงินสงเคราะห์ล่วงหน้าที่ยังไม่ได้ตกอยู่ในความผูกพันที่จะต้องจ่ายเป็นเงินสงเคราะห์ให้แก่สมาชิกที่ถึงแก่ความตาย

หมวด 4 เงินค่าสมัครและเงินสงเคราะห์

ข้อ 15 เมื่อสมาคมรับสมัครผู้ใดเข้าเป็นสมาชิกแล้ว ผู้นั้นมีหน้าที่ต้องชำระเงินค่าสมัครเข้าเป็นสมาชิกให้แก่สมาคม เป็นเงิน 30 บาท (สามสิบบาท) เงินค่าบำรุงปีละ 20 บาท (ยี่สิบบาท) และเงินสงเคราะห์ล่วงหน้าเป็นเงิน 1,500 บาท (หนึ่งพันห้าร้อยบาท)

ข้อ 16 เมื่อสมาชิกของสมาคมคนใดคนหนึ่งถึงแก่ความตาย สมาชิกทุกคนมีหน้าที่ออกเงินสงเคราะห์ เพื่อเป็นค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวให้แก่ครอบครัวของสมาชิกที่ตายนั้น รายละ 5 บาท (ห้าบาทถ้วน)

ข้อ 17 การชำระเงินค่าสมัคร เงินค่าบำรุง และเงินสงเคราะห์ให้ชำระต่อเหรียญกษาปณ์ หรือกรรมการผู้ได้รับมอบอำนาจ ณ สำนักงานของสมาคม ในวันเปิดทำการ

ข้อ 18 เงินสงเคราะห์ตามข้อ 16 สมาชิกต้องชำระให้สมาคมภายใน 15 วันนับตั้งแต่วันที่ ได้รับแจ้งการตายของสมาชิก หรือได้รับแจ้งให้ชำระเงินสงเคราะห์จากสมาคม

ข้อ 19 สมาคมจะเรียกเก็บเงินสงเคราะห์ล่วงหน้าจากสมาชิกเพื่อสำรองจ่ายเป็นค่าจัดการศพ เป็นจำนวน 300 ศพ ตามอัตราที่ที่ประชุมใหญ่มีมติกำหนด และเงินจำนวนนี้ทางสมาคมจะคืนให้แก่สมาชิกเท่าที่สมาชิกผู้นั้นยังไม่ตกอยู่ในความผูกพันที่จะต้องจ่ายเงินสงเคราะห์ตามที่จ่ายไว้ล่วงหน้า และเงินสงเคราะห์ล่วงหน้านี้ห้ามสมาคมนำไปจ่ายในกิจการอื่นใด เว้นแต่จะนำไปใช้สำรองจ่ายเป็นเงินสงเคราะห์ของสมาชิกผู้นั้นเองในเมื่อสมาชิกอื่นถึงแก่ความตาย

ข้อ 20 สมาคมจะจ่ายเงินสงเคราะห์ให้แก่ผู้จัดการศพ และผู้รับเงินสงเคราะห์แล้วแต่กรณี ดังต่อไปนี้

ในกรณีผู้จัดการศพและผู้รับเงินสงเคราะห์ เป็นคนละคนจะจ่ายเงินให้ผู้จัดการศพเป็นผู้รับเงินสำหรับค่าจัดการศพที่เหลือ จ่ายให้ผู้รับเงินสงเคราะห์โดยสมาคมจะจ่ายเงินสงเคราะห์ให้ทั้งหมดภายใน 30 วัน หรือแบ่งจ่ายให้เป็นดังนี้

1. จ่ายครั้งแรกร้อยละห้าสิบของเงินสงเคราะห์ที่เก็บได้ภายใน 10 วัน นับตั้งแต่วันรับคำร้องขอรับเงินสงเคราะห์

2. สมาคมจะจ่ายเงินส่วนที่เหลือจากที่เก็บได้ทั้งหมดภายใน 20 วัน นับตั้งแต่วันจ่ายครั้งแรก และภายหลังจากที่เรียกเก็บได้อีก

การจ่ายเงินสงเคราะห์ สมาคมจะหักไว้เป็นค่าใช้จ่ายของสมาคมเป็นจำนวนร้อยละ 5 ของเงินสงเคราะห์ที่เรียกเก็บได้ ตามมติของที่ประชุมใหญ่ ซึ่งไม่เกินอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้

ข้อ 21 บุคคลในครอบครัวของสมาชิกที่ถึงแก่ความตาย มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์ตามลำดับก่อนหลัง โดยผู้อยู่ลำดับก่อนย่อมตัดสิทธิผู้อยู่อันดับหลัง ดังนี้

1. บุคคลที่สมาชิกแสดงความจำนงไว้ในใบสมัคร หรือแจ้งไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ให้เป็นผู้รับเงินสงเคราะห์ตามข้อ 13 ซึ่งต้องเป็นบุคคลตาม (2), (3), (4) หรือ (5) นี้

2. สามีหรือภรรยาของสมาชิก

3. บุตรของสมาชิก

4. บิดามารดาของสมาชิก

5. ผู้อยู่ในอุปการะ ผู้อุปการะของสมาชิกซึ่งจะต้องได้รับเห็นชอบจากคณะกรรมการด้วย

ถ้าไม่มีบุคคลดังกล่าวข้างต้น สมาคมจะจัดการศพสมาชิกที่ถึงแก่ความตายให้ตามประเพณีทางศาสนาของสมาชิกผู้นั้น เมื่อมีเงินสงเคราะห์เหลือเท่าใด ให้คณะกรรมการพิจารณาจ่ายตามที่เห็นสมควรเงินสงเคราะห์นี้สมาคมถือว่าเป็นเงินสงเคราะห์แก่สมาชิกของสมาคมโดยเฉพาะ และสมาคมจะจ่ายตามข้อบังคับนี้ หรือตามมติของคณะกรรมการในกรณีที่มีปัญหาเท่านั้น จึงไม่ถือว่าเงินสงเคราะห์เป็นมรดกของสมาชิกผู้ถึงแก่ความตาย ทายาทโดยธรรมของสมาชิกที่ถึงแก่ความตาย ไม่มีสิทธิเรียกร้องเงินสงเคราะห์หรือเป็นเหตุฟ้องร้องเรียกเงินสงเคราะห์ไม่ได้ไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น

หมวด 5 สิทธิและหน้าที่ของสมาชิก

ข้อ 22 สมาชิกมีสิทธิดังต่อไปนี้

1. ทำหนังสือร้องขอต่อคณะกรรมการ ให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญเพื่อการใดการหนึ่งเมื่อใดก็ได้ โดยมีจำนวนสมาชิกอื่นร่วมด้วยไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่าห้าสิบคน

2. ขอตรวจสอบบัญชีและเอกสารของสมาคมเพื่อทราบการดำเนินกิจการของสมาคมในวันเปิดทำการสมาคม

3. ร้องขอต่อนายทะเบียนขอให้ส่งถอนมติที่ประชุมใหญ่ที่ได้ลงมติฝ่าฝืนกฎหมายหรือข้อบังคับของสมาคม ภายใน 30 วัน นับตั้งแต่วันที่ที่ประชุมใหญ่ลงมติ

4. ยื่นคำร้องขอต่อนายทะเบียนขอให้เลิกสมาคม พร้อมด้วยเหตุผลประกอบด้วยคำร้องขอโดยมีสมาชิกอื่นร่วมด้วย ไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของสมาชิกทั้งหมด

5. เข้าร่วมประชุมใหญ่ของสมาคม และมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทุกครั้ง

6. แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจการของสมาคมต่อคณะกรรมการและมีสิทธิเรียกร้องให้คณะกรรมการกระทำหรืองดเว้นกระทำเพื่อประโยชน์ของสมาคมหรือป้องกันความเสียหายอันเกิดขึ้นแก่สมาคม

ข้อ 23 สมาชิกมีหน้าที่ ดังนี้

1. ปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งของสมาคม
2. ต้องชำระเงินสงเคราะห์ให้เรียบร้อยภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งตายของสมาชิกจากสมาคม
3. เก็บรักษาหนังสือสำคัญการเป็นสมาชิกของสมาคมไว้ ถ้าหายต้องรีบแจ้งเพื่อขอใบใหม่แทนจากสมาคม

4. การย้ายที่อยู่ เปลี่ยนชื่อ เปลี่ยนนามสกุล แก้ววันเดือน ปีเกิดของสมาชิก ให้ยื่นคำร้องต่อนายทะเบียนสมาคมภายใน 15 วัน นับแต่วันย้ายเปลี่ยนหรือแก้ไข เพื่อสมาคมจะได้แก้หลักฐานต่าง ๆ ในทะเบียนให้ถูกต้อง

5. เมื่อสมาชิกผู้ใดถึงแก่ความตาย ให้ผู้จัดการศพ ผู้มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์ หรือครอบครัวของสมาชิกแจ้งให้คณะกรรมการสมาคมทราบภายใน 3 วัน พร้อมด้วยหลักฐาน คือหนังสือสำคัญแสดงการเป็นสมาชิก

ใบมรณะบัตร สำเนาทะเบียนบ้านผู้ตาย สำเนาทะเบียนบ้านผู้จัดการศพหรือผู้รับเงินสงเคราะห์และบัตรประจำตัว หรือบัตรประชาชนผู้จัดการศพหรือผู้รับสงเคราะห์

หมวด 6 คณะกรรมการและการดำเนินกิจการ

ข้อ 24 ให้มีคณะกรรมการดำเนินกิจการของสมาคมคณะหนึ่งเป็นผู้ดำเนินกิจการสมาคม โดยการเลือกตั้งระหว่างสมาชิกด้วยกัน จากที่ประชุมใหญ่ผู้มีจำนวนไม่น้อยกว่า 7 คน และไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วยตำแหน่งประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เจริญญิก นายทะเบียน เลขานุการ และกรรมการอื่น ๆ หรือตามที่เห็นสมควร

สมาชิกที่จะได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติสมควรแก่วัตถุประสงค์ของสมาคมดังต่อไปนี้คือ

1. ไม่เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช
2. ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสีย หรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี
3. ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย
4. ไม่เป็นผู้เคยต้องโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นความผิดลหุโทษ หรือความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท และไม่เคยถูกลงโทษตามกฎหมายว่าด้วยการฉ้อโกงหรือความผิดที่ได้อำนาจโดยประมาท และไม่เคยถูกลงโทษตามกฎหมายว่าด้วยการฉ้อโกงหรือความผิดที่ได้อำนาจโดยประมาท และไม่เคยถูกลงโทษตามกฎหมายว่าด้วยการฉ้อโกงหรือความผิดที่ได้อำนาจโดยประมาท
5. มีอาชีพเป็นหลักฐานและฐานะมั่นคง

ให้คณะกรรมการเป็นผู้แทนของสมาคมฯ ในกิจการเกี่ยวกับบุคคลภายนอกในกรณีนี้คณะกรรมการจะแต่งตั้งคณะกรรมการคนหนึ่งคนใด หรือหลายคนขึ้นทำการแทนก็ได้

ข้อ 25 วิธีการเลือกตั้งคณะกรรมการตามข้อ 24 กระทำได้โดยวิธีดังต่อไปนี้

การเลือกตั้งคณะกรรมการทั้งคณะ ให้สมาชิกในที่ประชุมใหญ่เสนอชื่อสมาชิกที่สมควรที่จะได้รับเลือกตั้งเป็นคณะ โดยมีสมาชิกอื่นในที่ประชุมรับรองไม่น้อยกว่า 5 คน เมื่อไม่มีสมาชิกผู้ใดเสนอรายชื่อสมาชิกที่สมควรจะได้รับเลือกตั้งเป็นคณะกรรมการเพิ่มเติมอีก ก็ให้ถือเป็นมติของที่ประชุมใหญ่รับรองคณะกรรมการคณะนี้หรือในกรณีที่สมาชิกเสนอชื่อสมาชิกที่สมควรจะได้รับเลือกตั้งเป็นคณะหลายคณะให้ประธานที่ประชุมขอมติที่ประชุม โดยการออกเสียงลงคะแนน และวินิจฉัยชี้ขาดให้ถือเสียงข้างมาก

เมื่อที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งคณะกรรมการแล้ว จะมอบอำนาจให้คณะกรรมการเลือกตั้งกันเอง ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการ เหรัญญิก นายทะเบียน และกรรมการอื่น ๆ จนครบจำนวน ตามกำหนด แล้วเสนอต่อที่ประชุมใหญ่

ข้อ 26 กรรมการของสมาคม ไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้างหรือเงินหรือประโยชน์อย่างอื่นทำนองเดียวกันจากสมาคม

กรรมการของสมาคม อาจได้รับเบี้ยประชุม ค่าพาหนะหรือเงิน หรือประโยชน์อย่างอื่นทำนองเดียวกันจากสมาคม ซึ่งสมาคมจะวางระเบียบไว้ให้จ่ายตามมติที่ประชุมใหญ่กำหนด

ข้อ 27 คณะกรรมการซึ่งได้รับการเลือกตั้งตามข้อ 24 และจดทะเบียนแล้ว อยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี นับแต่วันที่ที่ประชุมใหญ่มีมติและต้องออกตามวาระกรรมการที่พ้นจากตำแหน่งไปแล้วอาจได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการของสมาคมอีกก็ได้

คณะกรรมการชุดที่ออกตามวาระ จะต้องปฏิบัติหน้าที่จนกว่าจะมีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่และคณะกรรมการชุดใหม่เข้ามารับตำแหน่งแทนแล้วจึงจะพ้นจากหน้าที่

ข้อ 28 การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการ กรรมการของสมาคมย่อมพ้นจากตำแหน่งดังต่อไปนี้

1. ครบกำหนดตามวาระ
 2. ตาย
 3. ลาออก
 4. ขาดจากสมาชิกภาพ
 5. ขาดคุณสมบัติตามข้อ 24 ข้อใดข้อหนึ่ง
 6. ที่ประชุมใหญ่มีมติให้ออก
 7. กระทำผิดและถูกลงโทษตามกฎหมายว่าด้วยการฉ้อโกงกิจการ
- ข้อใดข้อหนึ่ง

กรณีตำแหน่งกรรมการว่างลง เพราะเหตุไม่ใช่ไปตามวาระหากตำแหน่งนั้นไม่ใช่ตำแหน่งประธานกรรมการและคณะกรรมการที่เหลือยังคงครบจำนวนขั้นต่ำ ตามข้อบังคับ คณะกรรมการอาจเรียกประชุมใหญ่เลือกตั้งสมาชิกคนใดคนหนึ่งเข้าดำรงตำแหน่งแทนหรือไม่ได้ และหากมีการเลือกให้กรรมการที่ได้รับเลือกนั้นอยู่ในตำแหน่งแทนหรือไม่ได้ และหากมีการเลือกให้กรรมการที่ได้รับเลือกนั้นอยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ที่ตนแทน

ข้อ 29 ให้มีการประชุมคณะกรรมการอย่างน้อยเดือนละครั้งในกรณีจำเป็น ประธานกรรมการหรือกรรมการไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมด จะเรียกประชุมพิเศษขึ้นก็ได้

ข้อ 30 การเลือกตั้งกรรมการหรือการเปลี่ยนตัวกรรมการให้กระทำโดยมติที่ประชุมใหญ่และต้องนำไปจดทะเบียนภายในวัน 15 วัน นับแต่วันที่ที่ประชุมใหญ่ลงมติ

ข้อ 31 คณะกรรมการมีอำนาจและหน้าที่ในการดำเนินการของสมาคมทุกประการ และให้หมายความรวมถึง

1. จัดดำเนินการของสมาคมตามข้อบังคับ ตามมติของที่ประชุมใหญ่
2. แต่งตั้งกรรมการให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ และกำหนดอำนาจหน้าที่ของกรรมการแต่ละตำแหน่ง
3. วางระเบียบในการปฏิบัติงานสมาคม
4. ว่าจ้าง แต่งตั้ง และถอดถอนเจ้าหน้าที่ และพนักงานทั้งปวงเพื่อให้ดำเนินงานของสมาคมเป็นไปโดยเรียบร้อย
5. การใช้จ่ายเงินของสมาคม ต้องได้รับอนุญาตจากที่ประชุมใหญ่

ข้อ 32 องค์ประชุมในการประชุมของคณะกรรมการ จะต้องมีการมาประชุมไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมด จึงจะนับเป็นองค์ประชุมได้

ข้อ 33 ให้ประธานกรรมการของสมาคมเป็นประธานที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานกรรมการปฏิบัติหน้าที่แทน ถ้าทั้งประธานและรองประธานกรรมการไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ที่ประชุมการวินิจฉัยชี้ขาดให้ถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเสียงเป็นเสียงชี้ขาด

หมวด 7 การประชุมใหญ่

ข้อ 34 ให้ผู้เริ่มก่อการจัดตั้งสมาคมฉาบปกิจสงเคราะห์ ร่วมประชุมกันและลงมติมอบหมายให้ผู้เริ่มก่อการจัดตั้งสมาคม คนใดคนหนึ่งออกหนังสือเชิญสมาชิกมาประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกภายใน 90 วัน นับตั้งแต่วันจดทะเบียนสมาคมฉาบปกิจสงเคราะห์เพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการและมอบหมายการทั้งปวง ให้แก่คณะกรรมการในระหว่างที่ยังมิได้มีการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรก ให้ผู้เริ่มก่อการจัดตั้งสมาคมฉาบปกิจสงเคราะห์มีอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบเช่นเดียวกับคณะกรรมการ

ข้อ 35 ให้มีการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกภายใน 90 วัน นับแต่วันจดทะเบียนเพื่อให้ที่ประชุมใหญ่พิจารณาเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. พิจารณารับรองข้อบังคับทั้งฉบับ ที่ผู้เริ่มก่อการจัดตั้งสมาคมมาปนกิจสงเคราะห์นำไปจดทะเบียน
2. เลือกตั้งกรรมการดำเนินงาน และมอบหมายการตั้งปวงให้แก่คณะกรรมการ
3. กำหนดอัตราเรียกเก็บเงินสงเคราะห์ล่วงหน้าเพื่อสำรองจ่ายเป็นค่าจัดการศพ
4. กำหนดอัตรากារหักเงินสงเคราะห์เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของสมาคม
5. กำหนดอัตราเบี้ยประชุม ค่าพาหนะ เงินหรือประโยชน์อย่างอื่นทำนองเดียวกันให้แก่กรรมการของสมาคมเพื่อวางระเบียบของสมาคมต่อไป
6. เรื่องอื่น ๆ (ถ้ามี)

ข้อ 37 คณะกรรมการต้องจัดให้มีการประชุมใหญ่สามัญหลังจากการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกปีละ 1 ครั้ง ภายในเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ของทุกปี เพื่อ

1. รับรองรายงานการประชุมใหญ่คราวก่อน
2. พิจารณารายงานประจำปี แสดงผลการดำเนินกิจการของสมาคมที่ผ่านมาในรอบปี
3. รายงานจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง
4. รายงานฐานะการเงิน พิจารณานุมัติงบดุล
5. เลือกตั้งคณะกรรมการ (ในปีครบกำหนด)
6. เรื่องอื่น ๆ (ถ้ามี)

เพื่อการใดการหนึ่งซึ่งคณะกรรมการเห็นสมควร หรือสมาชิกมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่าห้าสิบคน จัดทำหนังสือร้องขอต่อคณะกรรมการให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญเมื่อใดก็ได้

ในกรณีที่สมาชิกขอให้เรียกประชุมใหญ่วิสามัญให้คณะกรรมการเรียกประชุมภายใน 30 วัน นับแต่วันได้รับร้องขอ

ข้อ 37 องค์ประชุมในวาระประชุมใหญ่ การประชุมใหญ่ต้องมีสมาชิกประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด หรือไม่น้อยกว่าห้าสิบคนจึงจะเป็นองค์ประชุม

ข้อ 38 ในการประชุมใหญ่ สมาชิกคนหนึ่งมีเสียงในการลงคะแนนการวินิจฉัยชี้ขาดให้ถือเสียงข้างมาก ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นหนึ่งเสียงเป็นเสียงชี้ขาด เว้นแต่จะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น

ข้อ 39 คณะกรรมการจะต้องส่งหนังสือบอกกล่าวถึงวัน เวลา สถานที่ และระเบียบวาระของการประชุมใหญ่ไปให้สมาชิกทุกคนได้ทราบโดยส่งจดหมายทางไปรษณีย์ลงทะเบียน ณ ที่อยู่ของสมาชิกที่ปรากฏในทะเบียนสมาชิกหรือส่งถึงตัวสมาชิกก่อนประชุมไม่น้อยกว่า 7 วัน

ข้อ 40 ให้ประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ให้รองประธานกรรมการปฏิบัติหน้าที่แทน ถ้าทั้งประธานกรรมการและรองประธานกรรมการไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ที่ประชุมเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุมเฉพาะการประชุมคราวนั้น

ข้อ 41 การออกเสียงลงคะแนนในที่ประชุมใหญ่ กระทำได้ 2 วิธีคือ

1. ออกเสียงลงคะแนนเปิดเผยโดยวิธีการยกมือ
2. ออกเสียงลงคะแนนลับโดยวิธีเขียนบัตรลงคะแนน

การนับคะแนนให้ที่ประชุมเลือกสมาชิกที่มาประชุมเป็นกรรมการนับคะแนนไม่น้อยกว่าสามคน

หมวด 8 การลงทะเบียนการเงินการบัญชี

ข้อ 42 สมาคมต้องจัดให้มีทะเบียนสมาชิกตามแบบที่นายทะเบียนกลางกำหนดและให้เก็บรักษาทะเบียนดังกล่าวไว้ที่สำนักงานพร้อมหลักฐาน และเอกสารที่ใช้ประกอบการลงทะเบียน

ข้อ 43 สมาคมต้องส่งสำเนาทะเบียนสมาชิกที่มีอยู่ในวันครบ 90 วัน นับแต่วันจดทะเบียนให้แก่ นายทะเบียนภายใน 14 วัน นับแต่วันดังกล่าวและเมื่อสิ้นเดือนมิถุนายนและธันวาคมของทุกปี

ข้อ 44 สมาคมต้องจัดให้มีบัญชีแสดงฐานะการเงินตามแบบที่นายทะเบียนกลางกำหนด และต้องเก็บรักษาเอกสารประกอบบัญชีแสดงให้เห็นความถูกต้องแห่งบัญชีนั้นไว้ด้วย

ข้อ 45 เงินทุกประเภท ที่สมาคมได้รับต้องนำฝากธนาคารออมสิน หรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรหรือธนาคารพาณิชย์ที่เชื่อถือได้ในนามของสมาคม เหนือบัญชีผู้รักษาเงินของสมาคมจะเก็บรักษาตัวเงินสดไว้ที่สำนักงานเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายได้ไม่เกิน 1,000 บาท (หนึ่งพันบาทถ้วน)

ประธานกรรมการมีอำนาจสั่งจ่ายเงินของสมาคมได้ไม่เกินครั้งละ 10,000 บาท (หนึ่งหมื่นบาท) และประธานกรรมการโดยอนุมัติของคณะกรรมการสมาคมสั่งจ่ายเงินของสมาคมได้ไม่เกินครั้งละ 30,000 บาท (สามหมื่นบาท) หากเกินกว่าจำนวนที่กล่าวต้องให้ที่ประชุมใหญ่อนุมัติเป็นราย ๆ ไป เว้นแต่การสั่งจ่ายเงินสงเคราะห์ศพและเงินเดือนเจ้าหน้าที่

การฝากและการถอนเงินของสมาคมต้องกระทำในนามสมาคม การถอนเงินไม่ว่ากรณีใด ๆ ควรมีประธานกรรมการหรือรองประธานกรรมการลงนามร่วมกับเหรัญญิกหรือเลขานุการ จึงจะถอนเงินฝากได้

ข้อ 46 เงินหรือประโยชน์อื่น ๆ ของสมาคมที่ได้รับมาหรือมีผู้บริจาคด้วยความศรัทธาหรือดอกผลที่ได้รับจากการฝากเงินต้องตกเป็นของสมาคมทั้งสิ้น

ข้อ 47 คณะกรรมการต้องแต่งตั้งบุคคลที่เหมาะสม เป็นกรรมการตรวจสอบการเงินของสมาคมอย่างน้อย 3 คน และกรรมการต้องรายงานการตรวจสอบให้ประธานกรรมการทราบทุก 15 วัน โดยผลัดเปลี่ยนกันตรวจสอบและประธานกรรมการต้องนำเสนอที่ประชุมคณะกรรมการทราบในการประชุมประจำเดือน

ข้อ 48 การจ่ายเงินสงเคราะห์ หากรายได้เกิดปัญหาให้นำเข้าที่ประชุมคณะกรรมการและให้ถือมติที่ประชุมคณะกรรมการเป็นเกณฑ์

ข้อ 49 ให้คณะกรรมการทำบัญชีงบดุลตามแบบที่นายทะเบียนกลางกำหนดและเสนอต่อที่ประชุมเพื่ออนุมัติไม่ช้ากว่า 60 วัน นับแต่วันสิ้นปีปฏิทินและต้องส่งสำเนางบดุลที่มีคำรับรองว่าถูกต้องต่อนายทะเบียนไม่ช้ากว่า 14 วัน นับแต่วันที่ที่ประชุมใหญ่อนุมัติและต้องแสดงไว้ที่สำนักงานเพื่อให้สมาชิกและผู้มีส่วนได้เสียตรวจสอบด้วย

ข้อ 50 หลักฐานเอกสารทางทะเบียน ทางการเงิน ทางบัญชีและบัญชีงบดุลสมาคมต้องเก็บรักษาไว้ไม่น้อยกว่า 10 ปี

หมวด 9 การแก้ไขหรือเพิ่มเติมข้อบังคับ

ข้อ 51 การแก้ไขหรือเพิ่มเติมข้อบังคับซึ่งกระทำโดยมติที่ประชุมใหญ่เท่านั้นต้องมีคะแนนเสียงในการลงมติไม่ต่ำกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกที่มาประชุมและต้องไม่ขัดต่อวัตถุประสงค์ของสมาคมหรือขัดต่อกฎหมายเมื่อที่ประชุมใหญ่มีมติให้แก้ไขหรือเพิ่มเติมข้อบังคับข้อหนึ่งแล้วคณะกรรมการต้องนำไปจดทะเบียนภายใน 14 วัน นับแต่วันที่ประชุมใหญ่มีมติ

ข้อ 52 ในกรณีที่นายทะเบียนไม่รับจดทะเบียนแก้ไขหรือเพิ่มเติมข้อบังคับตามข้อ 91 ให้คณะกรรมการนัดประชุมใหญ่วิสามัญเพื่อพิจารณาแก้ไขหรือเพิ่มเติมข้อบังคับนั้นอีกครั้งหนึ่งภายใน 10 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่งของนายทะเบียน ถ้าที่ประชุมยืนยันให้แก้ไขหรือเพิ่มเติมข้อบังคับนั้นอยู่ ให้คณะกรรมการทำหนังสืออุทธรณ์ต่อปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมโดยยื่นต่อนายทะเบียนภายในกำหนด 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับคำสั่งจากนายทะเบียน

หมวด 10 การเลิกสมาคม และการชำระบัญชี

ข้อ 53 สมาคมย่อมเลิกได้ด้วยเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้

1. ที่ประชุมมีมติให้เลิก
2. นายทะเบียนสั่งให้เลิก
3. ศาลสั่งให้เลิกตามมาตรา 47 แห่งพระราชบัญญัติการพาณิชย์ พ.ศ. 2517

ข้อ 54 ในกรณีที่ได้อำนาจจากนายทะเบียนให้เลิกสมาคม ให้คณะกรรมการนัดประชุมกรรมการโดยด่วนเพื่อพิจารณา ว่าสมควรเลิกสมาคมหรือมีทางแก้ไขประการใด ถ้าที่ประชุมมีมติไม่สมควรเลิกโดยเหตุผลและวิธีที่จะแก้ไขให้คณะกรรมการทำหนังสืออุทธรณ์ต่อปลัดกระทรวง

แรงงานและสวัสดิการสังคม โดยยื่นต่อนายทะเบียนภายใน 15 วันนับแต่วันที่ได้รับคำสั่งจากนายทะเบียน

ข้อ 55 เมื่อชำระบัญชีแล้ว ถ้ามีทรัพย์สินของสมาคมเหลืออยู่เท่าไรให้สมาคมจะโอนให้แก่สมาคมหรือนิติบุคคลการกุศลอื่นตามที่ประชุมใหญ่มีมติกำหนด

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของสมาคม

1. มีการจัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์เป็นจำนวนมากทุก ๆ หมู่บ้านและเป็นกลุ่มที่ไม่ได้จดทะเบียนตามกฎหมาย
2. เมื่อมีการจัดกลุ่มฌาปนกิจมาก ๆ จึงทำให้เกิดปัญหาการแย่งชิงสมาชิก
3. สมาชิกยังไม่เข้าใจระเบียบข้อบังคับของสมาคมดีเท่าที่ควร ส่วนมากก็จะเป็นการประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปาก ซึ่งทำให้การประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่ผิดพลาดได้ง่าย
4. ค่าใช้จ่ายในการประชาสัมพันธ์ค่อนข้างสูง จึงมีผลกระทบต่อเงินของสมาคม
5. ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา

1. รัฐควรกำหนดระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มหรือสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ที่ชัดเจน เพื่อให้ง่ายต่อการปฏิบัติจริงและง่ายต่อการตรวจสอบ
2. ควรเร่งปราบปรามกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์เถื่อนที่มีอยู่มากมาย
3. ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีให้กับประชาชน
4. ควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในบางประการ
5. ควรจัดให้มีการอบรม ประชุม สัมมนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องฌาปนกิจสงเคราะห์ เพื่อจะได้นำความรู้ความเข้าใจมาปฏิบัติจริงให้ได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านท่าหลวง
ตำบลท่าหลวง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
คุณพ่อใหญ่ ญาติกระโทก

คุณพ่อใหญ่ ญาติกระโทก เกิดวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2485 ณ บ้านเลขที่ 78 บ้านท่าหลวง ตำบลท่าหลวง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันอายุ 60 ปี เป็นบุตรของคุณพ่อเชิด ญาติกระโทก และคุณแม่เหม ญาติกระโทก คุณพ่อเข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษาจนจบชั้น ป.4 จากโรงเรียนบ้านอังกูณ ตำบลชะเอ อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครราชสีมา และได้สมรสกับนางเสงี่ยม ญาติกระโทก อาชีพหลักในปัจจุบันเป็นตัวแทนเก็บค่ากระแสไฟฟ้าของ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอพิมาย ตั้งแต่ปี 2531 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ในปี พ.ศ. 2535 คุณพ่อใหญ่ ญาติกระโทก ได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นโดยการแนะนำของเจ้าหน้าที่พัฒนาการของอำเภอพิมาย ได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือแนะนำตามนโยบาย 4 กระทรวงหลัก ซึ่งก่อนหน้านั้นนโยบายต่าง ๆ ของสี่กระทรวงหลักยังเข้าไปไม่ถึงชาวบ้าน ชาวบ้านจึงขาดประสบการณ์เกี่ยวกับโลกภายนอก ไม่ทราบว่าจะไปติดต่อกับสถานที่ราชการต่าง ๆ ได้ที่ไหน หลังจากการรวมกลุ่มแล้วจึงได้ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านมาเรื่อย ๆ ซึ่งปัญหาของชาวบ้านที่พบอยู่เสมอ ๆ คือ ปัญหาความยากจนไม่มีเงินทุนในการดำเนินการหรือการประกอบการต่าง ๆ ขาดน้ำทำการเกษตร แหล่งน้ำตื้นเขินขาดการปรับปรุง และเห็นว่าการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นนี้จะเป็นการช่วยให้ชาวบ้านได้รู้จักออม เพราะว่าถ้าชาวบ้านเอาเงินใส่ออมสินไว้บางทีก็ถูกขโมยไปบ้าง บางทีก็ทุบไปใช้เอง ถ้าตั้งกลุ่มแล้วจะสามารถช่วยตัวเอง ครอบครัว สามารถช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกได้อีกด้วย และยังเป็นส่งเสริมความสามัคคีอีกด้วย โดยมีสมาชิกเริ่มก่อตั้งจำนวน 59 คน และในปัจจุบันนี้มีสมาชิกจำนวน 177 คน มีเงินทุนสะสมประมาณ 1,400,000 บาท

การระดมอาสาสมัคร

การระดมอาสาสมัครคุณพ่อใหญ่จะใช้วิธีการปรึกษาหารือกับผู้นำหมู่บ้านก่อน เมื่อผู้นำเห็นด้วยแล้วจึงลงหมู่บ้านชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้านด้วยตนเอง ซึ่งการชักจูงให้ชาวบ้านมารวมกลุ่มกันตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฯ ไม่เป็นเรื่องยากลำบากสำหรับคุณพ่อใหญ่เลยเพราะท่านเป็นนักพัฒนาที่ชาวบ้านให้การยอมรับ และได้รับความเคารพนับถือจากผู้คนทั้งตำบล

การรับสมัครสมาชิก ผู้ที่ต้องการเป็นสมาชิกจะต้องไปสมัครกับกรรมการกลุ่มประจำหมู่บ้านที่ตนเองอยู่ โดยผู้รับสมัครจะต้องสอบถามผู้สมัครก่อนเสมอว่าจะสามารถปฏิบัติตาม

ข้อตกลงและระเบียบข้อบังคับของกลุ่มฯ ได้หรือไม่ และไม่มีขั้นตอนอะไรมากมายเพียงแต่เสียค่าธรรมเนียมแรกเข้าคนละ 20 บาท

ข้อตกลงและระเบียบข้อบังคับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

บ้านท่าหลวง หมู่ 11 ตำบลท่าหลวง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ข้อความทั่วไป

- ข้อ 1. ชื่อและสถานที่ตั้งของกลุ่ม กลุ่มให้ชื่อว่า “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต”
บ้านท่าหลวง หมู่ที่ 11 ตำบลท่าหลวง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
- ข้อ 2. วัตถุประสงค์ของกลุ่ม
1. ส่งเสริมให้สมาชิกประหยัด อดออม และสะสมเงินรายได้ของตนเอง
 2. ให้สมาชิกรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 3. ให้สมาชิกรู้จักดำเนินงานในระบบกลุ่ม

สมาชิก

- ข้อ 3. ผู้สมัครเป็นสมาชิกต้องมีคุณสมบัติต่อไปนี้เป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้ว หากเป็นผู้เยาว์ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง หรือผู้แทน โดยชอบธรรม
1. เป็นผู้มิถุนิถุมาอยู่ในอำเภอเดียวกันกับที่กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตตั้งอยู่
 2. เป็นผู้พร้อมที่จะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
 3. เป็นผู้มิมีนิสัยดองประกอบอาชีพไม่บกพร่อง และมีความเข้าใจหลักการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- ข้อ 4. ผู้สมัครเป็นสมาชิก จะต้องเสียค่าธรรมเนียมแรกเข้าคนละ 20 บาท เงินจำนวนนี้จะไม่จ่ายคืนให้กับสมาชิกไม่ว่ากรณีใด ๆ ก็ตาม การเปิดรับสมัครสมาชิกจะเปิดรับตั้งแต่วันที่ 1 ถึงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ของทุกปี

การพ้นจากสมาชิกภาพ

- ข้อ 5. บุคคลจะพ้นจากการเป็นสมาชิกภาพกลุ่มออมทรัพย์ได้ในกรณี ดังต่อไปนี้
1. ตาย
 2. ลาออก
 3. ขาดการส่งเงินสัจจะสะสมติดต่อกัน 3 เดือน โดยไม่แจ้งเหตุผลและคณะกรรมการพิจารณาเห็นสมควรให้ออกด้วยคะแนน 2 ใน 3 ของคณะกรรมการทั้งหมด

คณะกรรมการฝ่ายบริการ

ข้อ 6. กรรมการบริหารคณะกรรมการบริหารงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ต้องเลือกตั้งจากสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ผู้ผลิต ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

1. นายใหญ่ ญาติกระโทก	ประธานที่ปรึกษา
2. นางเกื้อ ฮอพิมาย	ประธานกลุ่ม
3. นางสมพร เปื้องคำ	รองประธาน
4. นายปรีดา ญาติกระโทก	เลขานุการ
5. นางลำพึง คำขึ้น	เหรัญญิก
6. นางเตียง ใจพิมาย	ปฏิคม

คณะกรรมการฝ่ายเงินกู้

1. นายใหญ่ ญาติกระโทก	ประธานกรรมการ
2. นางกรรณิการ์ สัตยารัฐ	เลขานุการ
3. นางเกษร มีทอง	กรรมการ

คณะกรรมการเบิก - จ่ายเงินในธนาคารออมสิน

1. นางเกื้อ ฮอพิมาย	ประธานกลุ่ม
2. นางเกลี้ยง สุขโข	กรรมการ
3. นางเสงี่ยม ญาติกระโทก	กรรมการ

คณะกรรมการตรวจสอบการดำเนินงานของคณะกรรมการ

1. นายบุญเชื้อ ใจพิมาย	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 11 ต.ท่าหลวง
2. นายเพ็ง สุขกำเนิด	สารวัตรกำนัน ต.ท่าหลวง
3. นายสามารถ ภูมิคำ	อ.บ.ต. หมู่ที่ 11 ต.ท่าหลวง

โดยคณะกรรมการบริหารของกลุ่มจะอยู่ในวาระดังนี้

กรรมการบริหารมีวาระดำรงตำแหน่งคราวละ 3 ปี และเมื่อกรรมการหมดวาระให้กรรมการดังกล่าวรักษาการแทนชั่วคราวจนกว่าจะมีการเลือกตั้งกรรมการใหม่

การส่งเงินสัจจะและเก็บรักษาเงิน

- ข้อ 7. กำหนดส่งเงินสัจจะกลุ่ม กำหนดให้สมาชิกส่งเงินสัจจะสะสมในวันที่ 1 – 8 ของทุกเดือน ตั้งแต่เวลา 07.00 น. ถึงเวลา 18.00 น. หากพ้นกำหนดนี้ถือว่าสมาชิกผู้นั้นขาดส่งเงินสัจจะในเดือน โดยไม่แจ้งต่อกรรมการฝ่ายอำนวยการ เงินสัจจะสะสมที่ฝากไว้กับกลุ่มจะตกเป็นทรัพย์สินของกลุ่มทันที สมาชิกไม่สามารถเรียกร้องสิทธิได้
- ข้อ 8. การเก็บรักษาเงินและการถอนเงินกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตกลงให้กรรมการรับผิดชอบการฝากเงินและการถอนเงินโดยลงชื่อไว้ 3 คน คือ
1. นางเกื้อ ฮอพิมาย
 2. นางเกลี้ยง สุขใจ
 3. นางเสงี่ยม ญาติกระโทก
- ซึ่งเวลาถอนเงินจะต้องลงลายมือชื่อ 2 ใน 3 จึงจะถอนเงินได้ เงินกลุ่มจะต้องนำไปฝากไว้กับธนาคารออมสิน สาขาพิมาย
- ข้อ 9. กำหนดวงเงินสัจจะของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ได้ตกลงร่วมกันว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจะรวบรวมเงินสัจจะถึง 1 ล้านบาท จึงจะปันผลเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกใช้จ่ายได้
- ข้อ 10. การกู้ยืมเงิน สมาชิกจะขอกู้ยืมได้ใน 2 กรณี ดังนี้
1. การกู้เงินสามัญ คือ การกู้เพื่อนำเงินไปลงทุนประกอบอาชีพ สมาชิกแต่ละรายจะขอกู้ยืมได้ไม่เกินวงเงินสัจจะสะสมที่ตนฝากไว้กับกลุ่มออมทรัพย์ หากต้องการกู้เงินมีจำนวนมากกว่าที่เงินฝากสัจจะสะสม จะต้องให้สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ค้ำประกัน 2 คน ซึ่งรวมเงินฝากสัจจะสะสมของผู้ค้ำประกันแล้วจะต้องเท่ากับวงเงินกู้ที่ขอกู้
 2. การกู้เงินฉุกเฉิน คือ การกู้เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นอย่างกระทันหัน โดยจะขอกู้ได้รายละ 2,000 บาท และจะต้องส่งเงินกู้คืนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ถ้าส่งใช้ภายใน 1 เดือนไม่คิดอัตราดอกเบี้ย ถ้าเกินระยะเวลา 1 เดือนจะต้องคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2 บาทต่อเดือน จนกว่าสมาชิกรายนั้นจะชำระเงินกู้คืนกลุ่มครบตามสัญญากู้ยืม
- ข้อ 11. การผิดสัญญาเงินกู้และค่าปรับ หากสมาชิกรายใดผิดสัญญากู้ยืมตามกำหนดวันในสัญญา กู้เงินเกิน 30 วัน จะต้องปรับสมาชิกรายนั้นในอัตราร้อยละ 2 บาทของดอกเบี้ยที่ค้างชำระ ต่อเดือนจนกว่าสมาชิกรายนั้นจะชำระเงินกู้คืนกลุ่มครบตามสัญญากู้ยืม
- ข้อ 12. การจัดสรรผลกำไร เมื่อกลุ่มดำเนินการมีผลกำไร กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจะต้องดำเนินการจัดสรรกำไร ดังนี้
1. ปันผลร้อยละ 60 %
 2. เฉลี่ยคืนร้อยละ 15 %
 3. ทุนสำรองร้อยละ 15 %
 4. ทุนสาธารณะร้อยละ 5 %

5. ค่าตอบแทนกรรมการร้อยละ 5 %
- ข้อ 13. การจัดสรรผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตศูนย์
สาธิตการตลาด มีการจัดสรรดังต่อไปนี้
1. ปันผล	8 %
2. เฉลี่ยคืน	40 %
3. ทูลสำรอง	12 %
4. ทูลขยายงาน	25 %
5. ทูลสาธารณะ	5 %
6. ค่าตอบแทนกรรมการ	10 %
- ข้อ 14. การเลิกกิจกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จะต้องเลิกกิจการด้วยเหตุผลใดเหตุผล
หนึ่ง ดังนี้
1. สมาชิกเหลือน้อย
 2. ที่ประชุมมีมติให้เลิกโดยคะแนนเสียง 2 ใน 3 ของสมาชิกที่เหลืออยู่ในขณะนั้น
 3. ล้มละลายโดยคำพิพากษาของศาล
- ข้อ 15. ระเบียบข้อบังคับนี้อาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ขึ้นอยู่กับคณะกรรมการบริหารงานของกลุ่ม
ออมทรัพย์แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการ 2 ใน 3 ข้อตกลงและข้อบังคับ
มีผลบังคับโดยมติของที่ประชุมใหญ่สามัญเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2543 ให้ถือเป็น
ข้อบังคับ โดยปฏิบัติตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

บทสรุป

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านท่าหลวง ตำบลท่าหลวง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
เป็นการรวมคนทุกระดับโดยมีหลักการและอุดมคติเดียวกันในการที่จะระดมเงินออมเพื่อช่วยเหลือ
ซึ่งกันและกัน และเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนของกลุ่มทั้งในด้านการประกอบอาชีพและด้าน
ครอบครัว การประกอบอาชีพเป็นการระดมทุนร่วมกันในการซื้อปัจจัยในการผลิตต่าง ๆ ทำให้ชาว
บ้านมีเงินจากการขายผลผลิตมาจ่ายค่าใช้จ่ายต่าง ๆ นอกจากนี้เงินกำไรยังได้กลับมาช่วยสมาชิก
เหมือนเดิมซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. รู้จักฝึกฝนให้รู้จักประหยัด
2. ทำให้สมาชิกมีเงินออมทรัพย์สะสมเป็นประจำ
3. มีแหล่งเงินทุนและเงินกู้ เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนเมื่อกลุ่มมีพียงพอ
4. มีเงินปันผลจากเงินสะสมและกิจกรรมของกลุ่มที่สมาชิกมีส่วนร่วม

กลุ่มออมทรัพย์ฯ มีประโยชน์มากในการช่วยเหลือสมาชิก หากสมาชิกมีความเข้าใจและ
อดทน พร้อมเพรียงกันในการทำกิจกรรมของกลุ่ม ดังนั้น สมาชิกจึงควรเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติ
ดังนี้

1. มีความซื่อสัตย์ต่อกัน
2. มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม
3. มีความรับผิดชอบร่วมกัน
4. มีความเห็นอกเห็นใจกัน
5. มีความไว้วางใจกัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : เกษตรกรรมแบบธรรมชาติ
บ้านโนนสามัคคี หมู่ที่ 7 ตำบลชีวาน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
คุณพ่อสมหวัง เพชรนอก

คุณพ่อสมหวัง เพชรนอก เกิดวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2481 ณ บ้านโนนสำโรง หมู่ที่ 1 ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันอายุ 64 ปี เป็นบุตรของ นายจันทร์ เพชรนอก และนางชื่น เพชรนอก จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียน วัดบ้านคอนเมือง ตำบลเทพาลัย (ตาจั่น) อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา ได้สมรสกับนางต่วน เพชรนอก ประกอบอาชีพทำการเกษตร ปัจจุบันนี้คุณพ่ออาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 47/1 หมู่บ้านโนนสามัคคี หมู่ที่ 7 ตำบลชีวาน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา คุณพ่อเคยดำรงตำแหน่งกำนัน ตำบลชีวาน แต่ปัจจุบันนี้ได้เกษียณอายุราชการแล้ว จึงทำให้มีเวลาในการทำการเกษตรแบบธรรมชาติได้อย่างเต็มที่ รวมแล้วได้ทำอาชีพนี้ 30 ปีเต็ม ซึ่งอาศัยความรู้จากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ดูข่าวสารทางการเกษตรที่เกี่ยวข้อง และอ่านหนังสือ

แนวคิดในการทำการเกษตรแบบธรรมชาติ

แนวคิดในการทำการเกษตรแบบธรรมชาติ เกิดจากการที่คุณพ่อสมหวังได้อ่านหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำนา ทำไร่แบบธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเอง จึงคิดอยากจะทำแต่ไม่มั่นใจ จนในช่วงที่มีการปลูกผักสวนครัว ทำไร่ด้วยตนเองทั้งหมด ได้คลุกคลีกับธรรมชาติมากขึ้น เลยมาสังเกตเห็นต้นข้าวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติตรงที่เนินสูง ซึ่งแต่เดิมตรงนั้นเป็นสวนพริก ปลูกพริก แล้วรดน้ำเป็นปกติ พอถึงหน้าแล้งเลยเอาฟางข้าวมาคลุมบริเวณโคนต้น เพื่อไม่ให้ดินแห้งและระบายน้ำเร็วเกินไป คุณพ่อก็พบว่าฟางข้าวที่เอามาคลุมดินนั้นมีเมล็ดข้าวติดมาด้วย แล้วก็สามารถเจริญเติบโตออกผลออกรวงเหมือนกับข้าวทั่วไปทั้งที่ที่ตรงนั้นเป็นที่สูงไม่มีน้ำขัง แต่มีฟางกลบเอาไว้และใส่ปุ๋ยคอกอีกนิดหน่อยเท่านั้น จุดนี้เองที่ทำให้เกิดความมั่นใจและการเปลี่ยนแปลงการทำนามาเป็นแบบธรรมชาติ ปลูกผัก ปลูกผลไม้แบบธรรมชาติ ซึ่งต้องมีหลักสำคัญอยู่ดังนี้

1. งดการฆ่าหญ้า เพราะว่าหากไม่เผาไม่ตัด ปล่อยให้มันแห้งตายก็จะกลายเป็นปุ๋ยและเป็น การลดแมลงศัตรูพืช เพื่อให้แมลงมีทางเลือกในการกินพืชมากขึ้น
2. ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี เพราะการใส่ปุ๋ยเคมีจะทำให้พืชและดินสมบูรณ์เพียงชั่วระยะเท่านั้นแต่ต่อไปจะทำให้ดินจืด ยกตัวอย่างเช่น การทำนาในปีแรกใส่ปุ๋ย 1 กระสอบ จะได้ข้าว 10 กระสอบ ปีต่อมาก็ต้องเพิ่มปุ๋ยเป็น 2 กระสอบ จึงจะได้ข้าวเท่าเดิม และปีต่อไปถ้าลดและใส่ปุ๋ยเท่าเดิมจะได้ข้าวลดลงเรื่อย ๆ เป็นตัวอย่างที่เห็นจริงจากการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายมากขึ้นเรื่อย ๆ
3. ไม่พ่นยาฆ่าแมลงพืชผักทุกชนิด คือ ในพื้นที่เกษตรแบบธรรมชาติจะไม่พ่นยาฆ่าแมลง ให้ธรรมชาติรักษาธรรมชาติเอง อาหารการกินก็ไม่มีพิษภัยต่อสุขภาพ กล่าวโดยสรุปแล้ว

คุณพ่อสมหวังคิดว่า กิจกรรมทั้งหมดที่ทำลงไปหวังเพียงอย่างเดียวคือ “เราทำเพื่อกินโดยเฉพาะ เราไม่เน้นขาย” ผลจากการปฏิบัติดังกล่าวทำให้คุณพ่อสมหวังมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้นจากเหตุผลในการดำเนินชีวิตที่ว่า

3.1 การทำนาไม่ได้ทำเพื่อขาย ต้นทุนก็น้อยลงใช้แรงงานตนเองและครอบครัวทำแบบธรรมชาติสร้างธรรมชาติ

3.2 อุดรรู้ว่าเรื่องอบายมุข ไม่ต้องเสียเงินซื้อเหล้า บุหรี่ ใส่เสื้อผ้าตามที่จำเป็น รายจ่ายจึงลดลง เมื่อรายจ่ายน้อยลงก็มีเงินเหลือเก็บ

3.3 อาหารการกินที่ไม่จำเป็นไม่ต้องซื้อ อาศัยการปลูกกินเองได้

3.4 ผลผลิตเก็บไว้กิน ที่เหลือจากเก็บไว้กินแล้วจึงออกขาย

3.5 ต้องประหยัดและออม

ในความคิดเห็นของคุณพ่อสมหวัง กล่าวว่า ไม่มีอะไรจะดีกว่าการปฏิบัติธรรม เพราะการปฏิบัติธรรมจะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

ประสบการณ์ในการทำการเกษตรธรรมชาติ

คุณพ่อสมหวัง เพชรนอก มีวิธีการเกษตรแบบธรรมชาติที่นอกเหนือไปจากการปฏิบัติธรรมเป็นส่วนตัวแล้ว โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

การทำนาแบบธรรมชาติ คุณพ่อสมหวังเริ่มต้นการทำนาแบบธรรมชาติตอนแรกเพียง 5 ไร่ แต่ต่อมาเห็นว่าได้ผลผลิตดีจึงขยายออกไปอีกมากมาย โดยมีวิธีการคือ

ในช่วงฤดูแล้งก่อนเข้าฤดูฝน คุณพ่อจะเอาเมล็ดพันธุ์พืชตระกูลถั่วไปปลูกไว้ในนาข้าว พอถึงหน้าฝนเมื่อฝนตกดินชุ่มก็จะไถกลบเพื่อเตรียมดินปลูกข้าวต่อไป

การจัดสวนผสมนาข้าว หลักในการจัดทำสวนผสมนาข้าว นั้น คุณพ่อก็จะใช้หลักเดียวกัน คือ ปลูกพริก ปลูกมะเขือและไม้ผลต่าง ๆ ในระยะแรกก็ขุดหลุม พรวนดินใส่ปุ๋ยธรรมดา ต่อมาก็ใช้พืชตระกูลถั่วปลูกคลุมพื้นที่ไว้ทั้งหมด ซึ่งทำให้ไม่ต้องใส่ปุ๋ยรดน้ำอีกเลย คือ ใช้ระบบธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ซึ่งถ้าจะดูเผิน ๆ ก็จะเหมือนกับทุ่งหญ้าธรรมชาติ ๆ แต่เมื่อเข้าไปสังเกตอย่างถี่ถ้วนจะเห็นพืชผลผลิตที่มีประโยชน์มากมาย การทำสวนแบบนี้ไม่ต้องเสียเวลาในการใส่ปุ๋ยรดน้ำประจำเหมือนการปลูกทั่วไป ดินจะไม่แห้งมากเหมือนปล่อยให้พื้นที่โล่ง นอกจากนี้แมลงที่เป็นประโยชน์ต่อพืชต่อดินก็จะมีมากขึ้น พืชที่ปลูกลงไปเป็นสิ่งที่มีความมีชีวิตซึ่งโดยธรรมชาติจะรู้จักช่วยตนเองให้ อยู่รอดได้ ซึ่งเป็นการรักษาสมดุลธรรมชาติอีกแบบหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป เทคนิคการทำเกษตรแบบธรรมชาติตามประสบการณ์ของคุณพ่อนั้นจะปล่อยให้ธรรมชาติทำหน้าที่ของมันเอง กล่าวคือ โดยธรรมชาติแล้วพืชที่แข็งแรงจะอยู่รอด พืชที่อ่อนแอจะตาย แต่อย่างไรก็ตามพืชที่ตายแล้วก็ยังให้ประโยชน์แก่พืชอื่น ๆ แมลงโดยธรรมชาติก็จะมีแมลงที่ควบคุมกันเอง โดยมีตัวห้ำ ตัวเบียน คอบควบคุมกัดกินกันเองโดยธรรมชาติ

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

1. ปัญหาจากภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม และโรคระบาด
2. ปัญหาด้านทุนการผลิตสูง น้ำมันและค่าแรงแพง
3. ผลผลิตต่อไร่จะต่ำดินเสื่อมคุณภาพ
4. ผลผลิตราคาตกต่ำ

ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาอุปสรรค

1. ต้องมีความตั้งใจจริงในการทำงาน ต้องเริ่มจากการวางแผน การดำเนินงานและการสรุปประเมินผลให้ครบเป็นกระบวนการ
2. ต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และรู้จักพัฒนาตนเอง
3. ต้องหมั่นแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องในการดำเนินงาน
4. ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
5. ต้องปรับปรุงพันธุ์พืชให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
6. ต้องปรับปรุงบำรุงดินด้วยปุ๋ยชีวภาพ
7. ต้องปรับปรุงแหล่งน้ำให้เพียงพอ

บทสรุป

จากแนวความคิดและประสบการณ์ของคุณพ่อสมหวัง เพชรนอก ที่จริงก็ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ใหม่ในวงการเกษตรของบ้านเรา เพราะในอดีตก่อนกระแสทุนนิยมจะเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้น เกษตรกรรุ่นคุณปู่คุณย่าก็ยังได้ทำเกษตรแบบธรรมชาติมานานแล้วเช่นกัน แต่ผลจากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการเกษตรแผนใหม่ได้เข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งในวิถีการผลิตของเกษตรกรไทย ผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเสียเปรียบที่มีต่อเกษตรกรไทยเราอย่างมาก คุณพ่อสมหวัง เพชรนอก จึงเป็นตัวอย่างของเกษตรกรที่ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคจนทำให้ประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพนี้เป็นอย่างยิ่ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : การทอเสื่อและการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อ

บ้านโนนพุทรา ตำบลกระซอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

นางทองพูนศรี อุดทา

นางทองพูนศรี อุดทา เกิดเมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2505 ณ บ้านเลขที่ 27 บ้านโนนพุทรา ตำบลกระซอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันอายุ 40 ปี บิดาชื่อนายมี ทองเหล็ก มารดาชื่อนางทรัพย์ ทองเหล็ก จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา อาชีพทำนาและมีอาชีพเสริมเป็นการทอเสื่อและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อ สวมรสกับนายสมาน อุดทา มีประสบการณ์ในการทอเสื่อและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อ 7 ปี โดยได้เรียนรู้จากพัฒนากรชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลกระซอนที่จัดครูอาจารย์มาสอน ซึ่งแต่เดิมนั้นชาวบ้านทอเสื่อมาใช้งานอย่างเดียว แต่ต่อมาผลผลิตมีมากขึ้นและจำหน่ายได้ในราคาถูก จึงคิดหาวิธีการในการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์จึงได้แปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น กระเป๋าประเภทต่าง ๆ กล่องใส่กระดาษ แฟ้มของชำร่วย เสื่อพับ และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ แล้วแต่ลูกค้าจะสั่ง

สำหรับแรงจูงใจในการประกอบอาชีพนี้ เพราะว่าอาชีพนี้เป็นอาชีพที่ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษและต้องการยกระดับและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อให้อยู่ในผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

การทอเสื่อเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่นิยมทำกันเกือบทุกหมู่บ้าน ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่จะพบตามหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ห้วยหนองบึงที่มีกก เตย ผือ หรือรังก้า ขึ้นอยู่หนาแน่น ถ้าปล่อยทิ้งไว้ก็จะเป็นวัชพืชทำให้เสียพื้นที่การเพาะปลูกข้าว แต่ถ้านำมาใช้ประโยชน์ เช่น นำมาทอเสื่อก็จะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว

นอกจากจะใช้ต้นกกเป็นวัตถุดิบแล้วยังนิยมใช้เส้นไผ่ในล่อนสีต่าง ๆ มาใช้แทนต้นกก จึงเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวและช่วยขจัดวัชพืชจำพวกกกที่ขึ้นหนาแน่นตามลำคลองที่ผ่านหมู่บ้านได้อีกทางหนึ่งด้วย

ขั้นตอนการทอเสื่อ ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น ได้แก่

1. ต้นกกที่จะนำมาใช้ทอเสื่อ
2. มีดหรือเคียวใช้ตัดและเกี่ยวต้นกก
3. ฟืม ซึ่งมีทั้งฟืมรูดและฟืมพันปลา
4. กระดานสำหรับรองนั่งทอเสื่อ
5. ไม้กรอบมีขนาดกว้างประมาณ 1.5 เมตร ยาวประมาณ 2.5 เมตร

6. สีส้ม

7. เชือกกระสอบ หรือปอแก้ว

การเตรียมต้นกก

ต้นกกที่นิยมใช้ส่วนมากจะเป็นกกสามเหลี่ยม ช่วงการเก็บกกจะเก็บในระยะที่กกมีดอกยังอ่อนอยู่ คือ ดอกจะมีสีขาวนวล ถ้ากกเริ่มแก่สีดอกจะเปลี่ยนไปเป็นสีชมพูและสีแดงตามลำดับ กกแก่จะถอนยาก ลำต้นแข็งกระด้างและกรอบถ้านำไปใช้ทอจะได้เสื่อคุณภาพไม่ดี ฤดูเก็บกกประมาณเดือนตุลาคมหรือพฤศจิกายน เป็นช่วงที่เสร็จจากการดำนา เป็นระยะที่ต้นกกกำลังพอมะกับการนำมาเป็นวัสดุทอเสื่อ ชาวบ้านก็จะไปถอนกกและนำไปเจียกให้เป็นเส้นเล็ก ๆ ในตอนกลางคืน ผึ่งแดดให้แห้งมัดแขวนรวมกันไว้ในร่มเก็บไว้ทอเสื่อหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วก็ตกในราวเดือนกุมภาพันธ์

การเจียกกกก็คือการใช้เหล็กโนหรือเหล็กแหลมกรีดเนื้อกกให้เป็นเส้นเล็ก ๆ ตามความยาวต้นกก ตามขนาดที่ต้องการ ส่วนไส้กกซึ่งอ่อนจะหลุดทิ้งไป กกที่เจียกเส้นเล็กเมื่อนำไปทอจะทำให้เสื่อมีเนื้อละเอียด ผิวเรียบและแน่น ราคาจะแพงขึ้นกว่าเสื่อที่ทอด้วยเส้นกกที่ใหญ่

การข้อมสีกก ถ้าต้องการให้เสื่อมีลวดลาย สีสันสะอาดตา ชาวบ้านจะข้อมเส้นกกแล้วใส่สีลงไปจะต้องการสีใดอ่อนแก่อย่างไรตามความต้องการของผู้ข้อม เมื่อเห็นว่าน้ำด้อมมีสีตามต้องการแล้วจึงนำกกที่แห้งมาจุ่มน้ำให้เปียกเพื่อให้สีซึมไปทุกส่วนเสียก่อน แล้วจึงเอากกที่เปียกน้ำลงด้อมในน้ำสีที่เดือดประมาณ 10 นาที แล้วทิ้งไว้ให้เย็นให้เส้นกกชุ่มน้ำสีจึงนำขึ้นผึ่งในร่มที่มีลมผ่านอย่าตากแดดเพราะสีจะซีด

ชนิดของฟืมที่จะใช้ทอเสื่อ

ฟืมที่จะใช้ทอเสื่อแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ฟืมรูใช้กับก้นอน และฟืมฟันปลาใช้กับกึ่งตั้ง

ฟืมรูทำด้วยไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้เต็ง หรือไม้รัง ขนาดใหญ่จะยาวประมาณ 2 เมตร กว้าง 25 เซนติเมตร หนา 3-5 เซนติเมตร เเจาะรูปรมาณน้อยขึ้นอยู่กับความยาวของฟืม

ฟืมฟันปลามีขนาดเดียว ยาวประมาณ 1.5 เมตร กว้าง 15 เซนติเมตร หนา 4 เซนติเมตร เเจาะเป็นซี่ฟันฟืมกว้าง 5 เซนติเมตร สูง 10 เซนติเมตร ปลายซี่โค้งมนห่างกันประมาณ 1 เซนติเมตร ร่องระหว่างฟันฟืมเล็กแคบเป็นร่องลึก

การทอเสื่อด้วยก้นอนและฟืมรู

การเตรียมกึ่งและฟืม การทอเสื่อขอชาวบ้านโดยทั่วไปผู้ทอมักจะเป็นผู้หญิง สถานที่ใช้ทอเสื่อ ได้แก่ ใต้ถุนบ้าน หรือใต้ร่มไม้บริเวณบ้าน เริ่มด้วยการนำไม้ไผ่มาตีเป็นกรอบสี่เหลี่ยม ผืนผ้า กว้างประมาณ 2-3 เมตร ยาว 5 เมตร ด้านบนไม้กรอบก็ท่อนหน้าและท่อนลูกใช้ตะปูเล็กตอกติดเป็นระยะห่างเท่ากับรูฟืม แล้วเอาเชือกปอแก้วผูกกับตะปูบนไม้กรอบด้านหน้าสอดผ่าน

รูปมไปรดไว้กับตะปูไม้กรอบด้านลูกจะหมดรูปม (ถ้ากเส้นสั้นจะรวบ 2 ข้างหากันให้พอดีเส้น ก) จะสอดเชือกที ๆ ด้านละ 3-5 เส้นที่ริมพิมทั้ง 2 ข้าง เพื่อให้ขอบเสื่อทน

เส้นปอที่ตึงจะให้ตึงแต่พอดี ถ้าตึงมากไป (ชาวบ้านเรียกว่า เกร็ง) เวลากระทบพิมปอจะ เปื้อนขาด ถ้าย่นไปเส้นกจะไม่กระชับ ก่อนทอช่างทอจะสอดไม้ไผ่ท่อนใหญ่เรียกว่าไม้โป่งเป้ง หรืออีโป่งเข้าใต้เส้นย่นห่างจากพิมประมาณ 1.5 เมตร ยกเส้นทอสูงกว่าระดับพื้นเล็กน้อย เพื่อช่วย ให้เส้นเชือกตึงได้ที่ป็นระยะ ๆ

การทอ

เมื่อกางที่และปรับเส้นย่นได้ที่แล้วจะมีคนทอช่วยกัน 2 คน คนหนึ่งทำหน้าที่กระทบพิมอีก คนหนึ่งจะสอดเส้นก เรียกคนพุ่ง เส้นกที่นำมาเตรียมทอต้องพรมน้ำให้ชุ่มจะได้เหนียวและใช้ผ้า หรือกระสอบพันห่อเส้นกให้ชุ่มอยู่ได้นาน

เนื่องจากพิมรูเงาะรูและเซาะร่องสลับหน้าลูก คนกระทบคว่ำพิมเส้นย่นอำขึ้นคนพุ่งจะพัน ปลายเส้นกประกบกับไม้ชนักสอดเข้าไประหว่างเส้นย่นที่อำแล้วกระทบพิม ต่อออกไปคนทอหงาย พิมเส้นย่นสลับกันจะอำขึ้น คนพุ่งสอดเส้นกทำเช่นนั้นเรื่อยไปจนได้เสื่อยาวตามต้องการ การพุ่ง กจะต้องพุ่งโคนและปลายเส้น เพื่อให้สีและพื้นผิวของเสื่อเรียบสม่ำเสมอ คนทอเมื่อกระทบเส้น กเข้าที่แล้วก็ต้องเก็บริมเสื่อพร้อมกันไปด้วยเพื่อกันขอบรูด ถ้าต้องการลดลายคนพุ่งกจะเป็นผู้ กำหนดว่าจะสอดเส้นกกี่สี สีละกี่เส้น

การตัดแต่ง

เมื่อได้เสื่อผืนยาวตามต้องการแล้วจะต้องขลิบปลายกกรมขอบเสื่อให้เรียบ ขอบเสื่อจะขึ้น สันสวย ต่อไปตัดเชือกเส้นย่นทางปลายเสื่อทีละคู่ให้เหลือปลายเชือกยาวประมาณ 10 เซนติเมตร แล้วผูกกระชับกับริมเสื่อจนหมดเส้นเชือก แล้วจึงตัดเส้นย่นด้านหัวเสื่อ (ด้านเริ่มทอ) ผูกปลาย เชือกเช่นเดียวกันหรือจะถักเป็นเปียชิตรอมเสื่อก็ได้ เมื่อเสร็จแล้วก็จะได้ผืนเสื่อนำไปตากแดด ให้แห้งก่อนนำไปม้วนเก็บไว้ใช้หรือจำหน่ายต่อไป

การทอเสื่อด้วยที่ตั้งและพิมพื้นปลา

การเตรียมที่ตั้งและเส้นย่น ก็ตั้งมักทำสำเร็จเป็นกรอบไว้เท่ากับขนาดความกว้างของพิมสูง ประมาณ 2 เมตร กว้าง 1.5 เมตร ไม้กรอบสี่ด้านทั้งบนและล่างจะหมุนเลื่อนได้ เวลาขึงเส้นย่น จะกะให้ได้ความยาวเสื่อตามต้องการ ผูกปลายเชือกเส้นย่นกับไม้กรอบล่างและปลายมนติดไว้ กรอบบน ถอดไม้กรอบบนออกม้วนเชือกทางย่นจนเหลือพอดีกรอบ หมุนม้วนให้เส้นตึงสอดไม้ กรอบบนเข้าที่ ดอกกลมปรับให้เส้นเชือกทางย่นตึงได้ที่

การทอเสื่อด้วยที่ตั้ง ทำเพียงคนเดียว คนทอวางพิมพาดตัก สอดเส้นกสลับขึ้นลงกับเชือก ทางย่นจากขวาไปทางซ้าย สอดพิมให้เส้นย่นรับกับร่องพื้นปลาแล้วกระทบลง ถอดพิมออกวางบน ตักแล้วสอดเส้นกสลับ โคนกับปลายแล้วกระทบ คนทอเก็บริมเสื่อพร้อมไปด้วยเมื่อทอไปจนได้

ผืนเสื่อสูงเกือบสุดช่วงแขนจะกระทบไม้สะดวก คนทอจะถอดไม้กรอบบนหมุนหย่อนเส้นขึ้น แล้วถอดไม้กรอบวางล่างมัดผืนเสื่อที่ทอแล้วสอดเก็บไว้ที่ไม่กรอบล่าง หมุนไม้กรอบบนให้เส้นขึ้นตึงสอดคืนเข้าที่ใส่ฟืม แล้วทอต่อจนได้ผืนเสื่อยาวตามความต้องการ เสร็จแล้วตัดปลายเส้นขึ้น ผูกหรือถักเปียเหมือนทอเสื่อฟืมรู ตัดและแต่งขอบเสื่อ นำไปตากแดดให้แห้งแล้วมัดมัด การทอเสื่อฟืมพันปลายมัดไม้ใส่สวดคลายและทำไม้ซ้ำเพราะทำคนเดียว ต้องเสียเวลาในการปรับฟืมและปรับเส้นขึ้น ส่วนการทอด้วยฟืมรูจะทำได้เร็วเพราะช่วยกัน 2 คน และไม่ต้องเสียเวลาในการปรับเส้นฟืม

การทอเสื่อนับเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่นิยมทำกันมาแต่โบราณและถ่ายทอดกันเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในปัจจุบันวัตถุดิบที่สำคัญคือกกอาจจะหายากขึ้น เพราะเกษตรกรใช้พื้นที่ทำประโยชน์ในการทำนา เนื่องจากพื้นที่มีน้อยลงแต่ก็ยังพอมิที่ริมหนอง บึง หรือคูคลองซึ่งมีกกขึ้นหนาแน่น พอจะนำมาทอเสื่อเพื่อหารายได้เสริมให้แก่ครอบครัว ถ้ามีการพัฒนารูปแบบการทอเสื่อให้มีความประณีตมีสีสันและคุณภาพเพื่อนำไปใช้สอยและเป็นของฝาก โดยทำให้เป็นหัตถกรรมของที่ระลึกที่มีคุณภาพและราคาสูงขึ้น ก็จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรหรือผู้ทอเสื่อลงทุนที่จะปลูกกกเพื่อเก็บไว้ใช้ เพราะถ้าสามารถสร้างรายได้เป็นอาชีพหรือกึ่งอาชีพได้ก็จะช่วยสร้างอาชีพให้แก่เกษตรกรเพื่อเสริมรายได้จากการทำนาอย่างเดียว

การแปรรูปผลผลิตจากเสื่อกก

หลังจากได้เสื่อกกเป็นผืนแล้วก็สามารถนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ เช่น แฟ้ม กระเป๋าแบบต่าง ๆ กล่องใส่กระดาษทิชชู โดยมีขั้นตอนในการผลิต ดังนี้

1. กำหนดรูปแบบของผลิตภัณฑ์
2. ออกแบบผลิตภัณฑ์และตัดแบบกระดาษ
3. นำแบบกระดาษมาทาบกับเสื่อกก แล้วตัดเสื่อกกตามแบบ
4. นำเสื่อกกที่ตัดตามแบบมาทากาวแปะเปียกแล้วทาบลงที่ผ้าฝ้ายสีต่าง ๆ ตามสีของเสื่อ กกแล้วตัดให้เรียบร้อย
5. ใช้จักรเย็บผ้าธรรมดา หรือจักรอุตสาหกรรมเย็บและเก็บริมให้เรียบร้อย
6. นำชิ้นงานมาประกอบเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น แฟ้ม กระเป๋าแบบต่าง ๆ กล่องใส่กระดาษทิชชู กล่องใส่ดินสอ ที่เก็บซองจดหมายหรืออื่น ๆ ที่ต้องการ
7. นำผลผลิตมาตรวจสอบความเรียบร้อยและความสวยงาม แล้วส่งขายได้ตามต้องการ

ปัญหาและอุปสรรค

1. แรงงานส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ การทำนา ดังนั้นในฤดูทำนาจะเลิกการทอเสื่อออกไปทำนาก่อน รอจนเก็บเกี่ยวเสร็จจึงหันมาทอเสื่ออีก และเมื่อในปัจจุบันรัฐบาลได้ตั้งโรงงานในชนบท จึงทำให้แรงงานส่วนใหญ่ไปทำงานในโรงงานมากยิ่งขึ้น ทำให้ขาดแรงงานในการทอเสื่อ
2. ถึงแม้จะมีการรวมกลุ่มกันผลิตเพื่อแก้ปัญหาการผลิตและการจำหน่าย แต่ก็ยังมีปัญหาในด้านการขายตัดราคาซึ่งกันและกันอยู่
3. คุณภาพของผลผลิตทั่วไปบางชิ้นยังไม่ได้มาตรฐาน เพราะผู้ผลิตบางคนมุ่งเน้นแต่ปริมาณไม่คำนึงถึงคุณภาพ ทำให้คุณภาพของผลผลิตลดลง
4. การสนับสนุนจากทางราชการทั้งทางด้านวิชาการ การจำหน่าย และการเผยแพร่ยังไม่ทั่วถึง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : สาขาวิจิตรศิลป์

(การแกะสลักเทียนพรรษา การสร้างอุโบสถ และเมรุเผาศพ)

บ้านทุ่งเลนทอง ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

นายไชย สิทธิสุข

นายไชย สิทธิสุข เกิดเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2503 ณ บ้านเลขที่ 172 บ้านทุ่งเลนทอง ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นบุตรของนายชุ่ม สิทธิสุข และนางมล สิทธิสุข อายุ 42 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนสุริยาอุทัย ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา สมรสกับนางกำไธ สิทธิสุข อาชีพรับจ้างสร้างโบสถ์ เมรุเผาศพ และรับจ้างทั่วไป มีประสบการณ์ทำงานด้านวิจิตรศิลป์ 21 ปี

แรงบันดาลใจในการสร้างผลงานอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

นายไชย สิทธิสุข ได้บวชเป็นพระภิกษุตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 จนถึงปี พ.ศ. 2538 ในช่วงที่เป็นภิกษุนั้นได้ร่วมมือกับชุมชน และภิกษุสามเณรจัดทำเทียนพรรษาขึ้น โดยได้รับข้อเสนอแนะจากอาจารย์ธงชัย นิยมสุข และอาจารย์วิลาวัลย์ พรหมบุตร อาจารย์ที่สอนศิลปะที่โรงเรียนพิมายวิทยา ในด้านลายไทยและองค์ประกอบศิลป์ ซึ่งประเพณีแห่เทียนพรรษาของอำเภอพิมาย และจังหวัดนครราชสีมา นั้นจัดยิ่งใหญ่และสนุกสนานกว่าจังหวัดอื่น ๆ ไม่แพ้จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งก่อนจะถึงวันแห่เทียนนั้นจะต้องจัดการหล่อเทียน ประดิษฐ์เทียนให้สวยงามวิจิตรบรรจง จึงได้เกิดการรวมตัวกันของพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาหนุ่มสาวชาวบ้านที่อยู่ใกล้วัดมาช่วยกัน เพราะการทำเทียนพรรษานั้นต้องใช้ระยะเวลาหลายเดือน การตกแต่งเทียนพรรษาและบริวารเทียนพรรษานั้น ส่วนมากเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธประวัติชาดก หรือมุขตลกแทรกฝีมือทางศิลปะ จนทำให้ นายไชย มีความสามารถทางด้านวิจิตรศิลป์เป็นอย่างดี จึงทำให้ได้นำความรู้ความสามารถนี้ไปใช้ในการก่อสร้างพระอุโบสถ และเมรุเผาศพที่จำเป็นต้องอาศัยช่างฝีมือในการจัดทำปูนปั้นลายไทย เพื่อใช้ในการตกแต่งอย่างมากมาย สำหรับผลงานที่ท่านได้จัดทำอยู่เสมอ คือ เทียนพรรษาของวัดใหม่ประตูลย์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และเทียนพรรษาของอำเภออื่น ๆ ใกล้เคียงกับอำเภอพิมายที่มาร่วมจ้างให้จัดทำขึ้น ส่วนโบสถ์และเมรุเผาศพที่ได้ก่อสร้างสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คือ โบสถ์วัดหนองบัวกระเจา ตำบลหนองบัวกระเจา อำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา โบสถ์วัดเสมา ตำบลเมืองนาถ อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา โบสถ์วัดหินเสลา อำเภอพล-สารคาม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา และยังมีโบสถ์และเมรุเผาศพที่กำลังดำเนินการก่อสร้างอีกมากมาย

ประวัติการจัดสร้างผลงานทางด้านจิตรศิลป์

- ปี พ.ศ. 2524 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย ต.ในเมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา
- ปี พ.ศ. 2525 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย ต.ในเมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา โดยร่วมมือกับอาจารย์ธงชัย นิยมสุข และอาจารย์วิลาวัลย์ พรหมบุตร
- ปี พ.ศ. 2526 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย โดยร่วมมือกับชุมชนดำเนินการ
- ปี พ.ศ. 2527 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย โดยร่วมมือกับโรงเรียนพิมายวิทยา
- ปี พ.ศ. 2528 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย โดยร่วมมือกับโรงเรียนพิมายวิทยา
- ปี พ.ศ. 2529 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 2 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2530 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 1 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2531 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 2 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2532 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 1 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2533 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 1 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2534 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 2 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2535 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 1 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2536 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 1 ในการประกวดระดับจังหวัด
- 2540
- ปี พ.ศ. 2541 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 2 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2542 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 1 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2543 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 4 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2544 จัดทำเทียบพระยาของวัดใหม่ประตูชัย และได้รางวัลลำดับที่ 3 ในการประกวดระดับจังหวัด

- ปี พ.ศ. 2545 จัดทำเทียนพรรษาของวัดใหม่ประดิษฐาน และได้รับรางวัลลำดับที่ 2 ในการประกวดระดับจังหวัด
- ปี พ.ศ. 2538 จัดสร้างพระอุโบสถวัดหนองบัวกระจาย ตำบลหนองบัวกระจาย อำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา
- ปี พ.ศ. 2539 จัดสร้างพระอุโบสถวัดเสมา ตำบลเมืองนาถ อำเภอขามสะแกแสง - 2543 จังหวัดนครราชสีมา
- ปี พ.ศ. 2542 จัดสร้างพระอุโบสถ วัดบ้านเสลา ตำบลพลสงคราม - 2544 อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

วัสดุต่าง ๆ ที่ใช้ในการหล่อเทียนพรรษา และปั้นปูนประดับพระอุโบสถและเมรุเผาศพ

1. เทียนขี้ผึ้ง
2. ปูนปลาสเตอร์
3. ปูนซีเมนต์และทรายละเอียด
4. ดินเหนียว หรือดินน้ำมัน
5. ยางคิบ หรือซิลิโคน
6. ลวดคำ หรือลวดผูกเหล็ก
7. ไม้ฟัน

เครื่องมือที่จำเป็นในการจัดทำ

1. เตาถ่านขนาดใหญ่ หรือเตาอังโล่ สำหรับก่อไฟต้มขี้ผึ้งและเผาหัวเหล็กให้ร้อนเพื่อแต่งลาย
2. เครื่องมือ หรือมีดแกะสลักไว้ใช้แกะสลักแบบพิมพ์ที่ทำจากปูนปลาสเตอร์ และดินน้ำมัน หรือดินเหนียว
3. เครื่องปาดปูนเวลาปั้นปูน
4. ถังน้ำขนาดใหญ่สำหรับใส่เทียนที่ลอกออกจากพิมพ์
5. ไคร์เป่าลม ไว้เป่าเทียนที่นำออกจากพิมพ์แล้ว ก่อนติดลวดลายบนฐานเทียนและส่วนต่าง ๆ ของเทียนที่ต้องการตกแต่งด้วยลาย

ขั้นตอนของการทำงาน

งานทำเทียนพรรษา และงานปั้นประดับพระอุโบสถและเมรุเผาศพ เป็นงานที่มีกระบวนการอยู่หลายขั้นตอน แต่ละขั้นตอนจะต้องใช้เทคนิควิธีการ ใช้ความชำนาญเฉพาะตัวของช่างอยู่บ้าง แต่บางขั้นตอนก็ไม่จำเป็นต้องใช้ความชำนาญพิเศษมากนัก ช่างจึงต้องเป็นคนที่มีความละเอียดรอบคอบ ใจเย็น มีความมานะพยายามสูง ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

1. การออกแบบ เป็นการออกแบบหุ่น หรือฐานเพื่อให้ได้งานตามที่ต้องการ
2. การปั้นหุ่น หรือปั้นลาย เพื่อเป็นแม่พิมพ์ทำด้วยดินเหนียวหรือดินน้ำมัน แต่ในปัจจุบันนี้นิยมทำจากดินน้ำมันมากกว่า เพราะสะดวก และสะดวกสลายกว่าดินเหนียว
3. นำปูนปลาสเตอร์ละลายน้ำพอขลุกขลิกแล้วนำมาประกบ เพื่อทำเป็นแบบพิมพ์จนกระทั่งปูนปลาสเตอร์แห้ง แล้วแกะเอาหุ่นหรือลวดลายออก ถึงขั้นตอนนี้ต้องใช้น้ำมันทาที่หุ่นก่อน
4. นำแบบพิมพ์หรือแม่พิมพ์ที่สำเร็จ มาตักแต่งลวดลายอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้เห็นลวดลายชัดเจน
5. นำแบบพิมพ์หรือแม่พิมพ์มาใช้แล้วต้มเทียนให้ละลาย เทลงไปในแบบพิมพ์จนแห้งแล้วแกะเทียนออกโดยนำแบบพิมพ์นั้นไปแช่น้ำก่อนแกะเทียนออก
6. นำเทียนที่มีลวดลายแล้วประดับบนฐานหรือส่วนอื่น ๆ ที่ต้องการตกแต่งลวดลายโดยใช้ไคร้เป่าลมเป่าให้ร้อนก่อนจะได้ตักง่าย
7. สำหรับปูนปั้นนั้นก็ต้องออกแบบแล้วก็ดำเนินการเหมือนกับการหล่อเทียน แต่แบบจะไม่เหมือนกัน

ปัญหาและอุปสรรค

1. ปัญหาเรื่องแรงงาน เป็นปัญหาที่มากที่สุด หาช่างทำไม่ค่อยได้
2. ต้นทุนในการดำเนินการจะสูง แต่ผลกำไรน้อย
3. ขาดความร่วมมือจากภาครัฐและภาคเอกชนอย่างจริงจัง

บทสรุป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาจิตรศิลป์ในปัจจุบันไม่มีหน่วยงานของรัฐส่งเสริมอย่างจริงจัง ช่างฝีมือก็หัดกันเอง โดยอาศัยการสังเกต การฝึกหัด และการเรียนรู้จากการปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเทียนพรรษา การสร้างพระอุโบสถและเมรุเผาศพเป็นงานที่ต้องทำหลายขั้นตอน แต่ละตอนจะยุ่งยากกว่าจะได้ชิ้นงานที่สวยงาม ต้องใช้เวลาทำนาน ช่างฝีมือต้องมีความอดทน พากเพียรพยายาม ถ้าทำงานผิดขั้นตอนหรือไม่ระมัดระวังอาจจะทำให้ชิ้นงานเสียหาย หรือเป็นอันตรายได้ จึงน่าจะได้รับการสนับสนุนส่งเสริมกันอย่างจริงจัง โดยมีการสอนให้ความรู้ความเข้าใจในการทำงานอย่างแท้จริงก็จะช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ลงได้ อีกประการหนึ่งเท่าที่สังเกต ช่างฝีมือมักจะเอาพิมพ์ต้นฉบับมาจากอุบลราชธานี แล้วมาเทขึ้นทำให้ได้แบบหรือลวดลายที่ซ้ำ ๆ กันอยู่เสมอ ๆ ไม่มีแบบแปลกใหม่ น่าจะส่งเสริมการสอนให้ช่างรู้จักออกแบบปั้นดินแบบ หล่อแบบหรือการถอดพิมพ์ ซึ่งจะทำได้ชิ้นงานที่แปลกใหม่ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จะทำให้งานสาขาจิตรศิลป์ของอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีชื่อเสียงอีกแห่งหนึ่งและเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรวมต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : สาขาวนเกษตร
บ้านสัมฤทธิ์ ตำบลสัมฤทธิ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

คุณพ่อนุญ หนากลาง

คุณพ่อนุญ หนากลาง เกิดเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ณ บ้านเลขที่ 207/1 บ้านสัมฤทธิ์ ตำบลสัมฤทธิ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นบุตรของคุณพ่อพุ่ม หนากลาง และคุณแม่เปล่ง หนากลาง อายุ 62 ปี สมรสกับนางจูล หนากลาง ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม อดีตเป็นกำนันตำบลสัมฤทธิ์ จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนพิมาย ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 207/1 บ้านสัมฤทธิ์ ตำบลสัมฤทธิ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และทำวนเกษตรบนเนื้อที่ 10 ไร่

แรงบันดาลใจในการทำเกษตรแบบวนเกษตร

คุณพ่อเล่าให้ฟังว่า เกษตรกรไทยในอดีตทำการเพาะปลูกโดยอาศัยธรรมชาติ และมุ่งผลผลิตหลาย ๆ ชนิดรวมกันเพื่อนำผลผลิตนั้นมาใช้ยังชีพ เป็นหลักก่อนที่เหลือจากกิจการนี้แล้วจึงนำออกจำหน่ายจ่ายแจก จนกระทั่งยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 ระบบการเกษตรและระบบวงจรทางเศรษฐกิจแผนใหม่ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้นจึงส่งผลให้วิธีการผลิตเปลี่ยนไปเป็นการผลิตพืชเศรษฐกิจเพียงไม่กี่ชนิดในพื้นที่ขนาดใหญ่ เพื่อขายหรือสนองความต้องการของตลาดเป็นสำคัญ ซึ่งนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อเป็นสินค้าออกของรัฐบาลทำให้เกิดการขยายตัวในด้านพื้นที่การเพาะปลูกเป็นไปอย่างรวดเร็ว จึงส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าไม้ลดลง ความสมดุลของธรรมชาติก็เปลี่ยนไป ก่อให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ร้ายแรงมากขึ้น โรคพืชและแมลงศัตรูพืชระบาดมากขึ้น ในขณะเดียวกันดินก็เสื่อมคุณภาพลงทำให้เกษตรกรต้องลงทุนในการผลิตสูงขึ้นทั้งในด้านปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมีและยาฆ่าแมลง ดังนั้นเกษตรกรจึงจำเป็นต้องเพิ่มต้นทุนในการผลิตมากขึ้น ประกอบกับมีภัยธรรมชาติในบางปีในขณะที่ราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้เกษตรกรต้องประสบปัญหาขาดทุน มีหนี้สินพอกพูนขึ้นจนในที่สุดต้องขายที่ดินทำกินไปเป็นจำนวนมาก

จากแรงบันดาลใจที่กล่าวมาเองคุณพ่อจึงได้ตัดสินใจหันเหจากวิธีการผลิตแบบที่เคยทำมาเพื่อหารายได้มาสู่การผลิต เพื่อลดต้นทุนการผลิต เพื่อการพึ่งตนเองและสร้างหลักประกันชีวิตในระยะยาว คุณพ่อจึงได้ตัดสินใจทำวนเกษตรบนที่ดินเพียง 10 ไร่ ที่ทำการปลูกมะพร้าว ,ฝรั่ง , พุทรา , มะม่วง , ขนุน , มะขามเทศ , มะนาว , ละมุด , กัลย , ใผ่ โดยอาศัยแรงงานในครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งแต่เดิมผลิตเพื่อบริโภคภายในครอบครัว จากที่เหลือก็ออกจำหน่ายได้ตลอดทั้งปี เพราะไม้ผลเหล่านี้จะออกผลตลอดปี โดยทยอยกันออกอยู่ตลอด คุณพ่อจึงมีรายได้อยู่ตลอดทั้งปีเลย และยังมีเงินเก็บเพียงพอที่จะทำกิจการต่าง ๆ ส่งบุตรเรียนจนได้รับราชการทุกคน ซึ่งการที่คุณพ่อจะประสบผลสำเร็จเช่นนี้คุณพ่อได้รับคำแนะนำจากเกษตรอำเภอ พัฒนาการอำเภอ ตลอดจน

ในช่วงที่เป็นกำนันตำบลสัมฤทธิ์นั้นคุณพ่อได้เดินทางไปศึกษาดูงานทางด้านวนเกษตรย่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ไปได้แนวคิดมาจากผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ผู้ใหญ่บ้านห้วยหิน ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ได้รับผลสำเร็จในการทำการเกษตรแบบวนเกษตรนี้มาแล้ว

หลักการและวิธีการของวนเกษตรของคุณพ่อบุญ หนากลาง

วนเกษตรของคุณพ่อนี้ถือว่าเป็นการเกษตรธรรมชาติที่ไม่ใช่ปฎิวัติศาสตร์ สารเคมีและยาฆ่าแมลง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวทำให้เกิดสารพิษตกค้างในสภาพแวดล้อม จะไม่ไถพรวนดิน เพราะผืนดินโดยธรรมชาติมีการไถพรวนอยู่แล้วโดยรากไม้ ไล้เดือนและสัตว์ต่าง ๆ จะไม่ทำให้พื้นที่ดินโล่งเตียนเพื่อรักษาหน้าดินไม่ให้ถูกทำลายโดยลมและฝน หากพื้นที่ที่รกรกควรปล่อยไว้ เช่นนั้นก่อน เมื่อจะปลูกต้นไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วจึงค่อยทำให้เตียน

คุณพ่อเล่าให้ฟังต่อไปว่า วนเกษตรนี้ให้คุณประโยชน์หลายประการ หลังจากที่คุณพ่อได้ทำการเกษตรแบบวนเกษตรเป็นเวลา 10 ปี คุณพ่อคิดว่าวนเกษตรเป็นการเกษตรที่ให้คุณประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อม ดังนี้

1. ในด้านการพึ่งตนเอง วนเกษตรนั้น คือ การสะสมอาหาร เครื่องใช้ไม้สอย ยารักษาโรค ที่ให้ปัจจัย 4 ครบทุกด้านที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน และทำให้เกษตรกรลดรายจ่ายจากการซื้อหาในตลาด ในขณะที่มีผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครอบครัวก็ทำให้มีรายได้มากขึ้น

2. วนเกษตรเป็นการเกษตรที่ให้ผลยั่งยืนระยะยาว เพราะว่ามีผลเหล่านี้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ต่อเนื่องได้นาน

3. ในด้านสภาพแวดล้อม วนเกษตรช่วยในการฟื้นฟูความมีสมดุลธรรมชาติกลับคืนมา จะเห็นได้จากบริเวณสวนของคุณพ่อจะร่มรื่นด้วยไม้ผลนานาชนิด เป็นที่อยู่อาศัยของนกประเภทต่าง ๆ กระจอก ผีเสื้อ ปลา

4. ในด้านจิตใจ ผู้ที่ทำการเกษตรแบบวนเกษตรจะมีอารมณ์และจิตใจที่สะอาด บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากแรงกดดันจากโลกภายนอกที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนฝ่ากชีวิตไว้กับตลาดและระบบเศรษฐกิจแบบแข่งขัน

นอกจากนี้แล้วคุณพ่อยังมีความภาคภูมิใจที่ผลงานของท่านเป็นที่ยอมรับกับสังคมภายนอก เพราะท่านได้เป็นวิทยากรอบรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร มีชาวบ้าน นักเรียนนักศึกษา ข้าราชการมาศึกษาดูงานอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์จะนำลูกค้ำมาเยี่ยมชมอยู่เสมอ ๆ

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

1. มีแมลงศัตรูพืชมารบกวน เพราะที่ของท่านอยู่ใกล้กับที่ของเกษตรกรรายอื่นที่ยังทำการเกษตรแบบเดิมอยู่
2. ผลผลิตมีราคาต่ำ

ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา

1. ต้องขยันปราบปรามศัตรูพืชที่มารบกวนผลผลิตด้วยวิธีการทางธรรมชาติ
2. ชี้แจง แนะนำ ชักชวนให้เกษตรกรอื่น ๆ มาทำวนเกษตรเพิ่มมากขึ้น
3. เจ้าหน้าที่ของรัฐควรให้การสนับสนุนในด้านการขายผลผลิต และทางด้านวิชาการเพื่อจะได้นำไปใช้ในการพัฒนาอาชีพต่อไป

บทสรุป

จากการศึกษาวนเกษตรของคุณพ่อบุญ หนากลาง นั้นจะเห็นว่า เพื่อนบ้านของคุณพ่อที่บ้านสัมฤทธิ์ อำเภอยะผิมาย จังหวัดนครราชสีมา ส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำนาและรับจ้างทั่วไปแต่ที่สวนของคุณพ่อจะมีลักษณะเด่นกว่าเพื่อนเพราะจะมีลักษณะเขียวครึ้มอยู่ทุก ๆ ฤดูกาล เพราะมีการปลูกพืช ผลไม้สลับและผสมกันไป จึงทำให้มีผลผลิตกินได้ ขายได้ตลอดทั้งปี เอาไว้กินในครัวเรือน เหลือก็เอาไปขาย อันไหนแก่หรือตายไปก็นำมาทำฟืนและถ่านในการหุงต้มอาหารแล้วก็ปลูกแซมขึ้นมาใหม่ ซึ่งทำให้คุณพ่อครองชีพกับภรรยาอย่างเรียบง่าย ไม่แก่งแย่งดิ้นรนต่อสู้ชีวิต มีชีวิตจิตใจที่สงบเงียบ ใจคอโอบอ้อมอารีจนได้รับรางวัลกำนันแหวนทองคำ เป็นกำนันยอดเยี่ยมของจังหวัดนครราชสีมา ในปี 2543 ซึ่งในปัจจุบันนี้คุณพ่อก็ยังมีชีวิตอยู่ในสวนของท่าน อันเป็นมรดกที่ท่านรักเป็นอย่างยิ่ง จัดได้ว่าคุณพ่อได้ดำเนินตามรอยพระพุทธองค์ที่สันโดษเรียบง่าย คุณพ่อจะเข้าวัดรักษาศีล 8 ตลอดพรรษาทุกพรรษา และนำภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ท่านได้สร้างมรดกอันเป็นแบบอย่างที่ดีที่เกษตรกรน่าจะได้นำแบบอย่างของท่านมาดำเนินการดูแล้วจะพบว่าสภาพชีวิตที่เรียบง่าย สงบนี้เป็นความสุขที่แท้จริงโดยไม่ต้องสรรหาที่ไหนเพียงแต่ใช้หลักการที่ว่า ทำอย่างไรระบบนิเวศจะเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ สัตว์ และพืช

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาประณีตศิลป์ : งานจักสานจากไม้ไผ่
บ้านขามตามุข ตำบลธารละหลอด อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

คุณพ่อเจือ แสงมณี

คุณพ่อเจือ แสงมณี เกิดเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2482 (ปีชวด) ณ บ้านเลขที่ 25/1 บ้านขามตามุข หมู่ 10 ตำบลธารละหลอด อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา อายุ 64 ปี เป็นบุตรของคุณพ่อชม และคุณแม่คำ แสงมณี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดบ้านกอก อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา และได้สมรสกับนางจันทร์ แสงมณี ปัจจุบันประกอบอาชีพหลักคือ ทำนา อาชีพเสริมรายได้ที่เป็นภูมิปัญญาคือ การจักสานงานไม้ไผ่ ซึ่งคุณพ่อสามารถทำได้ทุกประเภท แต่ที่ไม่พอขายคือ สุ่มไก่ เพราะปัจจุบันคนนิยมเลี้ยงไก่ชนกันมากขึ้น ซึ่งความรู้เหล่านี้ได้มาจากการเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน

แรงบันดาลใจในการสร้างผลงานอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

คุณพ่อเล่าให้ฟังว่า การจักสานงานไม้ไผ่มีทำกันมาตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย โดยอาศัยไม้ไผ่ที่มีอยู่ตามหัวไร่ปลายนา ซึ่งมีอยู่มากมายหลายชนิด แต่ที่นิยมนำมาจักสานได้แก่ ไม้ไผ่ใหญ่ที่คนนิยมปลูกไว้รอบ ๆ บ้านเพื่อใช้หน่อเป็นอาหารและใช้ลำต้นมาตัดแปลงทำเป็นเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ที่จำเป็นในครอบครัว เช่น สุ่ม ตะกร้า ชะลอม กระออม กระดิ่ง ตะแกรง กระเชอ ลอบ ไซหวด ครุ ซึ่งแต่เดิมเครื่องใช้ไม้สอยเหล่านี้ทำกันเอาเพื่อใช้ในครอบครัวตามความจำเป็นของแต่ละท้องถิ่น และการจักสานแต่ละอย่างก็มีกระบวนการในการผลิตที่แตกต่างกัน ยากบ้างง่ายบ้าง ดังนั้นแต่ละคนจึงมีความถนัดในการทำไม่เหมือนกัน จึงได้มีการผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนขึ้น ต่อมาไม้ไผ่หายากขึ้นและคนมีงานอื่นทำที่มีรายได้ดีกว่าก็หันไปทำอย่างอื่นแทนจึงยังคงเหลือบางคนและบางกลุ่มเท่านั้นที่มีความชอบและความถนัดทางจักสานเป็นพิเศษมายึดอาชีพการจักสานเป็นอาชีพหลักแต่ส่วนมากแล้วก็จะยึดเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา โดยอาศัยทำในเวลาว่างตอนเย็นหรือตอนกลางคืน เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง

สาเหตุสำคัญที่คนนิยมนำเอาไม้ไผ่มาทำเครื่องจักสาน เพราะไม้ไผ่หาได้ง่ายนำมาแปรรูปได้ง่าย มีความเหนียวสามารถนำมาจักสาน เหลา แต่งได้หลายขนาด ง่ายต่อการนำมาประกอบให้เป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ

การจักสานงานไม้ไผ่ที่จะกล่าวถึงนี้ คุณพ่อสามารถทำได้ทุกชนิดแต่ที่ทำไม่พอจำหน่าย จำต้องมีการรวมกลุ่มสานสุ่มไก่ขึ้นผลิตผลงาน เพราะเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวชนบทที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ โดยนำเอาวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาตัดแปลงเพื่อใช้ประโยชน์ “สุ่มไก่” ยังคงเป็นสิ่งสำคัญของครอบครัวชนบทที่ใช้

สำหรับเลี้ยงไก่เพื่อการบริโภคในครัวเรือนหรือเลี้ยงเพื่อการนันทนาการ การสานส้มไก่จึงเป็นมรดกที่สมควรจะได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษให้คงอยู่สืบไป

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในการสานส้มไก่

1. มีดโต้ เอาไว้ตัดหรือผ่าไม้
2. มีดตอก เอาไว้จักและเหลาไม้
3. เลื่อยสันคา เอาไว้ตัดไม้
4. ค้อนไม้ เอาไว้ตีทุบมีดเวลาผ่าไม้
5. เศษผ้า เอาไว้สำหรับพันนิ้วเมื่อเวลาเหลาไม้
6. ไม้ไผ่

กระบวนการในการสานส้มไก่

1. การเลือกไม้ไผ่จากกอที่จะนำมาใช้นั้น ถ้าจะให้พอเหมาะแก่การใช้งานแล้วควรจะเป็นไม้ที่เจริญเติบโตตามปกติไม่แคระแกรน ไม้บิดงอ ไม้เป็นมอดแมง ผิวไม่ถลอก มีระยะข้อปล้องระหว่าง 35-50 เซนติเมตร และมีอายุระหว่าง 1.5-2 ปี จะใช้สานได้ดีเพราะไม้ไผ่ในช่วงอายุดังกล่าวจะผ่า จัก เหลา และสานได้ง่ายไม่แตกหัก หากไม้แก่เกินไปจะทำให้ยุ่งยาก เหลายาก เปราะแข็งเกินไป ลำบากในการนำมาสาน หากไม้อ่อนเกินไปก็จะเสาะหักง่าย

2. การผ่าไม้ไผ่ เมื่อคัดเลือกได้ไม้ไผ่มาแล้วจะนำมาผ่า ซึ่งการผ่านั้นจะต้องผ่าจากปลายมาหาโคน และผ่าทะแยงให้เฉียงตาทั้ง 2 ข้าง เมื่อผ่าแล้วจะต้องนำมาจักเป็นเส้นที่ละตอน เพราะถ้าจักไม้ทันแล้วจะทำให้เหนียวจุกยาก การผ่านิยมผ่ากลางก่อนแล้วจึงซอยออกเป็นซี่ ๆ ตามขนาดความกว้างของตอก

3. การจักตอกนำไม้ไผ่ที่ผ่าเรียบร้อยแล้ว มาจักตอกเป็นเส้น ๆ ขนาดเส้นละ 1 เซนติเมตรตามขนาดของลำไม้ไผ่ โดยใช้เฉพาะผิวเท่านั้น

4. การสานนำตอกที่จักเรียบร้อยแล้วมาสานขัดกันตามแนวตั้งและแนวนอนจนได้ขนาดตามความต้องการ โดยจะขึ้นโครง 40-50 เส้น แล้วแต่ความประสงค์ว่าอยากได้ส้มขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก

กระบวนการสานกระบุงหรือกระเชอ

1. การเลือกไม้จากกอ

ไม้ไผ่ที่จะนำมาจักสานถ้าจะให้ดีก็เหมาะแก่การใช้งานแล้วควรจะเป็นไม้ที่เจริญเติบโตตามปกติไม่แคระแกรน ไม้บิดงอ ไม้เป็นมอดแมง ผิวไม่ถลอก มีระยะข้อปล้องระหว่าง 35-50 เซนติเมตร และมีอายุระหว่าง 1.5-2 ปี จะใช้สานได้ดีเพราะไม้ไผ่ในช่วงอายุดังกล่าวจะผ่า จักเหลา และสานได้ง่ายไม่แตกหัก หากไม้แก่เกินไปจะทำให้ยุ่งยาก เหลายาก เปราะแข็งเกินไป ลำบากใน

การนำมาสาน หากไม้อ่อนเกินไปก็จะเสาะหักง่าย บวมสานได้ไม่ค่อยแน่น ไม่ควรใช้ ไม้ไผ่ที่มีสีต่างกัน ไม้ไผ่ที่ตากแห้งมานานเป็นราและไม้ไผ่ที่ถูกไฟไหม้กอ

เมื่อตัดไม้มาจากกอแล้วก็จะมาแบ่งไม้ทั้งลำออกเป็น 4 ส่วนคือ

1. ส่วนโคนต้นจะเลือกเอาไว้ทำไม้ขัดกัน หรือทำดั่งมั่ง เพราะส่วนนี้ไม้จะแข็งดี
2. ส่วนต่อจากโคนจะเลือกเอาไว้ทำดอกตั้ง ปกติแล้วจะตัดเป็นท่อน ๆ ยาวท่อนละ 2 ปล้องประมาณ 80 เซนติเมตร
3. ส่วนที่ 3 ส่วนนี้จะตัดไว้ยาวหน่อยเพื่อทำดอกเวียนหรือดอกสาน ซึ่งจะตัดแต่ละท่อนยาวประมาณ 4-6 ปล้อง แล้วแต่ไม้จะอำนวย
4. ส่วนปลาย เลือกเอาไว้สำหรับขอบปาก เพราะส่วนปลายยังอ่อนอยู่สามารถดัดโค้งได้ง่ายกว่าส่วนโคน

2. การผ่า

เมื่อได้ไม้มาและตัดแบ่งส่วน ๆ แล้วจะนำมาผ่าและจัก การผ่าจะผ่าจากปลายลงมาหาโคน และผ่าทะแยงให้เฉียงคาทั้ง 2 ข้าง การผ่าและจักนี้นิยมผ่าและจักทีละท่อนไม่นิยมผ่าทั้งไว้ ทั้งนี้เพราะถ้าจักไม่ทันแล้วจะทำให้เหนียวจักยาก ลำบากในการจักและเหลา การผ่านิยมผ่ากลางก่อน แล้วจึงผ่าขอบออกเป็นซี่ ๆ ตามขนาดความกว้างของดอกที่จะสาน ปกติการสานกระเชอ (กระบุง) นั้นจะผ่าแต่ละซี่ กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร

3. การจักดอก

การจักดอกนั้นเมื่อผ่าออกมาเป็นซี่ ๆ แล้วก็ทำการผ่าไส้ในออก (เยื่อไม้) ส่วนผิวนอกก็จะชุบแต่งให้เรียบร้อย ดอกมี 2 ชนิด คือ ดอกปิ่น (จักตามผิว) และดอกตะแคง (จักขวางผิว) การสานกระเชอนิยมจักตามผิว สำหรับการดอกตั้งนั้นตรงกลางที่จะสานเป็นก้นของกระเชอต้องเสียมดอกให้เรียบก่อนแล้วจึงจัก ทั้งนี้เพราะส่วนก้นของกระเชอจะแคบกว่าส่วนปาก ดอกแต่ละเส้นจะจักให้มีความหนาประมาณ 1 มิลลิเมตร เท่านั้น ทั้งเส้นสานและเส้นยืนส่วนดอกเส้นสานที่ใช้สำหรับสานไพรมันจักและเหลาเป็นเส้นเล็ก ๆ กลม ๆ ขนาดหน้าตัดประมาณ 1.5 มิลลิเมตร มีความยาวเท่ากับดอกสานโดยทั่วไป

4. การเหลา

เมื่อจักเรียบร้อยแล้วก็เหลา (จะจักและเหลาให้เสร็จเป็นท่อน ๆ) การเหลานั้นปกติจะใช้ฝ่าฟันนิ้วมือที่รองดอกก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันมิให้มีคหรือคมไม้บาดมือได้

ในการเหลาดอกสำหรับสานไพรมัน ช่างบางคนจะเหลาทีละ 4-5 เส้น พร้อมกันโดยการจับรวบกันเหลา ถ้าเหลาทีละเส้นจะทำให้ช้า

5. เมื่อเหลาดอกเรียบร้อยแล้วก็จะย้อมดอก

ดอกที่จะทำเส้นสานหรือดอกเวียนเพื่อให้เกิดลวดลายที่สวยงาม สีที่นิยมใช้คือ สีดำ วิธีย้อมคือต้มน้ำให้เดือดใส่สีลงไป (นิยมใช้สีย้อมผ้า) เอาดอกลงต้มแช่ทิ้งเอาไว้ประมาณ 30 นาที แล้วก็ให้นำเอาดอกออกมาผึ่งให้แห้งก่อนนำไปสานปัจจุบันไม่นิยมย้อมเพราะทำให้มีราคาแพง

6. การก่อกัน

เมื่อเตรียมดอกเรียบร้อยแล้วก็จะก่อกันจำนวนเส้นที่ใช้ก่อกันอาจเป็นเส้นคู่หรือคี่ เช่น 26 เส้น , 27 เส้น หรือ 32 เส้น ทั้งนี้ก็แล้วแต่ที่เราจะสานกระเชอ (กระบุง) ขนาดเท่าใดและการก่อกันนี้ช่างนิยมนำเอาดอกส่วนที่ติดผิวไว้ตรงกลาง 2-3 คู่ ที่เหลือจึงจะเป็นดอกส่วนใน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความแข็งแรงและสวยงามและต้องแบ่งดอกแต่ละข้างออกเท่า ๆ กัน ทั้งนี้เพื่อดอกจะได้เสมอลงรูปแล้ว

7. การสาน

เมื่อก่อกันเรียบร้อยแล้วก็จะสานกันให้เรียบร้อย การสานกันนี้จะต้องให้ดอก 2 ข้างห่างเท่า ๆ กัน จะต้องเป็นสี่เหลี่ยมด้านเท่า พร้อมนี้ก็ต้องจัดดอกส่วนที่ยื่นออกไปทั้ง 4 ด้านให้เท่า ๆ กันด้วย

8. ไขไม้ขัด

เมื่อสานกันเรียบร้อยแล้วก็จะหาไม้ 2 อันมาขัดกัน โดยการขัดไขว้กัน 2 อัน เพื่อให้แข็งแรงก่อนที่จะขึ้นรูปต่อไป

9. การสานขึ้นรูป

เมื่อขัดกันเรียบร้อยแล้วก็จะใช้ดอกเวียนหรือดอกสานมาสานขึ้นรูป การขึ้นรูปนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญตอนหนึ่ง หากช่างที่สานไม่ชำนาญอาจจะทำให้กระเชอที่สานบิดเบี้ยวได้ การขึ้นรูปนี้จะทำการหักมุมดอกขึ้น โดยใช้คั้นกับหัวเข่าและจะต้องดึงแต่ละมุมให้เท่า ๆ กันอีกด้วย การสานนั้นปกติทำกันอยู่ 2 ลาย คือ ลาย 2 ขัดคี่ และลายดอกจัน

10. การสานไฟพร

เมื่อสานเป็นรูปทรงแล้วก่อนจะหกดอกตั้งประมาณ 10 เซนติเมตร จะใช้ดอกเส้นเล็กทำสานไฟพร การสานไฟพรนี้ก็เพื่อช่วยให้กระเชอมันคงแข็งแรงนั่นเอง

11. การตัดแต่งปาก

เมื่อสานไฟพรเรียบร้อยแล้วก็จะตัดปลายดอกตั้งให้เสมอกัน ก่อนที่จะใส่ขอบปากต่อไป

12. การเข้าขอบ

ขอบกระเชอจะทำจากไม้ 2 วง คือ วงนอกและวงในโดยทำการให้กลมและมัดตากแดดทิ้งไว้ให้แห้งได้ขนาดตามที่ต้องการ เสร็จแล้วก็นำไม้ขอบมาแกะมัดออกจากกัน โดยให้วงหนึ่งอยู่ด้านในอีกวงหนึ่งอยู่ด้านนอกของปากกระเชอ ระหว่างกลางขอบทั้งสองจะใส่ไม้มอมปากเข้าไป 3 เส้น โดยใช้วิธีพันไว้กันแล้วใช้เหล็กแหลมแทงนำก่อนที่จะใช้ดอกเส้นเล็กมัดตรงให้ติดกันและแต่งให้กลมก่อนที่จะใช้ลวดหรือหวายมามัดแต่งให้เรียบร้อยอีกทีหนึ่ง

13. การติดตั้งมั่ง

เมื่อเข้าขอบปากและมัดลวดแต่งเรียบร้อยแล้วก็จะติดตั้งมั่งที่กัน ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ส่วนกันแข็งขึ้นจะมีอายุการใช้งานได้นาน หลังจากนั้นก็จะทำห้วงที่ปากเพื่อร้อยเชือกสำหรับหาบต่อไป เป็นอันเสร็จนำออกขายต่อไป

กระบวนการในการสานไซ

วัสดุอุปกรณ์

วัสดุอุปกรณ์ในการถักไซที่แตกต่างไปจากงานจักสานชนิดอื่น คือ เชือกไนลอนเบอร์ 12 ขนาด 1.5 มิลลิเมตร ที่ใช้สำหรับถักสมัยโบราณที่ปายังอุดมสมบูรณ์การถักไซจะใช้เถาย่านางหรือหวาย แต่ปัจจุบันไม่มีใช้แล้วใช้เชือกไนลอนแทน เชือกไนลอน 1 กิโลกรัมจะถักไซได้ 40 ลูก

การเตรียมงานและขั้นตอนการถักไซ

1. การจักตอกและเหลาดอก

ไม้ไผ่ที่นิยมใช้ในการสานไซควรมีอายุระหว่าง 1.5-2 ปี ปล้องยาว ลำต้นตรง มีตาและข้อคิ้วเล็ก นำไม้ไผ่มาตัดเป็นท่อน ๆ ยาวท่อนละ 3 ศอกคืบ ประมาณ 1.50 เมตร ส่วนปลายที่เหลือเป็นท่อนสั้นไว้จักตอกสานงาไซ นำไม้ไผ่ที่ตัดแล้วมาผ่าและจักเป็นดอกเส้นเล็กขนาดตรงกลาง 2-2.5 มิลลิเมตร นำดอกที่จักแล้วไปดิ่งเอียงหรือเหลากับฝากระป๋องนมหรือสังกะสีให้กลม ปลายดอกทั้ง 2 ข้างเหลาแต่งให้เรียว ทั้งนี้เพราะเวลาถักไปถึงส่วนปากหรือส่วนกันไซจะได้เรียวสอบลงตามต้องการ ไม้ 1 ท่อน (ท่อนใหญ่) จะจักได้ประมาณ 110 - 130 เส้น ซึ่งจะสานไซได้ 1 ลูก ไม้ไผ่ 1 ลำตัดได้ 6-7 ท่อน

2. การเตรียมไม้โยง

ไซมีรูปทรงยาวจึงสานโดยผูกมัดเส้นดอกเป็นระยะ ๆ เพื่อยึดให้คงรูปทรงและกันดอกรวนสิ่งที่ยึดเรียกว่า ไม้โยง ๆ นี้ต้องเตรียมไว้ล่วงหน้าให้มากพอ

ไม้โยงแต่ละคูมี 2 วง มีเส้นผ่าศูนย์กลางกับขนาดของไซ ประมาณ 6-8 นิ้ว เรียกไม้โยงนอกและไม้โยงใน ไซหนึ่งลูกใช้ไม้โยง 5-7 คู่ แล้งแต่ขนาดของไซและความต้องการให้แข็งแรงใช้งานได้นาน ช่างนิยมทำไม้โยงด้วยไม้ข่อย ไม้สำเหล้า หรือไม้ปรีก เพราะหาง่ายเนื้อไม้เหนียวและอ่อน เหลากถึงได้สวย คัดง่าย ถ้าไม่มีไม้ข่อยจะใช้ไม้ไผ่แทนก็ได้ เหลาไม้ให้ด้านหนึ่งแบนแล้วตัดให้โค้งเป็นวง ให้ส่วนแบนอยู่ด้านในมัดให้แน่นตากแดดให้แห้งพร้อมจะใช้งานได้ทันที

3. การถักหรือสานไซ

การถักไซเริ่มจากนำดอกยื่นที่เหลาไปไว้เป็นซี่ ๆ มาถักช่วงกลางของดอด้วยเชือกไนลอนให้ต่อกันให้ได้จำนวน 117-123 เส้น แล้วแต่เราจะต้องการไซขนาดใดที่นิยมทำกันคือ 123 เส้น เมื่อถักเสร็จแล้วนำมามัดติดกับโยง ปลายดอกทั้ง 2 ข้าง รวบมัดติดกัน

4. การसानปากไซ

เมื่อใส่โขนงกลางเรียบร้อยแล้วก็จะเริ่มถักลงมาทางปากไซก่อน โดยใช้เชือกไนลอนถักเป็นลายเลข 8 เป็นช่วง ๆ ห่างกันประมาณ 5-6 เซนติเมตร ถักไปได้ 4 ช่วงจะใส่โขนงรัดครั้งหนึ่ง เมื่อสานไปใกล้ปากประมาณ 30 เซนติเมตร ดอกส่วนปากก็จะเริ่มเรียวยาวตามที่เหลาดอกเรียวยาวแล้ว ช่วงจะนำดอกเบนหนา 1 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร มาสานปากด้วยลายสอง โดยจับเส้นขึ้นรวมกันเป็นชุด ๆ ชุดละ 3 เส้น และมีไม้ทำหุ่นปาก เมื่อสานไปได้ยาวประมาณ 1 ฝ่ามือหรือ 15 เซนติเมตร ก็จะใช้ดอกเส้นสุดท้ายที่เหลาเรียวยาวมาสานเก็บและม้วนพับปลายดอกเก็บให้เรียบร้อย มัดแต่งด้วยเชือกไนลอน

5. การสานกันไซ

การถักหรือสานกันไซใช้วิธีการถักแบบเดียวกับการถักปากไซ คือดอกจะเรียวยาวไปรวมกันเป็นมัด ช่วงจะพันพับซึ่งเส้นขึ้นม้วนกลับมาสอดรวมและมีดไว้ในช่วงกันไซนี้จะใช้โขนงประมาณ 3-5 คู่

6. การสานงาไซ

งาไซเป็นทางที่ปลาผ่านเข้าไปติดไซ ไซหนึ่งลูกมี 2 งา คือ งาขึ้นใช้ดักปลาที่ขึ้นทวนน้ำ ใส่ถักจากไม้โขนงกลางไปกันไซ 20 เซนติเมตร งาลงใช้ดักปลาที่ลงตามน้ำ ใส่เหนือไม้โขนงกลางไปทางปากไซ 20 เซนติเมตร มีวิธีใส่เหมือนกัน ช่วงที่จะใช้มัดดอกปลาติดดอกเส้นขึ้นของริ้วไซให้ขาดเป็นช่อง กว้างครึ่ง ๑ กับปากงาสอดตะแคงให้งาขึ้นหันไปหากันไซและงาลงหันปากไปทางปากไซและให้งาทิ้งสองอยู่เยื้องกัน ช่วงสามารถทำเสร็จภายใน 3 ชั่วโมง

ปัญหาและอุปสรรค

1. ไม้ไผ่เป็นผลผลิตจากธรรมชาติ จะหมดลงไปในวันข้างหน้าหากไม่มีการวางแผนในการปลูกทดแทน
2. แรงงานมีน้อยเพราะเยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญของการฝึกหัด และต้องผลิตในช่วงว่างจากการทำนาทำไร่
3. มีผลผลิตจากสารสังเคราะห์มาใช้แทน ท้องตลาดจึงให้ความสำคัญน้อย
4. ผลผลิตมีราคาถูก แต่ต้นทุนในการผลิตสูง

บทสรุป

งานจักสานงานไม้ไผ่ นับเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นิยมทำกันมาตั้งแต่โบราณและถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในปัจจุบันนี้ไม้ไผ่หาได้ยากขึ้นก็ตาม และภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขานี้ประกอบอาชีพทำนาทำไร่ จึงได้ทำเฉพาะเวลาว่างจากฤดูทำนาทำไร่ หรือยามว่างเท่านั้น ถ้ามีการพัฒนารูปแบบการจัดทำงานจักสานให้มีความประณีตมีสีสันและคุณภาพ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันและเป็นของที่ระลึกโดยทำให้เป็นหัตถกรรม

เครื่องใช้ไม้สอยและของที่ระลึกที่มีคุณภาพและราคาสูงขึ้นก็จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้
ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขานี้สามารถสร้างรายได้เป็นอาชีพหรือกึ่งอาชีพ หรือเป็นการสร้างอาชีพให้แก่
เกษตรกรเพื่อเสริมรายได้จากการทำนาเพียงอย่างเดียว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาไร่นาสวนผสม
บ้านนาตาหิน ตำบลหนองระเวียง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
นายบุญส่ง บุญขำนิ

นายบุญส่ง บุญขำนิ เกิดวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2499 ณ บ้านเลขที่ 55/1 หมู่ที่ 9 ตำบลหนองระเวียง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันอายุ 46 ปี เป็นบุตรของคุณพ่อเส็ง บุญขำนิ และคุณแม่ถนอม บุญขำนิ ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 55/1 หมู่ที่ 9 ตำบลหนองระเวียง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนหนองบัวลอย ตำบลหนองระเวียง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ได้สมรสกับนางเหน บุญขำนิ

แรงบันดาลใจในการทำไร่นาสวนผสมนี้เกิดจากการที่เคยมีประสบการณ์ในการเลี้ยงไก่ไข่แก่ทางโรงเรียนนิคมสร้างตนเอง 4 (หนองระเวียง) จึงอยากที่เลี้ยงไก่เป็นของตนเอง ประกอบกับในเวลาว่างจะศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการเกษตรอยู่เป็นประจำ จนได้ไปศึกษาเอกสารในด้านการทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ อันเป็นวิธีการทำการเกษตรที่ประยุกต์พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการแบ่งพื้นที่และความสัมพันธ์ในการใช้ประโยชน์ที่ดินกับการใช้น้ำเพื่อการเกษตรโดยยึดหลักธรรมชาติ มุ่งใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมและให้เกิดประโยชน์สูงสุด คำนึงถึงการรักษาความมีสมดุลของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้สามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่มีอยู่อย่างยาวนานสืบต่อไป และได้เดินทางไปศึกษาการเลี้ยงไก่ที่ฟาร์มไก่ในจังหวัดชลบุรี 2 ปี

ไร่นาสวนผสมที่นี้นายบุญส่ง บุญขำนิ มีพื้นที่ 15 ไร่ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็นสวน ๆ ดังนี้

1. ที่อยู่อาศัยและสิ่งอำนวยความสะดวก ใช้สร้างที่พักอาศัยและโรงเก็บเครื่องมือเกษตร คอกไก่ คอกเป็ด และถนนหนทางเพื่ออำนวยความสะดวก
2. พื้นที่แหล่งน้ำ เป็นสระน้ำและคูน้ำที่สามารถเก็บกักน้ำได้ตลอดปีเพื่อใช้ในการเลี้ยงปลานิล ปลาดุก ปลาตะเพียน และปลาสร้อย โดยสร้างคอกไก่ไข่ไว้บนสระด้วย เพื่อใช้เลี้ยงไก่ไข่ ไข่ไก่และอาหารที่เหลือจากไก่กินก็เป็นอาหารปลาต่อไป
3. นาข้าว แบ่งแปลงปลูกข้าวออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งปลูกข้าวอย่างเดียว ส่วนที่สองเลี้ยงปลาในนาข้าว และคันดินรอบแปลงนาได้ปรับปรุงดินให้สามารถปลูกกล้วย มะละกอ และพืชสวน อันได้แก่ พริก ตะไคร้ ข่า และผักต่าง ๆ ได้
4. พืชไร่พืชสวน แบ่งเป็นส่วนดังนี้
 - 4.1 แปลงพืชไร่ ขุดยกร่องปรับปรุงดินแล้วก็ปลูกพืชไร่ชนิดต่าง ๆ เช่น ข้าวโพดหวาน ถั่วเขียว ถั่วลิสงหมุนเวียนกันตลอดทั้งปี

4.2 สวนผัก ขุดยกร่องแล้วก็ใส่ปุ๋ยมินิปูน ปูนขาวเพื่อปรับปรุงดินให้หายจากดินเปรี้ยว ใส่ปุ๋ยคอกที่ได้จากขี้ไก่ผสมกับเกลบเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินแล้วปลูกผักชนิดต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับฤดูกาล แต่ที่ปลูกเป็นประจำและขายได้ตลอดปี คือ ผักบุ้ง ผักกาดกวางตุ้ง ผักคะน้า

4.3 พืชสวน ขุดหลุมและขุดยกร่องแล้วก็ใส่ปุ๋ยมินิปูนขาวเพื่อปรับปรุงดิน แล้วก็ปลูกมะพร้าว มะม่วง ขนุน ฝรั่ง พุทรา ลิ้นจี่ มะกอก กระท้อน มะปราง เป็นหลักแล้วปลูกแซมด้วยกล้วย มะละกอ

ผลจากการดำเนินงาน

1. การทำการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม โดยยึดหลักการจัดแบ่งพื้นที่ตามทฤษฎีใหม่เป็นการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสานให้มีพืชหลายชนิด และใช้สารสกัดจากธรรมชาติ เช่น ยาฆ่าแมลงจากสะเดา จากใบยาสูบมาป้องกันศัตรูพืชสามารถช่วยลดการทำลายของแมลงศัตรูพืช

2. การปลูกพืชที่เน้นการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เป็นหลักหมุนเวียนอินทรีย์วัตถุ โดยได้นำขี้ไก่และเกลบที่มีขี้ไก่ผสมอยู่ออกจากแปลงมาใช้เป็นปุ๋ยบำรุงดิน ทำให้พืชไร่ พืชสวน พืชผักในที่นี้สามารถเจริญงอกงามได้เป็นอย่างดี

3. การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ที่เกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการเลี้ยงปลาในนาข้าว การเลี้ยงไก่ไข่บนสระเลี้ยงปลา จะทำให้ข้าวมีผลผลิตดีขึ้นกว่าแต่ก่อนที่ไม่นำปลาไปเลี้ยงในนาข้าว และปลาก็เจริญเติบโตได้ดีกว่าที่จะเลี้ยงปลาที่ให้อาหารจากที่ไปซื้อมาจากท้องตลาด

4. นายบุญส่ง บุญธานี และครอบครัวสามารถที่จะเลี้ยงตัวเองได้โดยมีข้าว ผัก พืชไร่ มีอาหารโปรตีนจากไข่ ไก่ และปลา ที่เลี้ยงไว้กินและขายเอง

5. สามารถขายดอกไม้ที่ปลูกริมรั้วบ้าน เช่น ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย อันเป็นการเพิ่มรายได้เป็นอย่างดี โดยจะขายดีในวันพระ และมีผู้มารับซื้อถึงบ้าน

6. ไม้ผลที่ปลูกไว้ จะทยอยกันออกผลผลิต สามารถนำมาขายได้ตลอดทั้งปี

7. การทำไร่นาสวนผสมเช่นนี้ จะช่วยให้เกษตรกรสามารถช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเอง เพราะเกษตรกรส่วนมากมีที่ดินทำกินอยู่แล้ว ช่วยลดปัญหาการอพยพแรงงานเข้าสู่ตัวเมืองใหญ่ และไปแสวงโชคในต่างประเทศ

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

1. ผลผลิตขายได้ในราคาต่ำ และราคาไม่แน่นอน ในช่วงที่ผลผลิตออกมามากยิ่งราคาถูก
2. อากาศร้อนจัด ทำให้ไก่ไข่ตายมากในหน้าร้อน
3. แมลงศัตรูพืชจะมาจากไร่ของคนอื่น ๆ ทำให้ที่ไร่นาสวนผสมมีผลกระทบ

ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา

1. ควรรวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือสหกรณ์และขายผลผลิตให้กับกลุ่มหรือสหกรณ์ไปขายให้พ่อค้าคนกลาง
2. ควรเอาน้ำฉีดหลังคาออกไก่ และเปิดเพลงให้ไก่ฟัง
3. ควรทำไร่นาสวนผสมกันให้มากกว่านี้

บทสรุป

คุณบุญส่ง บุญขำนิ เล่าว่า การจัดการไร่นาสวนผสมนั้นมีคนมาสอบถามศึกษาดูงานมากมายก็แนะนำกันไปในตอนแรก ๆ ก็ไม่มีใครอยากทำกลัวไม่คุ้มทุนก็บอกเขาไปว่าไม่ต้องกลัวแต่กินในครอบครัวในแต่ละวันเราใช้จ่ายอย่างไร เราซื้ออะไรบ้างนำสวนครัวไปด้วย ปลูกไม้ยืนต้น ปลูกไม้ล้มลุก ปลูกผักสวนครัว ปลาและไก่เราก็เลี้ยง พอเราอยากกินอะไรเราก็เอามากิน เหลือกินเราก็ขาย อยากกิน ไก่กินเนื้อเราก็ได้กินอยู่ในบ้านเราทั้งนั้น แต่สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ ต้นทุนและที่ดินว่าเรามีต้นทุนเท่าใด มีที่ดินอยู่ที่ไร และอีกเรื่องหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ เรื่องรายได้เราต้องคิดไปพร้อม ๆ กับรายจ่าย ว่าผลผลิตถ้าเรามี 15 ไร่จะได้เท่าใด เมื่อเรารู้ผลผลิตแล้ว เราต้องรู้ตลาด รู้ราคา อีกว่ากิโลกรัมละกี่บาท เมื่อรู้ราคาแล้วก็ต้องรู้ว่าเราจะเอาไปขายที่ไหน ตลาดอยู่ใกล้หรือไกล เราจะเอาไปขายให้ใครเราขายได้ทั้งหมดเท่าใด กำไรมากน้อยแค่ไหน

สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ เราต้องมีคติสอนใจเราและครอบครัวอยู่ตลอดเวลาว่าเราต้องซื่อสัตย์ มีศีลธรรมอยู่กับตัวเอง และทำงานทุกอย่างโดยไม่เลือกงานต้องขยันหมั่นเพียรทำงานทุกอย่าง ไม่คิดทอดทิ้งในโรงงาน ป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็กินยาแล้วก็ทำต่อ และต้องประหยัด เพื่ออนาคตต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป
บ้านดงเย็น ตำบลดงใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
คุณแม่แดงอ่อน กอกลาง

คุณแม่แดงอ่อน กอกลาง เกิดเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2592 (ปีชวด) ปัจจุบันอายุ 53 ปี เป็นธิดาของคุณแม่วัง และคุณพ่อแก้ว หมอคง เกิดที่บ้านเลขที่ 3 บ้านดงเย็น หมู่ที่ 13 ตำบลดงใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านดงเย็น ตำบลดงใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา แต่งงานกับคุณพ่อโต กอกลาง เมื่อปี พ.ศ. 2509 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 64 บ้านดงเย็น ตำบลดงใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ประกอบอาชีพทำนาและได้เริ่มตัดเย็บเสื้อผ้าสตรีเรื่อยมา จนถึงปี พ.ศ. 2539 ได้จัดตั้งกลุ่มสตรีแม่บ้านดงเย็น หมู่ที่ 13 โดยร่วมกันผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผลิตมุ้ง เบาะที่นอน และรับตัดเสื้อผ้าทั่วไป

คุณแม่แดงอ่อน กอกลาง เล่าให้ฟังว่าการจัดตั้งกลุ่มสตรีแม่บ้านดงเย็น เพื่อผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปนั้นเกิดจากการที่คุณแม่เป็นวิทยากรพิเศษด้านการตัดเย็บเสื้อผ้าของโรงเรียนนอกโรงเรียน อำเภอพิมาย และเป็นวิทยากรของพัฒนาชุมชน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อสอนลูกหลานชาวนาชาวไร่แล้ว ปรากฏว่าพวกเขาเหล่านั้นไม่มีงานทำ จึงคิดว่าทำอย่างไร ลูกหลานจะมีงานทำจึงได้คิดที่ตั้งกลุ่มขึ้น โดยการริเริ่มของ ฯพณฯ กร ทัพพะรังสี ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตจังหวัดนครราชสีมา และได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา สำนักพัฒนาชุมชนอำเภอพิมาย ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาค 6 จังหวัดนครราชสีมา ตั้งแต่วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2541 โดยอาศัยพื้นที่ของบ้านรัตนภพ หมู่ที่ 13 เป็นที่ตั้งของกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปและใช้ชื่อว่า “กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าดงใหญ่การ์เมนต์” ประสบการณ์คุณแม่เคยเดินทางไปสอนที่สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งตั้งอยู่ที่อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา อันเป็นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานด้านต่าง ๆ ที่ได้รับประสบการณ์ตรงจากที่นี่มากมายและนำมาปรับใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม จนประสบผลสำเร็จอย่างเห็นทุกวันนี้นี้และสามารถติดต่อรับงานจาก บริษัทเอส เอ การ์เมนต์ กรุงเทพฯ ส่งผ้ามาให้กลุ่มเย็บตลอดเวลา

แรงบันดาลใจในการตั้งกลุ่ม

ชาวบ้านในเขตตำบลดงใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่บ้านดงใหญ่นั้นส่วนมากประกอบอาชีพทำนาหลังจากเสร็จสิ้นฤดูกาลทำนาแล้ว ชาวบ้านต้องหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับตนเอง และครอบครัวจึงริเริ่มรวบรวมกลุ่มสตรีที่มีความสนใจร่วมกัน แล้วเสนอโครงการไปยังสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลดงใหญ่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพิมาย และหน่วยงานอื่น ๆ เมื่อหน่วยงานเหล่านี้เห็นโครงการก็ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนด้วยดี นอกจากนี้แล้วยังเป็นการ

สนองนโยบายของชาติที่ส่งเสริม สนับสนุนให้รัฐบาล เอกชน และประชาชนให้รวมกลุ่มกันขึ้น เพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งการจัดตั้งกลุ่มนี้ก็ช่วยเหลือชาวบ้านให้มีงานทำเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านไม่ต้องไปหางานทำในกรุงเทพฯ หรือในเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งก็มีชาวบ้านมากมายที่ไปหางานทำที่อื่นทำไม่ได้ต้องมาทำงานที่นี่เพราะมีภาระเลี้ยงดูพ่อแม่ที่แก่เฒ่า ลูก ๆ ที่ยังเล็กอยู่ จึงดีใจมากที่มีส่วนช่วยให้พี่น้องบ้านใกล้เคียงเดินทางมาให้เขาเหล่านั้นทำคยได้รับค่าตอบแทนเป็นวัน ๆ ตามผลงานวันหนึ่ง ๆ อย่างน้อยกว่าได้ค่าแรงวันละ 100 บาทขึ้นไป และยังคิดว่าที่ไปหางานทำที่อื่น ที่ต้องเสียค่าเช่าบ้าน ค่ารถ ค่าน้ำ ค่าไฟ แต่ที่นี่ทำที่บ้านเลขห้าวปลาไม่ต้องซื้อ เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็ดูแลกันพ่อแม่เจ็บไข้ได้ป่วยก็วิ่งไปดูแลได้อย่างใกล้ชิด และยังเป็นแหล่งฝึกงานสำหรับบุตรหลานที่มีความสนใจในช่วงที่ปิดเทอมหรือว่างจากงานอื่น ๆ ปัจจุบันนี้ได้เป็นแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษา ที่มีโรงเรียนต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ไปศึกษาดูงาน และยังเป็นที่พักศึกษาดูงานของกลุ่มต่าง ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นศูนย์ตัวอย่างในการศึกษาดูงานของศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม ภาค 6 จังหวัดนครราชสีมา

สิ่งที่ภาคภูมิใจมากที่สุด คือ คุณแม่เป็นช่างตัดเสื้อผ้าที่ไม่ได้เรียนจากห้องเสื้อ หรือโรงเรียนไหนเลย จะศึกษาด้วยตนเองจากหนังสือ วารสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจการตัดเสื้อผ้า เช่น นิตยสารขวัญเรือน แฟชั่น และหนังสือนพเก้า อันเป็นหนังสือที่สอนการตัดเย็บเสื้อผ้าโดยเฉพาะ จนสามารถพัฒนาผลงานของตนเองจากช่างตัดเสื้อผ้าในหมู่บ้านธรรมดาจนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานราชการโดยทั่วไป จนในปัจจุบันนี้สามารถตั้งกลุ่มได้ มีจักรอุตสาหกรรมที่สามารถทำงานได้ 23 หลัง และสามารถขยายเครือข่ายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ได้

น้อง ๆ ลูกหลานที่มาทำงานที่ศูนย์บางคนไม่มีพื้นฐานในการตัดเย็บเสื้อผ้าเลยก็ต้องใช้เวลาในการฝึกฝนเป็นอาทิตย์ ส่วนที่เป็นแล้วก็ป็นต่อได้เลย เพราะจะเย็บตามแบบที่ทางบริษัทเอส เอ คาร์เม้นท์กำหนดให้ และทางคุณแม่เขียนแบบ ออกแบบให้ โดยจะแบ่งแผนกหรือหน้าที่ ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จเรียบร้อยตามลำดับ ดังนี้

1. แผนกตัดเศษด้าย
2. แผนกลาชายเสื้อ
3. แผนกลาแขนเสื้อ
4. แผนกขั้วปลายแขน
5. แผนกติดตราคอ
6. แผนกขั้วรอบสาค
7. แผนกขั้วปก
8. แผนกเข้าปก
9. แผนกขั้วไหล่
10. แผนกต่อไหล่

11. แผนกเจาะساب
12. แผนกคิ้วเฉลี่ยยาว
13. แผนกโพ้งเฉลี่ยยาว
14. แผนกคิ้วเฉลี่ยสั้นบนกระเป๋
15. แผนกโพ้งคิ้วเฉลี่ยสั้นบนกระเป๋
16. แผนกเจาะกระเป๋
17. แผนกคิ้วเฉลี่ย ใต้กระเป๋
18. แผนกโพ้งกระเป๋
19. แผนกติดกระเป๋
20. แผนกติดกระเป๋
21. แผนกรีดกระเป๋
22. แผนกคิ้วก๊น
23. แผนกเย็บปากกระเป๋
24. แผนกคิ้ว , ซี หรือตรวจสอบความเรียบร้อยของชิ้นงาน
25. แผนกส่งโรงงาน

เสื้อที่ตัดส่วนมากจะตัดเสื้อยืดคอโปโล คอฮาวาย คอเชิร์ต ที่เย็บมากที่สุดคือ คอโปโล และเสื้อผ้าทั่ว ๆ ไปที่ชาวบ้านมาให้ตัดทั้งสุภาพสตรีและสุภาพบุรุษ

ความภาคภูมิใจ

คุณแม่เล่าให้ฟังว่า คุณแม่เรียนจบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่สามารถหางานให้ลูกหลานในหมู่บ้านได้ทำงานเป็นที่ยอมรับทั้งภาครัฐและเอกชน ผลงานได้รับรางวัล ดังนี้

1. รางวัล กพสศ.ดีเด่นระดับอำเภอ 2 ปีซ้อน (ปี 2543 และ ปี 2544)
2. ทางหน่วยราชการต่าง ๆ ให้นำผลงานไปแสดงในงานต่าง ๆ อยู่เสมอ
3. ได้นำเสื้อผ้านักเรียนที่เกิดขึ้นจากฝึกหัดเย็บผ้าให้แก่สมาชิก แล้วนำไปมอบให้กับ

โรงเรียนต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน เช่น โรงเรียนบ้านศาลา โรงเรียนบ้านขามใต้ โรงเรียนบ้านดงใหญ่ โรงเรียนบ้านโนนโขงโลง

นอกจากนี้แล้วคุณแม่ยังได้ผลิตถุงออกจำหน่ายด้วย โดยจะผลิตถุงขนาด 8x10 ฟุต 6x8 ฟุต 7x8 ฟุต หรือขนาดแล้วแต่ลูกค้าจะสั่ง แรงงานที่ใช้ก็ใช้กลุ่มเดียวกับกลุ่มเย็บผ้า

โครงการต่อไปในอนาคต

คุณแม่เล่าว่า โครงการต่อไปในอนาคตจะตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป จากผ้าฝ้ายทอมือ อันเป็นผลผลิตในตำบลดงใหญ่ ที่มีกลุ่มทอผ้าฝ้ายที่มีผลงานดีเด่น เป็นเสื้อสุภาพบุรุษ และสุภาพสตรีออกจำหน่าย อันเป็นการส่งเสริมผลผลิตในหมู่บ้านซึ่งกันและกัน ซึ่งกลุ่มทอผ้าจะทอกันที่บ้าน

รัตนภพ หมู่ที่ 12 ตำบลคงใหญ่ อำเภอฟิมาย จังหวัดนครราชสีมา และอยากขยายกลุ่มใหญ่มีสมาชิกมากกว่านี้

คติประจำใจในการทำงาน

คุณแม่บอกว่า คติประจำใจต้องบอกตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่า เลิกไม่ได้เพราะน้อง ๆ ลูก ๆ หลาน ๆ อีกหลายคนยังมีภาระอยู่ เราได้รายได้เล็กน้อยไม่เป็นไรขอให้สมาชิกได้ด้วย ถึงแม้ว่าเราไปตัดเสื้อผ้าที่บ้านเป็นชิ้นได้มากกว่าก็ตาม

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ

ไม่มี เพราะมีปัญหาอะไรเราต้องร่วมมือช่วยเหลือตัวเองก่อน และแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยสมาชิกของกลุ่ม แล้วหน่วยงานอื่น ๆ ก็จะมาช่วยเหลือเรา ขอให้เรารวมกลุ่มให้ได้ มีผลงานให้เห็นเป็นประจักษ์แล้วทำโครงการเสนอไปก็จะได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างดี

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการเก็บข้อมูลจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทชนบทในเขตอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ประเภทต่าง ๆ 9 ประเภท เช่น วนเกษตร ไร่นาสวนผสม ประณีตศิลป์ วิจิตรศิลป์ หมอพื้นบ้าน การเกษตรแบบผสมผสาน กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มออมทรัพย์ และอุตสาหกรรมท้องถิ่น ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านของแต่ละหมู่บ้านแต่ละตำบลต่าง ๆ ที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคมโดยทั่วไป จำนวน 13 กรณีศึกษา ซึ่งผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ สัมผัส และมีส่วนร่วมกับผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านแล้วนำมาเขียนสรุปเป็นกรณี ๆ

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผล

1. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาหมอพื้นบ้าน** ตำบลกระเบื้องใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การเป็นหมอพื้นบ้านนั้นเกิดขึ้นจากความชอบส่วนตัวจึงมีความสนใจและมีความคุ้นเคยกับการรักษาคนป่วยของคุณพ่อและคุณอา ประกอบกับอยากจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่เจ็บไข้ได้ป่วยที่ไม่มีเงินไปหาหมอแผนปัจจุบัน ซึ่งการรักษาจะใช้หลายวิธีการ เช่น การเป่าน้ำมันตรีรักษาสเปล มนต์ปุนรักษาแผลหมากัด รักษาโรคโดยใช้สมุนไพรโดยอาศัยการเรียนรู้จากผู้รู้และตำราเก่า ๆ ซึ่งเขียนในสมุดข่อย ซึ่งการรักษาจะแตกต่างจากการรักษาของแพทย์แผนปัจจุบันที่ถือว่าความเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต แบบแผนชีวิตที่ไม่สมดุลกัน เพราะการเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นไม่ใช่ความผิดปกติของร่างกายที่ถูกกระทำโดยเชื้อโรคหรืออุบัติเหตุเท่านั้น แต่ความเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอาการหนึ่งที่เคลื่อนไหวได้ตามธรรมชาติ มีขอบเขตของความเกี่ยวข้องที่แน่นอน และเป็นขอบเขตที่หาจุดสิ้นสุดไม่ได้แต่พัวพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การหายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วยจึงเป็นอาการของความคิดค้นให้เข้าใจธรรมชาติ เข้าใจตนเอง และสร้างแบบแผนชีวิตที่สมดุลขึ้นต้องอาศัยความเข้าใจ ความร่วมมือของคนหลายฝ่าย โดยเฉพาะพวกเดียวกันเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

2. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาวิจิตรศิลป์ : การทอผ้าไหม** ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา นั้นพบว่า เป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ตั้งแต่เริ่มการเลี้ยงไหมไปจนถึงการทอผ้าไหมเป็นผืนซึ่งมีกรรมวิธีต่าง ๆ อย่างมากมายเป็นขั้นตอนซึ่งก็มีปัญหาอุปสรรค เช่น แรงงานส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ ทำนาทำไร่ ดังนั้นในฤดูกาลทำนาก็จะต้องเลิกการทอผ้าไปทำนา

ก่อนจนกระทั่งเก็บเกี่ยวเสร็จจึงจะมาทำค่อ และรัฐบาลสนับสนุนให้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในชนบทมากขึ้นก็ทำให้แรงงานหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น คุณภาพของผ้าไหมยังไม่ได้มาตรฐานเพราะผู้ขายบางคน บางกลุ่มมุ่งแต่ปริมาณไม่เน้นคุณภาพ ทำให้คุณภาพของผ้าไหมโดยส่วนรวมแย่ลง จึงจำเป็นต้องควบคุมการผลิตโดยหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาส่งเสริมการทอผ้าไหมอย่างจริงจัง รวมทั้งให้สวัสดิการแก่ผู้ที่ทอผ้าไหมให้มากขึ้นกว่านี้เพราะถือว่าเขาเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีส่วนในการสืบสานมรดกไทยให้อยู่สืบไป

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขามโหรีพื้นบ้าน ตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา นั้นพบว่า มโหรีพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ได้รับการพัฒนาควบคู่กับมนุษย์มาเป็นเวลานาน ซึ่งมีบทบาททั้งในด้านสืบทางใจของคนในสังคม และเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นในท้องถิ่นอยู่เสมอ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้จะเกิดขึ้นในแต่ละช่วงชีวิตของชาวบ้านที่ได้สะท้อนความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชาวบ้าน ดังนั้นจึงควรได้รับการสนับสนุนให้มีผู้ที่สนใจที่จะเล่นและสืบทอดต่อไปมากกว่าที่จะไปนิยมในดนตรีสากล ซึ่งวิธีการสนับสนุนส่งเสริมนั้นอาจจะทำได้หลายรูปแบบ เช่น ควรให้นักเรียนได้เรียนมโหรีพื้นบ้านทั้งในและนอกโรงเรียน โดยให้ผู้บรรเลงที่มีความสามารถถ่ายทอดให้ ควรให้มีการสาธิตแข่งขันมโหรีพื้นบ้านอยู่เสมอ ๆ ตลอดจนควรได้ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโหรีพื้นบ้านอย่างจริงจังแล้วนำผลการวิจัยมาประยุกต์ใช้ในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขานี้ต่อไป

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาอุตสาหกรรมท้องถิ่นในด้านงานผลิตภัณฑ์จากหวาย ตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา อันเป็นผลิตภัณฑ์ที่นิยมอย่างแพร่หลายเพราะมีน้ำหนักเบา คงทนถาวร มีอายุการใช้งานได้นาน ราคาไม่แพง เหมาะกับผู้มีรายได้น้อยและสามารถดัดแปลงเป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้สวยงามตามต้องการ แต่ในสภาพปัจจุบันนี้น่าเป็นห่วงว่าหวายเป็นผลผลิตจากธรรมชาติจะหมดไปในวันข้างหน้า จำเป็นต้องมีการปลูกทดแทนที่ดี ผลผลิตจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของท้องตลาด สภาพโรงงานที่ไม่ถูกต้องตามลักษณะโรงงานที่ดี ควรได้รับการปรับปรุงให้มีการระบายอากาศที่ดี มีการควบคุมดูแลเรื่องความสะอาด การเก็บรักษาวัสดุให้เรียบร้อยเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอับชื้นขึ้นได้ และส่งผลให้คนงานในโรงงานมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ อันจะส่งผลถึงการผลิตชิ้นงานที่มีคุณภาพต่อไป

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาฅปนกิจสงเคราะห์ ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในการจัดการเรื่องฅปนกิจแก่สมาชิกที่ถึงแก่กรรม โดยมีข้อปฏิบัติในการติดต่อขอรับเงินสงเคราะห์โดยไม่ต้องเสียเงิน หรือค่าธรรมเนียมใด ๆ ให้กับสมาคม นอกจากเงินที่สมาคมได้หักไว้เป็นค่าใช้จ่ายจากมติที่ประชุมใหญ่ และข้อบังคับได้กำหนดไว้ไม่เกินอัตราที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น หากมีบุคคลหนึ่งคนใดเรียกร้องเงินนอกเหนือจากนี้ถือว่าการทุจริต ให้รีบแจ้งสมาคมโดยเร็ว แต่การดำเนินงานก็มีปัญหาต่าง ๆ มากมายซึ่งหน่วยงานของรัฐจำเป็นต้องกำหนดระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มหรือสมาคม

ฉาปนกิจสงเคราะห์ที่ชัดเจน เพื่อให้ง่ายต่อการปฏิบัติจริง และง่ายต่อการตรวจสอบ ควรเร่งปราบปรามกลุ่มฉาปนกิจสงเคราะห์เถื่อนที่มีอยู่มากมาย และควรจัดให้มีการอบรม ประชุมสัมมนาที่เกี่ยวข้องกับฉาปนกิจสงเคราะห์เพื่อที่จะให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักการ วิธีการ และนำไปใช้ในการปฏิบัติจริงได้

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านท่าหลวง ตำบลท่าหลวง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จัดตั้งขึ้นเพื่อรวมกลุ่มกันพัฒนาหมู่บ้านตามนโยบายของ 4 กระทรวงหลัก แต่ประสบปัญหาความยากจนไม่มีเงินทุนในการดำเนินการหรือประกอบการขาดน้ำทำการเกษตร แหล่งน้ำตื้นเขินขาดการปรับปรุง จึงเห็นว่าการรวมกลุ่มจะช่วยชาวบ้านได้จึงมีการระดมอาสาสมัครงานสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ โดยสมาชิกจะต้องปฏิบัติตามโดยมีหลัก 5 หลัก ร่วมกันคือ มีความซื่อสัตย์ต่อกัน มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรับผิดชอบร่วมกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมีความไว้วางใจกัน

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาเกษตรกรรมแบบธรรมชาติ ตำบลชีวาน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นหลักการที่เน้นให้การเกษตรเป็นแบบธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเอง โดยมีหลักการที่สำคัญว่าต้องงดการฆ่าหญ้าปล่อยให้มันตายเองแล้วจะกลายเป็นปุ๋ย ไม่ใช่ปุ๋ยเคมีเพราะจะทำให้พืชและดินสมบูรณ์เพียงชั่วขณะเท่านั้น ไม่พ่นยาฆ่าแมลงทุกชนิดให้ธรรมชาติรักษาธรรมชาติเอง ซึ่งแนวความคิดนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่เราเคยทำกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ แต่ผลจากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการเกษตรแผนใหม่ได้เข้ามาบีบคั้นท่อย่างยิ่งในวิธการผลิตของเกษตรกรไทย ผลของการเปลี่ยนแปลงนี้จึงทำให้เสียเปรียบในด้านการผลิต สำหรับการดำเนินงานตามวิธีการของเกษตรแบบธรรมชาติให้ได้ผลนั้นจำเป็นต้องมีความตั้งใจในการทำงาน ต้องเริ่มจากการวางแผน การดำเนินงานและการสรุปประเมินผลให้ครบกระบวนการ ต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักพัฒนาตนเอง หมั่นแก้ไขปรับปรุงบำรุงดินด้วยปุ๋ยชีวภาพและต้องปรับปรุงพืชให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาการทอเสื่อกกและการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อกก ตำบลกระซอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เกิดจากการทอเสื่อกกอันเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่นิยมทำกันเกือบทุกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะพบตามหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ห้วย หนอง คลอง บึงที่มีต้นกก เตย ผือ ปรือ หรือรังกาขึ้นอยู่หนาแน่น แล้วก็นำมาทอเสื่อเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนเท่านั้น แต่ต่อมาผลผลิตมีมากขึ้นและจำหน่ายได้ในราคาถูกจึงได้รวมกลุ่มกันหาวิธีการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ขึ้นจึงได้แปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกมาเป็นผลิตภัณฑ์แบบต่าง ๆ มากมาย แต่ก็ยังประสบปัญหาในด้านแรงงานที่ต้องว่างเว้นจากการทำนาจึงจะมาผลิตชิ้นงาน ขาดการสนับสนุนจากจากราชการ จำเป็นต้องให้หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาให้ความช่วยเหลือทั้งในด้านวิชาการ การจัดจำหน่าย

9. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาวิจิตรศิลป์การแกะสลักเทียนพรรษา การสร้างโบสถ์และ
 เมรุเผาศพ ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นการนำเอาประสบการณ์ตรงที่ได้
 จากการฝึกหล่อเทียน ประดิษฐ์เทียนพรรษา ซึ่งส่วนมากจะมาจากเรื่องราวในพุทธประวัติ
 หรือมุขตลกที่แทรกฝีมือทางศิลปะที่ส่งผลทำให้ช่างมีความสามารถนำความรู้ไปใช้ในการก่อสร้าง
 พระอุโบสถ และเมรุเผาศพได้ซึ่งการสร้างผลงานเหล่านี้ช่างฝีมือต้องฝึกหัดเองโดยอาศัยการสังเกต
 การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง เพราะการทำงานมีหลายขั้นตอน ยุ่งยากกว่าจะได้ชิ้นงานที่สวยงาม
 ต้องใช้เวลา ต้องมีความอดทน พากเพียรพยายาม มีใจรักงานจริง ถ้าทำงานผิดขั้นตอนไม่
 ระวังระวังชิ้นงานก็จะเสียหายหรือเป็นอันตรายได้ ดังนั้นจึงน่าจะได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง
 จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเพราะชิ้นงานเหล่านี้จะอยู่นานเป็นร้อย ๆ ปี

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาवनเกษตร ตำบลสัมฤทธิ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
 เป็นการนำเอาการปลูกพืชเพื่อการพึ่งตนเองและสร้างหลักประกันในชีวิตที่ยาวนานด้วยการปลูก
 พืชหลายชนิดผสมกัน โดยอาศัยแรงงานในครอบครัวเป็นหลัก ผลิตเพื่อบริโภคภายในครอบครัว
 เหลือกก็ออกจำหน่ายได้ตลอดทั้งปีและมีเงินเก็บเพียงพอที่จะทำกิจการต่าง ๆ ซึ่งวนเกษตรนั้นได้ให้
 คุณประโยชน์ในด้านการสะสมอาหาร เครื่องใช้ไม้สอย ยารักษาโรค เป็นการผลิตที่ให้ผลยั่งยืน
 ระยะเวลา ช่วยฟื้นฟูความมีสมคุณธรรมชาติกลับคืนมา มีอารมณ์และจิตใจที่สะอาด บริสุทธิ์ มีชีวิต
 อยู่อย่างเรียบง่ายไม่แก่งแย่งค้ำคั่นรุ่นต่อสู้อชีวิต ใจคอโอบอ้อมอารี

11. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาการจักสานงานไม้ไผ่ ตำบลธารละหลอด อำเภอพิมาย จังหวัด
 นครราชสีมา ซึ่งแต่เดิมนั้นผลงานจากงานจักสานไม้ไผ่จะทำกันเพื่อใช้ในครอบครัวตาม
 ความ จำเป็นของแต่ละท้องถิ่น การจักสานเป็นงานที่มีกระบวนการผลิตที่ยากบ้างง่ายบ้าง สาเหตุ
 ที่ทำให้คนนิยมนำเอาไม้ไผ่มาทำเครื่องจักสานเพราะไม้ไผ่หาได้ง่าย นำมาแปรรูปได้ง่าย ง่ายต่อ
 การนำมาประกอบเป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้ตามความต้องการและจะทำกันในช่วงว่างจากฤดูกาลทำนา
 ถ้ามีการพัฒนารูปแบบให้มีความประณีต มีสีสันและมีคุณภาพก็จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้มี
 รายได้เป็นอาชีพหรือกึ่งอาชีพ หรือเป็นการสร้างอาชีพให้แก่เกษตรกรเสริมรายได้จากการทำนา
 เพียงอย่างเดียว และจำเป็นต้องรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อให้มีอำนาจต่อรองราคาจากผู้บริโภค และพัฒนา
 ชิ้นงานให้เป็นที่ต้องการของตลาดต่อไป

12. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาไร่สวนผสม ตำบลหนองระเวียง อำเภอพิมาย จังหวัด
 นครราชสีมา เป็นกระบวนการทำการเกษตรที่ประยุกต์พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัว เกี่ยวกับการแบ่งพื้นที่และความสัมพันธ์ในการใช้ประโยชน์ที่ดินกับการใช้น้ำเพื่อการเกษตร
 โดยยึดหลักธรรมชาติ มุ่งใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมและให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยคำนึง
 ถึงการรักษาความมีสมคุณของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้สามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่มีอยู่
 อย่างยาวนานสืบต่อไป ซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเองเพราะเกษตรกร
 ส่วนมากมีที่ดินทำกินอยู่แล้ว ช่วยลดปัญหาการอพยพเข้าแรงงานเข้าสู่ตัวเมืองใหญ่และ

ไปแสวงโชคในต่างประเทศ ผู้ที่จะประสบผลสำเร็จในสาขานี้จำเป็นต้องมีคติสอนใจว่าต้องซื่อสัตย์ มีศีลธรรม ขยันหมั่นเพียร ไม่ท้อถอยเพื่ออนาคตต่อไป

13. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ตำบลคงใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อหารายได้เสริมจากอาชีพทำนา โดยไม่ต้องไปทำงานในกรุงเทพฯ หรือในเมืองใหญ่ ๆ เพราะสมาชิกบางคนไม่สามารถไปได้เนื่องจากต้องมีภาระเลี้ยงดูบิดา มารดาที่แก่เฒ่า ลูกหลานที่ยังเล็กอยู่ และสมาชิกยังสามารถดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ เพราะอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน การเป็นช่างตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปไม่จำเป็นต้องเรียนที่เกี่ยวกับการตัดเสื้อผ้า สามารถเรียนได้ด้วยตนเองโดยศึกษาจากหนังสือ วารสารต่าง ๆ แล้วฝึกและพัฒนาตนเองจนสามารถตัดเย็บเสื้อผ้าได้ ซึ่งพื้นฐานนี้สามารถนำไปใช้ในการจัดการด้านต่าง ๆ ได้เช่น การเย็บมุ้ง เบาะที่นอน และรับตัดเสื้อผ้าโดยทั่วไป อันเป็นแนวทางการประกอบอาชีพอิสระที่เกิดขึ้น และจากการรวมกลุ่มนี้เองทำให้มีอำนาจในการต่อรองในด้านการหาตลาด การจัดการที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชนเป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะข้อคิดเห็นอันจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งอาจจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท
 - 1.1 ศึกษารูปแบบและบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
 - 1.2 จัดตั้งกลุ่มหรือชุมชน จัดกิจกรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท
 - 1.3 จัดประกวดการจัดทำสื่อที่นำแนวคิดที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท
2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท
 - 2.1 จัดหลักสูตรศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในและนอกระบบโรงเรียน
 - 2.2 ประชาสัมพันธ์ผลงานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทด้วยเอกสารและสื่อต่าง ๆ หลาย ๆ ประเภท
 - 2.3 จัดให้มีการสาธิตภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท เช่น หมวกจากใบตาล การแปรรูปจากเนื้อสุกร การทำเครื่องจักสานประเภทต่าง ๆ ฯลฯ
 - 2.4 จัดทำของที่ระลึกจำหน่ายโดยจำลองหรือเลียนแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทในที่ต่าง ๆ

- 2.5 จัดประชุมสัมมนา ประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับแนวทาง วิธีทางในการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท
 - 3.1 ให้มีการผลิตสื่อเกี่ยวกับงานศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนา
ชนบท เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
 - 3.2 สรรหาและประกาศยกย่องผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาต่าง ๆ เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติ
 - 3.3 จัดตั้งกองทุนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท เพื่อเป็นสวัสดิการแก่
บุคลากรทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.4 จัดการประชุมสัมมนา ประชุมเชิงปฏิบัติการโดยใช้วิทยากรท้องถิ่น ผู้รู้
ปราชญ์ชาวบ้านจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในสาขาต่าง ๆ
 - 3.5 จัดประกวดสื่อ แข่งขันกิจกรรมและ โครงการที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.6 จัดให้มีการรวมกลุ่มอาชีพพื้นบ้านจัดทำของที่ระลึกทางศิลปวัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.7 ส่งเสริมให้นำศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ใน
ชีวิตประจำวัน
 - 3.8 รณรงค์ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญา
ท้องถิ่นหรือศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อเป็นพื้นฐานในการเลือกสรรมาใช้ในชีวิต
ประจำวัน
 - 3.9 จัดงานมหกรรมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท
ในท้องถิ่น
4. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 4.1 สนับสนุนความเป็นเลิศเฉพาะด้านทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้
แก่บุคคลทุกระดับ
 - 4.2 สรรหาและประกาศยกย่องบุคลากรที่มีความเป็นเลิศทางด้านศิลปวัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 4.3 จัดทำทำเนียบบุคลากรผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
ท้องถิ่น
 - 4.4 จัดให้มีประชุมบุคลากรผู้มีอัตลักษณ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นเป็นประจำทุกปี

5. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 5.1 จัดให้มีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ
 - 5.2 จัดให้มีการประชุม สัมมนา อบรมให้มีความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับผู้ที่เดินทางไปต่างประเทศ
 - 5.3 ผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ไปตามหน่วยงานต่าง ๆ
 - 5.4 จัดให้มีจุดพิเศษทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง
 - 5.5 จัดค่ายเยาวชนทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ
6. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
 - 6.1 ควรมีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทในเขตอำเภอ จังหวัดต่าง ๆ โดยการเก็บข้อมูลในเชิงลึกจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเพิ่มเติมและจะช่วยให้การวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
 - 6.2 ควรศึกษาทัศนคติต่อการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เช่น นักเรียน ครูอาจารย์ ผู้นำเยาวชน ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งจะทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาชนบทได้ประสบผลสำเร็จ

บรรณานุกรม

- กิตติพิศ ศิริสุตร. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533).
ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2528.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน. ทิศทางหมู่บ้านไทย, 2531.
- จิรวรรณ ช่างสำลี. การใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนประกอบการเรียนการสอน วิชาชีววิทยาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2529.
- ประเวศ ะสี. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. ชุมชนพัฒนา , 2530.
_____ . วิกฤตหมู่บ้านไทยทางออกและอนาคตอยู่ที่ไหน. หมู่บ้าน , 2532.
- ประสิทธิ์ อามาตย์. การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533.).
ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2528.
- เพ็ญจันทร์ ชนาวิภาศ. สภาพและปัญหาของการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนร่วมพัฒนา การใช้หลักสูตร สังกัดกรมสามัญศึกษา. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2528.
- รัตนา บัวสนธิ์. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในภาคกลางตอนล่าง.
ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2535.
- วัฒนา ชูเดช. การศึกษาการใช้วิทยาการในการสอนกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ของครูประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 7. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535.

วิจิตร ไชยศิลป์. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดการประถมศึกษา จังหวัดน่าน. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2528.

สามารถ จันทร์สุรย์. ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไรอย่างไร. เอกสารประกอบการสัมมนา ทางวิชาการเนื่องในงานมหกรรมพื้นบ้านไทย'33 , 2533.

เสรี พงศ์พิศ. คีนสู่รากเหง้า. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ , 2529.

อังกูล สมคะเนย์. สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาจากชาวบ้านมาใช้ในหลักสูตร ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2531.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล	นายกิตติศักดิ์ รัตนจันทร์
วัน เดือน ปีเกิด	22 สิงหาคม พ.ศ. 2499
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 115 ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา โทร.044-471405 , 09-7194109
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ 2 ระดับ 7 หัวหน้าฝ่ายวิชาการโรงเรียนพิมายวิทยา โทร.044-471105 ต่อ 16
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนพิมายวิทยา ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา 30110
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2525 กศ.บ. (เกียรตินิยม 2) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2530 ค.ม. จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร